Герберт Уеллс

ОСТРІВ ДОКТОРА МОРО

Присвячується Вільямові-Ернесту ГЕНЛІ

І. У човні з судна "ЛЕДІ ВЕЙН"

Я не збираюся доповнювати газетні повідомлення про загибель "Леді Вейн". Усі знають, що через десять днів після виходу з Кальяо вона наскочила на уламки затонулого судна. На баркасі врятувалося тільки сім чоловік екіпажу, що їх на дев’ятнадцятий день підібрала канонерка "Міртл". Історія їхніх поневірянь стала така ж відома, як і жахливий випадок із "Медузою".

Одначе я маю додати до вже відомої історії загибелі судна "Леді Вейн" іншу, не менш жахливу і, безперечно, ще дивовижнішу історію. Досі гадали, що четверо людей, які були в човні, загинули. Але насправді сталося не так. І мені легко це довести: я — один із тих чотирьох.

Передусім я мушу зауважити, що в човні нас було зовсім не четверо, а тільки троє: Констанс, якого "бачив капітан, коли той стрибнув до човна" ("Дейлі ньюс" за 17 березня 1887 року), нам на щастя і собі на лихо, у човен не потрапив. Коли він спускався між купами мотуззя під зламаним бугшпритом, то зачепився каблуком за тоненьку мотузку. Тому він, кинувшись у воду, на коротку мить завис у повітрі донизу головою, а далі, падаючи, ще вдарився об якусь колоду, що плавала на хвилях. Ми кинулись гребти до нього, але він уже зник під водою.

Я сказав, що це нам на щастя він не потрапив у човен, та я можу додати, що це й собі на щастя,— адже ж у нас виявилося лише невеличке барильце води й кілька підмочених сухарів, така несподівана

була тривога і таке непідготовлене було судно до будь-якої випадковості. Ми гадали, що ті, хто врятувався на баркасі, мають харчів більше (хоча, здається, це було не так), і почали гукати їх, та вони, мабуть, нас не могли почути, а наступного дня, коли мжичка вщухла — це було аж пополудні,— ми вже їх не побачили. Великі хвилі не давали нам підвестися й оглянути довкола водяний обшир. На морі здіймалися величезні вали, і ми з останніх сил утримували човен носом проти хвиль. Ті двоє, що врятувалися зі мною, були: Гельмар, такий же пасажир, як і я, та один матрос, не пам’ятаю, як його звали, низький на зріст, енергійний, недорікуватий хлопчина.

Вісім днів носило нас море. Випивши свій мізерний запас води, ми страждали від нестерпної спраги і вмирали з голоду. Через дві доби море нарешті заспокоїлося, і поверхня його стала наче скло. Але ті вісім днів! Читачеві, який не бував у бувальцях, годі й уявити собі все це! Щасливий він, якщо не зазнав чогось подібного. Вже після першого дня ми майже не розмовляли. Кожен нерухомо лежав на своєму місці в човні, втупившись у крайобрій або спостерігаючи, як жах і кволість поступово опановують його супутників. Сонце палило нестерпно.

На четвертий день вода скінчилася. Нам стали маритися дивовижні видива, що їх ми немов бачили на власні очі. Але, здається, тільки на шостий день Гельмар висловив те, що було в кожного з нас на думці. (Пригадую, голоси наші були такі ослаблі, що ми аж нахилялись одне до одного, ледве видушуючи слова). Якомога рішуче я виступив проти цього, воліючи краще затопити човен й загинути всім разом, віддавшися на поталу акулам, що переслідували нас. Гельмар ще сказав, що в нас буде що пити, коли ми пристанемо на його пропозицію. Тоді матрос приєднався до Гельмара, і я залишився один.

Я не хотів тягти жеребка. Цілу ніч матрос перешіптувався з Гельмаром, а я все сидів, тримаючи в руці ножа, хоч і сумнівався, чи стане мені сил змагатися з ними. Вранці я також пристав на Гельмарову пропозицію, і ми кинули півпенса, щоб у такий спосіб знайти нещасливця.

Жеребок випав матросові. Але він був сильніший від нас, тому й не збирався дотримувати домовленості. Отож він кинувся на Гельмара. Вони зчепилися й наполовину встали. Дном човна я поплазував до них. Я мав намір допомогти Гельмарові, схопивши матроса за ногу. Та раптом човен хитнувся, матрос утратив рівновагу, і вони обидва упали за борт. Мов камінь, вони пішли на дно. Пригадую, що я раптом засміявся, сам із того сміху дивуючись,— такий він був раптовий і безпричинний.

Не знаю, скільки я пролежав упоперек човна, все думаючи: коли б вистачило снаги підвестися та напитися солоної води, аби вже померти швидше. Тоді нараз побачив я на обрії судно і, лежачи, дивився на нього з цілковитою байдужістю, так, неначе то була просто картина. Певне, я тоді марив, проте згадую зараз усе досить ясно. Пам’ятаю, голова моя хиталась у такт хвилям, і обрій танцював разом із судном, то підіймаючись, то падаючи. Так само ясно пам’ятаю, що я певен був, ніби вже помер, і думав, яке ж це лихе глузування долі: судно прийде надто пізно і підбере моє вже мертве тіло. Мені здавалося, що страшенно довго я лежав отак, поклавши голову на сидіння і стежачи, як переді мною танцює ця невеличка шхуна. Вона посувалася вперед, маневруючи з боку в бік, бо йшла проти вітру. Мені й на думку не спадало привернути її увагу. Що робилося зі мною відтоді, як я угледів борт судна і аж доки отямився в маленькій каюті,— майже нічого не втрималось у мене в пам’яті. Я тільки невиразно пригадую, що мене підіймали трапом і що хтось великий, рудий, в ластовинні, схилившись над бортом, пильно дивився на мене. Далі ще залишилися тьмяні враження від якогось смуглявого обличчя з дивним поглядом, втупленим просто мені в очі. Я вважав, що то була маячня, аж доки згодом не зустрівся з тим поглядом удруге. Пам’ятаю ще й те, як мені крізь зуби вливали якусь рідину. Оце й по всьому.

II. ЛЮДИНА НІЗВІДКИ

Каюта, в якій я опинився, була маленька й досить-таки занехаяна. Якийсь білявий, середнього віку чоловік із солом’яно-жовтими вусами й обвислою нижньою губою сидів поруч, тримаючи мою руку. Добру

хвилину ми мовчки й зосереджено дивилися один на одного. Очі він мав водяні й сірі, навдивовижу позбавлені будь-якого виразу.

Згори почувся такий звук, ніби хтось там ударив по залізному ліжкові, а далі глухо й люто заричала якась велика звірина. Чоловік, що сидів біля мене, відразу ж заговорив.

Він повторив своє запитання:

— Як ви себе почуваєте?

Пригадую, я відповів, що почуваю себе добре. Я не міг тільки добрати, яким чином опинився тут. Певне, він прочитав це запитання з мого обличчя, бо я сам свого голосу не чув.

— Вас, уже безнадійного, підібрали в човні з "Леді Вейн". На борту човна була кров.

В цю ж мить погляд мій зупинився на моїй руці. Вона була така худа, що скидалася на шкіряну торбу, в якій теліпаються кістки. Дивлячись на неї, я враз пригадав усе, що сталося в човні.

— Випийте оце,— сказав незнайомець, подаючи мені якусь холодну червону рідину, що смаком нагадувала кров. Я одразу відчув себе краще.

— Маєте щастя,— додав він,— що потрапили на судно, де є лікар.— Мова у нього була якась булькотлива, з помітною шепелявістю.

— А що це за судно? — повільно запитав я охриплим від довгої мовчанки голосом.

— Це невеличка торговельна шхуна, що йде з Аріки до Кальяо. Звідки вона взагалі взялася — я не допитувався. Певно, що з країни вроджених йолопів, не інакше! А сам я — пасажир із Аріки. Той дурень, що володіє судном,— він же й капітан, на ймення Девіс,— загубив свої капітанські права, чи щось таке. З усіх безглуздих імен він не спромігся вибрати своєму суднові нічого ліпшого від "Іпекакуани". Проте, коли море спокійне, ця лушпайка йде не так-то й погано.

Раптом згори знову долинув якийсь шум — гарчання тварини разом із людським голосом. Потім хтось вигукнув: "Нема погибелі на цього бовдура!" — і все затихло.

— Ви були за крок від смерті,— провадив мій співрозмовник.— Вам би таки й настав кінець, якби я не вприснув дечого. Відчуваєте біль в руках? Це від ін’єкції. Ви майже тридцять годин лежали без пам’яті.

Я впав у важку задуму, коли це думки мої перервав гавкіт собак.

— Чи не можна б чогось попоїсти? — запитав я.

— Можете дякувати мені,— відповів незнайомець.— Я вже звелів підсмажити вам баранини.

— Ото гаразд,— сказав я.— Я охоче поїм.

— Так, але...— Хвилину повагавшись, він додав: — Але мені цікаво дізнатися, яким же це чином ви опинилися в човні один?

Мені видалося, що в очах у нього промайнула тінь підозри.

— Оте ще мені кляте гавкання! — раптом вигукнув він і миттю вискочив із каюти.

Я чув, як він сердито сперечався з кимось, а той відповідав йому щось незрозуміле. Здається, там дійшло аж до бійки, хоча я не певен, що мій слух не підводить мене. Нагримавши потому ще й на собак, мій співбесідник повернувся до каюти.

— Отже,— промовив він з порога,— щойно ви почали розповідати мені свою пригоду.

Я сказав, що звуть мене Едвард Прендік і що я захоплююся природничими науками, скрашуючи таким чином безбарвність свого досить заможного життя. Це його помітно зацікавило.

— Колись і я в університеті студіював усілякі науки, вивчав біологію, писав щось про яєчники хробаків, про травні органи слимаків і таке інше. Господи! Вже десять літ пролетіло відтоді!.. Але ж розповідайте далі, розкажіть, як ви опинилися в човні.

Я ще був страшенно кволий і через це свої поневіряння виклав у небагатьох словах, але він, очевидячки, був задоволений з моєї розповіді. І коли я дійшов кінця, він повернувся до розмови про свої природничі студії та праці з біології. Він докладно розпитував про Тотенгем-Кортроуд і про Гауер-стріт.

— А Каплатці — чи ще й досі він у моді? О, який же то був розкішний мюзик-хол!

Мабуть, він був посереднім студентом медиком, бо одразу ж перевів розмову на танцюльки, розповівши мені при тім деякі епізоди зі свого життя.

— І все це я облишив десять років тому! Яке то все було чудове! Тільки сам я був тоді зелений та дурний. Вичерпався, ледве сягнувши двадцяти літ... Тепер уже не те... Стривайте-но, я ж повинен зазирнути на кухню до того осла-кока, що він там робить із вашою бараниною.

Згори знову несподівано почулося гарчання, і було воно таке дике, аж я здригнувся.

— Що це таке? — гукнув я до співрозмовника, та двері за ним уже зачинилися.

Незабаром він повернувся, несучи смажену баранину. Її запах розпалив у мене такий апетит, що я відразу ж забув про те гарчання.

Цілу добу я тільки спав та їв і під кінець уже так набрався сили, що міг встати з ліжка і підійти до ілюмінатора. Я побачив, як, мирно влягаючись, ходили на морі важкі зелені вали. Шхуна, очевидно, мчала за вітром. В цей час зайшов до каюти Монтгомері,— так звали мого співрозмовника. Я попросив у нього що-небудь одягти. Він сказав, що ту одежу, в якій мене підібрано, нібито викинули за борт, і дав мені дещо зі свого вбрання, зшитого з грубого полотна. Але воно висіло на мені, бо Монтгомері був значно вищий і кремезніший.

Між іншим, він сказав, що капітан зараз п’яний як чіп і сидить у себе в каюті. Одягаючись, я розпитував у нього, яким курсом прямує наше судно. Він відповів, що воно йде на Гаваї, але по дорозі має висадити його.

— Де? — запитав я.

— На острові... Там, де я живу. Скільки я знаю, цей острів не має назви.

Він глянув на мене. Його нижня губа обвисла, а погляд від несподіванки став якийсь розгублений. Я здогадався, що він хоче уникнути моїх розпитувань, і з обачності вирішив більше цієї теми не торкатися.

III. ДИВНЕ ОБЛИЧЧЯ

Ми вийшли з каюти й наштовхнулися на чоловіка, що заступив нам дорогу. Стоячи на східцях спиною до нас, він пильно вдивлявся в глибину люка. Наскільки я міг розгледіти, він був куций на зріст, широкоплечий, незграбний, із сутулуватою спиною, шия його була вкрита цупкою щетиною, а голова геть увійшла в плечі. На ньому була одежа із синьої саржі. Чорне волосся його здавалося напрочуд густим і жорстким. Раптом скажено загарчали невидимі собаки, і він ураз шарпнувся назад, так що я ледве встиг стримати його рукою. Він із чисто звірячою спритністю рвучко обернувся.

Його чорне лице, що майнуло тоді переді мною, глибоко вразило мене. Воно було страхітливо потворне. Нижня щелепа виступала далеко вперед, скидаючись трохи на звірячу. В напіврозкритому великому роті блиснули такі зубиська, яких ніколи ще не доводилося мені бачити в жодної людини. Білки очей були залиті кров’ю, тільки тоненька біла смужечка обмережувала брунатні зіниці. Дивне збудження відбивалося на його обличчі.

— Ти, проклятущий! — гримнув на нього Монтгомері.— Якого дідька стовбичиш на дорозі?

Чорний метнувся вбік, не вимовивши й слова. Коли я підіймався трапом, то мимоволі весь час дивився на нього. Монтгомері на якусь хвилину зупинився внизу.

— Чого виснеш тут? — додав він стриманіше.— Твоє місце нагорі, ти сам знаєш.

Чорновидий зіщулився.

— Вони... Вони не хочуть, щоб я там був,— повільно, з дивною хрипотою в голосі озвався він.

— Вони не хочуть?! — погрозливо вигукнув Монтгомері.— Але я наказую тобі йти туди.

Він хотів щось іще додати, та, раптом глянувши на мене, почав підійматися трапом услід за мною. Вкрай зачудований дивною потворністю цього чорновидого створіння, я зупинився на півдорозі й глянув на нього знову. Я ще ніколи не зустрічав такого невимовно відразливого обличчя, і,— яка неймовірна суперечливість! — водночас у мене було враження, ніби я десь уже бачив саме отакі риси, отакі рухи, що гостро вразили мене тепер. Уже згодом спало мені на думку, що, певне, я бачив його тоді, коли мене підіймали на судно. І все-таки це не розвіювало моїх підозр: я не міг зрозуміти, як можна, хоч раз побачивши таке обличчя, забути найточніші обставини зустрічі з ним?

Кроки Монтгомері, що йшов позад мене, обірвали мої думки. Я повернувся й став оглядати захаращену палубу маленької шхуни. Звуки, які я чув раніше, уже трохи підготували мене до того, що мені довелося зараз побачити. Такої загидженої палуби я, безперечно, ніколи ще не бачив. Там валялися огризки моркви, стебла якоїсь трави, всяке сміття. До грот-щогли було прив’язано на ланцюгах цілу зграю клятущих хортів, що почали гавкати й кидатись на мене. Під бізань-щоглою величезна пума була затиснута в такій маленькій залізній клітці, що не могла й повернутися. Далі під правим бортом стояло кілька великих кліток із кроликами, а біля них у коробці, збитій на зразок клітки, стояла самітна лама. На собаках були намордники. Єдиним людським створінням на палубі був похмурий мовчазний матрос біля стерна. Полатані брудні вітрила напиналися під вітром, і маленьке суденце, здавалося, мчить на всю силу. Небо було ясне, сонце котилося до заходу. Гнані вітром довгі спінені хвилі бігли разом із нами. Ми проминули стернового, вийшли на корму й дивилися звідти, як під нею піниться вода, як танцюють і зникають у кільватері бульбашки. Я обернувся й глянув уздовж загидженого судна.

— Що це, морський звіринець? — запитав я.

— Та щось подібне,— відповів той.

— Для чого тут ці тварини? На продаж, наче якісь рідкісні зразки? Капітан хоче збути їх десь у південних морях?

— Може, й так,— ухильно відповів Монтгомері й обернувся до корми.

Раптом ми почули чийсь вереск і цілу зливу брутальної лайки, що доносилась із люка. Звідти поспіхом вилізло те саме неоковирне створіння з чорним обличчям. За ним з’явився присадкуватий рудоволосий чолов’яга в білому кашкеті. Тільки забачивши чорновидого, хорти, що вже потомилися гавкати на мене, почали знову люто гарчати й рватися з ланцюгів. Чорний завагався перед ними на мить, коли це підскочив рудий і щосили вдарив його межи плечі. Сердега звалився як підрубаний і покотився брудною палубою під оскаженіле собаче гавкання — щастя його, що на собаках були намордники. Із вуст рудого вихопився радісний крик. Він стояв, похитуючись, і щомиті, здавалось мені, міг упасти в люк або кинутись на свою жертву.

Монтгомері, побачивши його, аж затремтів.

— Стривайте! — гукнув він застережливо.

На палубу вийшло кілька матросів. Чорновидий із диким виском качався під собачими ногами, та ніхто й гадки не мав порятувати його. Хорти щосили штовхали мордами свою жертву. Їхні рухливі сірі тулуби юрмилися на недоладно розпростертому тілі. А довкола стояли матроси й гутютюканням заохочували псів, ніби все це було їм найутішнішою забавкою. Монтгомері щось гнівно вигукнув і пішов уздовж палуби; я рушив за ним.

За хвилю чорновидий звівся на ноги і пошкутильгав геть. Біля вантів він сперся на борт і так стояв, важко дихаючи й поглядаючи через плече на хортів. А рудий тим часом зайшовся задоволеним сміхом.

— Слухайте, капітане,— більш, ніж звичайно, шепелявив Монтгомері, вхопивши рудого за лікті.— Як ви смієте?

Я стояв позад Монтгомері. Капітан обернувся до нього й втупився посоловілими п’яними очима.

— Як це — смію? — буркнув він. З хвилину він мляво дивився в лице Монтгомері, а тоді додав: — Косторізе проклятий!

Рвучким рухом він висмикнув руки і по кількох безуспішних спробах нарешті всунув свої кулачиська у бокові кишені.

— Ця людина — пасажир,— промовив Монтгомері,— і ви не маєте права давати рукам волю.

— Геть до біса! — ревнув капітан. Він різко повернувся й ледве не впав.— На власному судні я можу робити все, що мені заманеться!

Я вважав, що Монтгомері, бачивши капітана п’яним, мусив би облишити його, а не заводитись. Проте він, ледь помітно збліднувши, рушив за капітаном, який наближався до борту.

— Слухайте, капітане,— повторив Монтгомері,— ніхто вам не дозволить отак поводитись із моїм служником. Ви глумитеся над ним із того часу, як він ступив на судно.

Хвилину капітан мовчав. Хміль запаморочив йому голову, і він не міг знайти потрібних слів. Зрештою він прохрипів:

— Косторізе проклятий!

Ця сцена впевнила мене, що Монтгомері — людина рішучого характеру, здатна розпалити себе і тривалий час перебувати в такому стані. Було видно, що суперечка ця не перша.

— Він же п’яний,— сказав я, наважившись і собі втрутитись у цю справу,— краще з ним не заводитись.

Обвисла губа Монтгомері скривилася.

— Він завжди п’яний. Ви вважаєте, що це виправдовує його знущання з пасажирів?

— Моє судно,— знову почав капітан, махнувши рукою кудись у напрямі кліток,— було чисте. А гляньте-но зараз!

І справді, чистим судно аж ніяк не можна було назвати.

— Моя команда була пристойна,— не вгавав п’яний.

— Ви самі погодилися взяти на борт тварин.

— Я волів би довіку не бачити вашого триклятого острова. Ну й на якого чорта знадобилися там ці тварини? А ваш служник... Хіба ж то людина? Якийсь пришелепуватий. І тут йому робити нічого! Чи, може, ви думаєте, що моє судно належить вам?

— Ваші матроси весь час знущаються над тим бідолахою.

— Воно й не диво. Бо то ж диявол, сущий диявол! Вони його терпіти не можуть. Та й я не можу. Всім він осоружний, навіть вам!

Монтгомері відвернувся від капітана.

— І все-таки ви мусите дати йому спокій,— промовив він, підтверджуючи сказані слова кивком голови.

Але капітан, видно, не мав ніякого бажання поступатися.

— Хай тільки,— не втихомирювався він,— насмілиться те опудало з’явитися ось тут, я йому всі тельбухи виверну! І не вам учити мене, що я маю робити! Кажу вам: я — капітан. Капітан і господар. Я тут закон, кажу вам, я тут закон і пророк! Я погодився відвезти пасажира і його слугу до Аріки й назад, а на острів ще привезти кількох тварин. Але я не погоджувався везти якусь сатану і якогось косторіза...

Це останнє вже було на адресу Монтгомері. Той кинувся до капітана, але я став між ними.

— Він же п’яний,— знову сказав я.

Капітан розійшовся ще дужче:

— Заткни пельку.

Я рвучко обернувся до нього, мимохідь побачивши, яким загрозливим стало поблідле обличчя Монтгомері. Цим втручанням я спрямував на себе весь потік лайливих слів.

Та все ж я був задоволений, що відвернув неминучу бійку, нехай і за рахунок гніву п’яного капітана. Мені траплялося бувати серед усілякого люду, проте я ніколи ще не чув із людських уст такої невтримної зливи найогиднішої лайки, яку оце почув із капітанових уст. При всій своїй природженій лагідності я насилу міг вислуховувати таку гидоту. Звичайно, стримуючи капітана від бешкету, я забув, що для нього я всього-на-всього людська істота, підібрана в морі й позбавлена будь-яких засобів до існування, що я тільки дармовий пасажир, залежний від

добрості чи розрахунку судновласника. Та будь-що-будь, але бійки я таки не допустив.

IV. БІЛЯ БОРТУ ШХУНИ

Того ж вечора, по заході сонця, ми побачили землю, і шхуна кинула якір. Монтгомері сказав, що це і є мета його подорожі. Берег був занадто далеко, щоб можна було детально його розгледіти. Все, що я бачив,— це синювата вузька цятка на невиразному тлі сіро-блакитного моря. Звідти здіймалася в небо майже прямовисна смужечка диму.

Капітана не було на палубі, коли побачили землю. Зігнавши на мені всю лють, він зійшов донизу і, як я дізнався, заснув на підлозі своєї каюти. Його помічник узяв на себе команду. Це був той самий понурий мовчун, якого ми бачили біля стерна. Здавалося, що він також відчував до Монтгомері неприязнь. Обідали ми втрьох, і час минав у похмурій мовчанці: помічник не звертав на нас анінайменшої уваги. Я кілька разів марно пробував вступити з ним у розмову. Мене вразило й те, що ця людина ставиться до Монтгомері та його тварин з якоюсь дивною ворожнечею. Монтгомері ж — я вважав — старанно приховує справжні наміри, з якими везе своїх тварин. Проте хоч моя цікавість дедалі зростала, я вже його не розпитував.

Допізна ми розмовляли з ним на палубі. На небі висіялись зорі. Нічну тишу порушувало тільки шарудіння тварин та переривисті звуки на носі судна, де горіло жовтаве світло. Припавши до палуби, зі своєї клітки за нами сторожко чатувала сяючими очима пума. Пси, здавалося, поснули. Монтгомері витяг сигари.

З сумом згадував він Лондон, розпитував мене про зміни, що сталися там. Він говорив як людина, що любила те далеке життя, а тоді несподівано втратила його назавжди. Я намагався підтримувати цю розмову. Дивацтво співбесідника мимоволі спадало мені на думку, коли, розмовляючи з ним, я дивився на його виснажене, бліде обличчя,

освітлене ліхтарем, що висів позад мене. Потім я обернувся і кинув погляд на темний океан, що десь у невідомості ховав той маленький острів.

Цей чоловік, думалось мені, явився з безмежжя тільки для того, щоб урятувати мене. Завтра він покине шхуну і назавжди зникне з мого життя. Навіть якби ми познайомилися за звичайних обставин, то й тоді зустріч із ним, безперечно, не могла б не вразити мене. А тут іще така дивна обставина, що цей освічений чоловік живе на маленькому, нікому не відомому острівці, та ще й везе туди такий незвичний багаж. Мимохіть повторював я капітанове запитання: навіщо здалися йому ці тварини? І чому він не признався, коли я вперше завів про це мову? А його служник — у ньому було щось надзвичайно дивне. Всі ті обставини таємничим серпанком оповивали цю людину, пожвавлюючи мою уяву і відбираючи мені мову.

Десь опівночі наша розмова про Лондон урвалася. Ми стояли мовчки, спершись на борт, і дивилися на спокійний океан, в якому відбивалися зорі. Кожен думав про своє. Нічна пора схиляла до розчуленості, і я почав дякувати Монтгомері.

— Коли говорити щиро,— мовив я перегодом,— то ви врятували мені життя.

— Це випадковість,— відказав він,— просто випадковість.

— І все-таки я вам вдячний.

— Нема за що дякувати. Ви потребували допомоги, а в мене була можливість подати її. Я зробив вам ін’єкцію і потім годував вас — так, як робив би, здибавши рідкісний зразок якоїсь тварини. Я нудився, бо не знав, чим себе зайняти. Запевняю вас, якби я тоді був у поганому гуморі або якби ваше обличчя чомусь мені не сподобалось, то, далебі, не знаю, що сталося б із вами...

Така відповідь трохи охолодила мене.

— Але ж бо...— почав я знову.

— Це звичайнісінька випадковість, кажу вам,— перебив він мене.— Така ж випадковість, як і все в людському житті. Тільки дурень не здатний цього збагнути. Чого б ото сидіти мені тут вигнанцем цивілізації, замість того щоб жити щасливо та втішатися усіма вигодами лондонського життя? Та лише тому, що одинадцять років назад однієї туманної ночі я на десять хвилин з’їхав з глузду!

Він урвав мову.

— Ну й що? — спитав я.

— І все.

Запала мовчанка. Тоді він нараз засміявся.

— В цьому зоряному світлі є щось таке, від чого починаєш багато базікати. Хай я й осел, але все ж я хочу вам розповісти.

— Будьте певні, що мені можна звіритись... Я вмію тримати язика за зубами.

Він уже був намірився розповідати, та раптом, завагавшись, заперечливо похитав головою.

— А втім,— сказав я,— можете й не розповідати, я не з цікавих. Кінець кінцем, власні таємниці найкраще берегти в собі. Та й звірившись мені, що б ви виграли? Хіба на душі стало б легше,— це якщо я не розбазікаю. А якби я не стримався... Що було б тоді?

Він нерішуче щось пробурмотів. Йому, видно, було якось незручно, що отак раптом розчулився; мені ж із свого боку зовсім не кортіло дізнатися, що саме змусило молодого медика покинути Лондон. На це вистачало мені власної уяви. Я знизав плечима й відвернувся. Чиясь мовчазна постать, схилившись на борт, дивилася на відбиті у воді зорі. Це був служник Монтгомері. Він почув, як я ворухнувся, і хутко зиркнув на мене через плече, а потім знову втупився очима в море.

Ця, сказали б ви, дрібниця несподівано приголомшила мене. Довкола було темно, тільки біля стерна блимав ліхтар. На коротку мить обличчя цього створіння вигулькнуло з темряви на світло, але я встиг помітити, що його очі світилися блідо-зеленим вогнем.

Тоді я ще не знав, що людські очі можуть мати бодай червонуватий відблиск. Тому все це видалося мені чимось надприродним. Чорна постать з вогненним зором пронизала всі мої помисли й почуття, і раптом переді мною на якусь хвилину знову ожили забуті жахи дитячих марень. Зникло все це так само швидко, як і з’явилось. Я знову побачив перед собою незграбну людську постать, в якій уже не було нічого незвичного, вона схилилась собі над бортом і дивилася на зорі, що віддзеркалювались у воді. Монтгомері звернувся до мене:

— Я хотів би зійти вниз,— сказав він,— якщо ви надихалися свіжим повітрям.

Я щось буркнув йому у відповідь. Ми спустилися вниз і розпрощалися біля дверей моєї каюти.

Цілу ніч мені верзлося казна-що. Щербатий місяць зійшов пізно. Його таємниче бліде проміння навскіс падало до мене в каюту, і від койки лягала на стіну якась химерна тінь. Тоді нагорі попрокидалася хорти, почали гарчати й гавкати, так що я ледве міг склепити очі. Заснути ж мені пощастило тільки перед світанком.

V. ЛЮДИНА, ЯКІЙ НЕМА КУДИ ПОДІТИСЯ

Раннім ранком — це був другий день після видужання і, здається, четвертий, відколи мене підібрали,— я прокинувся з своїх тривожних снів, сповнених стрілянини і реву юрби. Згори чути було чиїсь захриплі крики. Я протер очі й лежав, прислухаючись до галасу, лише поволі усвідомлюючи, де це я. Тоді почулося чалапання босих ніг, гуркіт, ніби кидали щось важке, скрип і дзвін ланцюгів. До мене долинув плескіт води. Враз судно круто повернуло, і жовто-зелена пінява хвиля хлюпнула в маленьке кругле віконце каюти; стікаючи, вода ринула геть. Я швидко одягнувсь і метнувся на палубу.

Підіймаючись трапом, я побачив на тлі багряного неба — саме сходило сонце — широку спину капітана і його руде волосся. По мотузці, пропущеній через блок на головній щоглі, капітан спускав пуму. Видно було, що сердешна звірина смертельно перелякана і вся зіщулилась у своїй маленькій клітці.

— За борт їх! — горлав капітан.— Геть їх за борт! Зараз я очищу своє судно від цієї погані!

Він заступав мені дорогу і, щоб вийти на палубу, я змушений був торкнути його за плече. Він відсахнувся і ступив крок назад, щоб розгледіти, хто це такий. З першого погляду було видно, що він і досі п’яний.

— Га? Хто це? — тупо дивлячись на мене, гукнув він, а тоді проблиск свідомості майнув у нього в очах.— А, та це ж містер... містер...

— Прендік,— підказав я.

— Який там у дідька Прендік! — гаркнув він.— Ваше ім’я Заткнипельку. Містер Заткнипельку!

Певно, що нічого було відповідати цій тварюці. Але те, що він далі збирався робити — то вже й зовсім я не міг передбачити. Він простяг руку до трапа, біля якого стояв Монтгомері, розмовляючи із плечистою сивою людиною в брудній синій фланелевій одежі. Людина ця, мабуть, щойно тільки ступила на борт.

— Ос-сюди,— заревів капітан,— ос-сюди, проклятий містере Заткнипельку!

Монтгомері і той прибулець на ці слова обернулися.

— Чого ви хочете? — запитав я.

— Забирайся геть, проклятий містере Заткнипельку, ось чого я хочу! Геть під три вітри, й хутко мені! Ми прибираємо наше судно, очищаємо наше нещасне судно! Ану — за борт!

Зовсім отетерівши, я дивився на нього, через якусь мить мені спало на думку, що це якраз те, що мені потрібно. Перспектива подорожувати далі в товаристві цього лайливого дурня, бувши єдиним пасажиром на судні,— аж ніяк не приваблювала мене. Я обернувся до Монтгомері.

— Ми не можемо вас узяти,— коротко заявив широкоплечий.

— Не можете мене взяти! — вражено промовив я. Справді, я ще ніколи не бачив такого впертого й рішучого обличчя, як у цього прибульця.

— Вислухайте мене,— сказав я, обертаючись назад до капітана.

— За борт! — ревнув той.— Це судно не для тварин та людожерів, гірших за тварин, куди гірших! За борт, проклятий містере Заткнипельку! Не візьмуть вони вас — однаково будете за бортом, хоч

би там що! Геть зі своїми друзями! Я назавжди розпрощався з цим триклятим островом. Досить з мене! Амінь!

— Монтгомері, будьте хоч ви...— заволав я.

Його нижня губа скривилась. Кивком голови він безнадійно показав на сиву людину, що стояла поруч нього,— мовляв, не моя воля допомогти вам.

— Тепер я вже подбаю про вас! — сказав капітан.

Почалися дивовижні переговори. Я навпереміну просив кожного з цих трьох людей. Спершу сивого чоловіка, щоб дозволив мені зійти на берег, тоді Монтгомері, тоді п’яного капітана, щоб залишив мене на судні; я благав навіть матросів. Монтгомері не прохопився ані словом, а все тільки хитав головою.

— Ви підете геть із судна! — повторював капітан.— До біса закон! На судні я королюю!

Нарешті я перестав просити, не докінчивши марної погрози. В нападі нестримної злості я відійшов до корми і похмуро втупився у порожнечу.

А тим часом матроси швидко розвантажували судно, спускаючи ящики й клітки з тваринами. З підвітреного боку шхуни стояв баркас із двома піднятими вітрилами, і туди скидали весь цей вантаж. Корпус баркаса був закритий від мене бортом шхуни, тому я не міг розгледіти, хто саме прибув із острова і приймає багаж.

Ні Монтгомері, ні його компаньйон не звертали на мене ніякої уваги. Вони віддавали накази чотирьом чи п’ятьом матросам, які спускали багаж, часом і собі докладаючи рук до роботи. Капітан також крутився там, скоріше заважаючи, аніж допомагаючи матросам. Я впадав навперемінку то у відчай, то в лють. Отак чекаючи, як вирішиться моє

майбутнє, я раз чи двічі насилу стримався, щоб не розсміятися зі своєї щербатої долі. Сьогодні я не мав у роті й рісочки і від цього почував себе ще більш розбитим. Голод і кволість позбавляють людину мужності. Я цілком ясно усвідомлював, що не маю сил чинити опір капітанові, який міг любісінько позбутися мене, і не знав, як можна змусити Монтгомері та його супутника забрати мене. Мені залишалося тільки пасивно очікувати, що воно буде. А судно все розвантажували, і доля моя нікого не обходила.

Незабаром цю роботу закінчили і тоді взялися за мене. Хоч як я опинався, сил моїх було замало, і мене потягли до трапа. Проте навіть і в цю хвилину я завважив, які на диво смугляві були обличчя людей, що сиділи в баркасі разом із Монтгомері.

Баркас тим часом уже швидко відчалив від судна. Піді мною з’явилася смуга зеленої води. Вона швидко ширшала, і я з усіх сил позадкував, щоб не полетіти сторчака у воду.

Команда баркаса щось глумливо загукала, і я чув, як Монтгомері висварив її. А капітан, його помічник та один матрос, що допомагав їм, потягли мене на корму. Там до борту судна було прив’язано човен з "Леді Вейн". Він був наполовину затоплений, без весел і без ніякого харчу. Я відмовився зійти в нього й простягся серед палуби. Зрештою вони спустили мене туди на линві, бо з того боку трапів не було. Тоді відрізали линву і покинули мене в човні напризволяще.

Хвилі поступово відносили мене від шхуни. Немовби остовпілий, я дивився, як матроси взялися за снасті, і судно повільно, але впевнено повернуло носом до вітру. Вітрила затріпотіли й напнулися. Я байдуже дивився на побитий негодою борт шхуни, що круто похилилася в мій бік. Вона поволі почала зникати у мене з очей.

Я навіть не повернув голови, щоб слідкувати за нею. Спершу я ледве міг повірити в те, що сталося, і, впавши на дно човна, тупо дивився на

пустельний океан, покритий легкими брижами. Лише згодом до мене дійшло, що я знову опинився в цій триклятій напівзатопленій шкаралупі. Коли я оглянувся назад, мені ще було видно над бортом човна, як віддалялася шхуна з рудим капітаном. Стоячи на кормі, він щось глузливо кричав до мене. Перевівши погляд на острів, я побачив баркас, який дедалі меншав, підходячи до берега.

Нараз я осягнув увесь жах свого становища. Я не мав ніякої змоги дістатися берега, хіба що хвилі віднесли б мене туди. Ви ж мусите пам’ятати, що я й досі був слабосилий після отих своїх пригод на човні, до того ж я був голодний, ледве при пам’яті,— чи ж диво, що мені забракло мужності? Раптом ридання вирвалося з моїх грудей. Я зайшовся таким плачем, яким плакав лише малою дитиною. Сльози текли по моїм обличчі. В нападі відчаю я став бити кулаками воду на дні човна. Я скажено гатив ногами по його борту. Я благав у бога смерті.

VI. ЖАХЛИВІ ВЕСЛЯРІ

Побачивши, що я таки справді покинутий напризволяще, остров’яни змилосердилися наді мною. Мене повільно несло на схід, у напрямі до острова, і я з полегкістю зітхнув, побачивши, що й баркас повернув у мій бік. Коли важко навантажений баркас підійшов ближче, я міг розгледіти сивого широкоплечого супутника Монтгомері, що сидів на кормі поміж собак та багажних скринь.

Він мовчки й нерухомо дивився на мене. Чорновидий сидів біля пуми на носі баркаса і також не відводив од мене пильних очей. Було там іще троє чудних звіроподібних створінь, на яких люто гарчали хорти. Монтгомері, що кермував стерном, підчалив до мене, тоді трохи підвівся, схопив кінець линви від мого човна і прив’язав його до своєї корми, щоб тягти мене на буксирі,— в баркасі не було місця.

Я вже встиг отямитися після нервового потрясіння і досить бадьоро відповів на його оклик. Я сказав, що мій човен майже затоплений, і він

подав мені дерев’яний черпак. Коли линва натяглась, я хитнувся назад від посмику, а потім заходився вичерпувати воду. Доки не вичерпав,— у човен набігло багато води, але він був ще досить міцний,— я не мав часу кинути погляд на людей, які сиділи в баркасі. Підвівши ж голову, я побачив, що широкоплечий так само пильно і, як мені здалося, з певним занепокоєнням дивиться на мене. Коли наші погляди зустрічалися, він опускав очі на хорта, що сидів у нього між коліньми. Це був чоловік кремезної статури, з гарним чолом і масивними рисами обличчя. На очі йому нависала поверх повік шкіра, як це буває лише в літніх людей, а риски в куточках уст надавали обличчю виразу войовничої рішучості. Він про щось тихо розмовляв із Монтгомері.

Я перевів погляд на його трьох людей, що сиділи в баркасі. Навдивовижу чудна була ця команда. Я бачив лише їхні обличчя. В них було щось невловиме,— не знаю, що саме, але воно збуджувало в мені незрозуміле почуття огиди. Я уважно вдивлявся в них, але це відчуття не проходило, і я не міг дошукатися причин, які його викликали. Вони скидалися на темношкірих людей; руки й ноги їхні були чомусь завинуті по самі пальці в якусь брудну білу тканину. Ніколи я не бачив, щоб чоловіки так закутувалися,— це роблять хіба жінки на Сході. На головах вони мали тюрбани, з-під яких дивилися на мене блискучі очі. Щелепи цих таємничих облич занадто виступали вперед, а гладеньке чорне волосся нагадувало конячу шерсть. Сидячи, вони здавалися багато вищими на зріст, аніж люди усіх тих рас, які я бачив досі. Сивий чоловік,— що був на зріст, мабуть, добрих шість футів,— коли сидів, виглядав на голову нижчим за цих трьох. Згодом я переконався, що насправді вони були не вищі за мене, тільки мали тулуби неприродно довгі, а ноги — куці й кумедно викривлені. В усякому разі, вигляд у них був напрочуд потворний. Вищий за них усіх, під переднім вітрилом сидів отой чорновидий, що його очі світилися в темряві.

Коли я дивився на всю цю компанію, вони спочатку переймали мій погляд, а тоді відвертали очі вбік, тільки крадькома вже позираючи на мене. Мені спало на думку, що їм, певне, моє придивляння неприємне, і я перевів погляд на острів, до якого ми наближалися.

Острів був низький, густо вкритий рослинністю, здебільшого пальмами якогось невідомого виду. В одному місці підіймалося високо в небо пасмо диму, розсіваючись білими, як пух, клаптями. Ми ввійшли в широку бухту з пологими берегами обабіч. Береги були вкриті темно-сірим піском, а далі вивищувався крутий пагорб футів шістдесят-сімдесят над рівнем моря. Там де-не-де росли дерева та чагарники. На схилі гори виднів якийсь строкатий мур, викладений, як я невдовзі дізнався, почасти з коралів, а почасти з пемзової лави. З-поза тієї огорожі виглядали два дахи, вкриті тростиною.

На березі, чекаючи нас, стояла якась людина. Здалеку мені видалося, що кілька чудернацьких створінь квапливо шаснули в кущі на пагорбі; коли ми наблизились, я їх уже більше не бачив. Той, що стояв на березі, був середній на зріст, із чорним, як у негрів, обличчям. Рот у нього був майже безгубий, руки надзвичайно тонкі, а каракаті ноги кінчалися вузькими й довгими стопами. З похмурим, витягнутим вперед лицем він дивився на нас. Одягнений він був, як і Монтгомері та його сивий супутник, у синю куртку й штани.

Коли ми підпливли ще ближче, він почав надзвичайно кумедно бігати туди й сюди берегом. На команду Монтгомері ті четверо, що сиділи в баркасі, посхоплювались на ноги і дуже незграбно заходилися спускати вітрила. Монтгомері скермував баркас у вузеньку штучну затоку, яка скидалася на маленький док. Я кажу "док",— але, власне, це була звичайна канава, лише розміром настільки велика, що під час припливу туди міг зайти баркас. Той, що був на березі, метнувся нам назустріч.

Відчувши, що баркас врізався носом у береговий пісок, я дерев’яним черпаком відштовхнувся від баркаса. Потім відв’язав линву й причалив до берега. Троє закутаних веслярів, незграбно рухаючись, вибралися з баркаса і як стій кинулися вивантажувати багаж. Той, з берега, став їм допомагати. Я дивувався, спостерігаючи, як вони ходять, оці позамотувані веслярі,— вони аж ніяк не були вайлуваті, просто ноги їхні були наче в якийсь дивний спосіб повикручувані,— так, ніби вони

неправильно позростались. Собаки, яких сивоголовий висадив на берег, гарчали і рвалися за ними з ланцюгів.

Троє довготелесих веслярів перемовлялися між собою якимись чудними горловими звуками. Коли вони взялися за лантухи, складені біля корми, той, що вийшов нам назустріч, залопотів до них якоюсь ніби чужоземною мовою. Достоту такий голос я вже десь чув, тільки не міг пригадати, де саме. Сивий чоловік стояв серед цієї метушні, тримаючи шістьох псів, і своїм громовим голосом перекривав їхнє несамовите валування. Монтгомері також зійшов на берег, і всі заходилися розвантажувати баркас. Я ж був занадто кволий після тривалого голодування,— а тут ще й сонце палило мою неприкриту голову,— тому й не пропонував їм своєї допомоги.

Невдовзі старий із сивою чуприною неначе згадав про мою присутність і підійшов до мене.

— У вас такий вигляд,— промовив він,— ніби ви забули поснідати.

Його чорні очиці поблискували з-під похмурих брів.

— Я мушу за це перепросити. Тепер ви наш гість, і ми маємо опікуватися вами, дарма що ви непроханий гість.

Він глянув мені просто в вічі.

— Монтгомері каже, що ви — людина освічена, містере Прендіку. Він сказав, що ви цікавитесь науками. Чи не можна дізнатись, якими саме?

Я розповів йому, що кілька років навчався в Королівському коледжі й провадив деякі біологічні дослідження під керівництвом Гекслі. Почувши це, він трохи підвів брови.

— Це дещо змінює справу, містере Прендіку,— зауважив старий із відтінком пошани в голосі.— Як це не дивно, але ми теж біологи. Тут у нас свого роду біологічна станція.— Його погляд упав на людей у білому, що на котках котили до загорожі клітку з пумою.— Ми біологи, принаймні я й Монтгомері,— додав він.— Коли вам трапиться нагода покинути нас — невідомо. Наш острів не на втертому шляху кораблів. Нам випадає бачити їх не частіше, як раз на рік.

Він зненацька облишив мене, проминув тих, що тягли пуму, піднявся схилом і ввійшов до загорожі. Двоє людей залишилось із Монтгомері, вкладаючи вантаж на низенький візок. Лама була ще на баркасі разом із кролячими клітками. На березі хорти рвалися з ланцюгів. Коли на візок наклали десь із тонну вантажу, всі троє потягли його слідом за пумою. Далі Монтгомері відділився од них і, повернувшись до мене, простяг руку.

— Щодо мене, то я задоволений,— мовив він.— Той капітан справжній осел. Він би залляв вам сала за шкуру.

— Ви врятували мене вдруге,— відповів я.

— Це як підійти до справи. Запевняю вас, що острів видасться вам до біса дивовижним. На вашому місці я доклав би всіх зусиль, щоб вибратися звідціля, і якнайшвидше. Цей наш...— Монтгомері затнувся, ледве не прохопившись тим, що мав на думці.— Чи не були б ви ласкаві допомогти мені винести оцих кроликів?

Його поводження з кроликами дуже мене здивувало. Коли, залізши в воду, я допоміг йому винести одну з кролячих кліток і ми поставили її на берег, він одкрив дверцята і, нахиливши клітку, витрусив звірят на землю. Кролики покотилися один на одного рухливою безладною купою. Він плеснув у долоні, і вони відразу вистрибом розбіглися врізнобіч. Їх було десь штук п’ятнадцятеро чи й двадцятеро.

— Живіть і розплоджуйтесь, друзі,— сказав Монтгомері,— заселяйте острів.— І додав у мій бік: — Нам тут трохи бракувало м’яса.

У той час, коли я дивився, як розбігаються кролики, надійшов старий, несучи в руках пляшку коньяку й кілька сухарів.

— Оце вам підкріпитися, Прендіку,— промовив він уже більш дружнім тоном, аніж раніше.

Я, не будучи проханим, зразу взявся до сухарів. А старий допоміг Монтгомері випустити ще зо два десятки кроликів. Останніх три великих ящики і клітку з ламою віднесли нагору до будинку. До коньяку я не торкався, бо спиртного взагалі не вживаю.

VII. ЗАМКНЕНІ ДВЕРІ

Певне, читач зрозуміє, що, оскільки геть усе довкола було для мене дивним і оскільки я пережив так багато несподіваних пригод, я попервах і не міг помітити дивовижності окремих явищ. Я пішов за кліткою з ламою, та раптом мене наздогнав Монтгомері й попросив не заходити за мур. Я помітив, що пуму в клітці й частину ящиків так само залишили перед входом до кам’яної загорожі.

Обернувшись, я побачив, що баркас уже зовсім розвантажено й витягнуто на берег, а старий прямує до нас.

— Треба обміркувати, що робити нам з цим непроханим гостем,— звернувся він до Монтгомері.— То як бути?

— У нього є деякі наукові знання,— відповів той.

— Мені кортить якнайшвидше взятися до діла — попрацювати над новим матеріалом,— старий кивнув головою на загорожу. Очі його заблищали.

— Охоче вірю,— не зовсім лагідним тоном відповів Монтгомері.

— Ми не можемо пускати його туди, всередину, а будувати йому нову хатину — немає коли. Тим часом і довірятися з нашими справами не можна.

— Я в ваших руках,— сказав я. Що воно оте "всередині", я не мав ніякого уявлення.

— І я думав про те саме,— відповів старому Монтгомері.— Але ж у мене є кімната, де одні двері виходять назовні.

— Це чудово,— жваво обірвав його старий, і ми втрьох підійшли до загорожі.

— Мені дуже прикро, містере Прендіку, що ми змушені так утаємничуватися, але ж не забувайте, що ви тут — непроханий гість. Наше маленьке господарство має свої секрети, щось на зразок кімнати Синьої Бороди. Насправді тут немає нічого страшного для людей із здоровим глуздом. Одначе, доки ми не знаємо вас ближче...

— Певна річ,— відповів я,— тільки дурень міг би прогніватись на брак вашої довіри.

На його суворому обличчі з’явилася ледь помітна посмішка,— люди цього похмурого типу посміхаються самими куточками уст,— і він вклонився на знак вдячності.

Ми пройшли повз головний вхід до загорожі. Це була велика дерев’яна, кута залізом брама під замком. Біля неї лежала купа багажу з баркаса. Край загорожі були двері, яких я не помітив раніше. Старий витяг із своєї засмальцьованої синьої куртки в’язку ключів, відімкнув ті двері й зайшов досередини. Оці ключі, це ретельне замикання дверей навіть тоді, коли вони були у нього на очах,— аж надто мене вразили.

Я ввійшов за ним у маленьку, хоча вбого, та затишно опоряджену кімнатку, її внутрішні двері, що вели на бруковане подвір’я, були відчинені. Монтгомері відразу ж їх замкнув. У темному кутку кімнати висів гамак. Невеличке без скла віконце з залізними гратами виходило на море.

Старий сказав, що ця кімната буде моїм житлом. Внутрішні двері, що їх "про всяк випадок" він замкне ще з того боку, не дадуть мені потрапити у двір. Він показав на зручний шезлонг перед вікном та на цілу полицю книг біля гамака. Це були здебільшого праці із хірургії та видання грецьких і латинських класиків, мову яких я ледве розумів. Вийшов старий надвірними дверима,— певно, не бажаючи вдруге відчиняти внутрішні.

— Звичайно ми тут їмо,— повідомив Монтгомері, а потім, ніби відчувши несподіваний сумнів, квапливо подався за старим.

— Моро! — почув я його голос.

Спершу це ім’я пропустив я повз увагу, та коли почав гортати книжки з полиці, у мене майнула думка: де я чув ім’я "Моро" раніше?

Я сів перед вікном, дістав сухарі, що залишилися в мене, і став зі смаком жувати їх. "Моро"?

Кинувши погляд у вікно, я побачив одного з тих дивних людей у білому, котрий саме ніс від берега якийсь ящик. Незабаром він зник за вікном. Тоді я почув, як позад мене в замку клацнув ключ. Далі з-за внутрішніх дверей долинув гамір, що здійняли хорти, приведені в двір. Вони й не гавкали, тільки гарчали й пирхали. Чути було метушливий тупіт їхніх лап і голос Монтгомері, який заспокоював собак.

Мене вражала таємничість, якою оточили себе ці двоє людей, і я задумався й про них, і про ім’я "Моро", що звідкись було мені знайоме.

Але людська пам’ять дуже примхлива, і я ніяк не міг пригадати, де й за яких обставин я чув його. Потім думки мої перейшли на незбагненну химерність того спотвореного чоловіка, що, обмотаний у біле, повертався від баркаса. Ніколи не бачив я такої ходи, таких чудних рухів, як у нього. Жоден із цих людей,— я пам’ятаю,— не озивався до мене, хоч я помітив, що більшість із них поглядала в мій бік,— але якось дивно, наче крадькома, і зовсім не тим відвертим поглядом, що в справжніх дикунів. Я не розумів, якою мовою вони розмовляють. Всі ці люди були навдивовижу мовчазні, а коли говорили — голос їх звучав різко й неприємно. Чого їм бракувало?.. При цьому я згадав очі потворного служника Монтгомері.

Він увійшов саме тоді, коли я подумав про нього. Одягнений тепер у біле, він ніс невеличку тацю з вареними овочами й кавою. Коли він, ставлячи на стіл тацю, ласкаво мені уклонився, я аж відсахнувся, отетерівши від подиву: під чорними пасмами його волосся я побачив, яке в нього вухо! Воно зненацька показалося перед самими моїми очима. Вухо було з гострими кінчиками, вкрите брунатною шерстю!

— Ваш сніданок, сер,— сказав він.

Я не зводив із нього погляду і не міг здобутися на відповідь. Він повернувся й пішов до дверей, чудно поглядаючи на мене через плече.

Я провів його очима, і в цю ж мить підсвідомо, з незбагненної примхи мозку в пам’яті моїй невиразно сплила фраза: "Жахи Моро". А чи саме так? Яке ж перше слово? Аж он воно,— пам’ять перенесла мене на десять літ у минуле, і я враз пригадав: "Жахи Моро"! Якусь мить ця фраза тьмяно вимальовувалась у мене в голові, а тоді нарешті я побачив її, написану червоними літерами на сіруватій обкладинці невеличкої брошури. Читання цієї брошури хоч на кого навело б жах. Мені пригадалося все ясно, до найменших подробиць,— та вже давно забута брошура знову яскраво постала мені в пам’яті. Я тоді був ще хлопцем, а Моро мав уже, певне, років п’ятдесят. Це був учений-фізіолог, досить відомий у наукових колах багатством своєї уяви і гострою прямотою

своїх поглядів. Чи це був саме той Моро? Він опублікував кілька разючих фактів переливання крові та ще був широко знаний як автор праць про відхилення в загальному розвиткові організму. Та раптом цю блискучу кар’єру було обірвано. Він мусив залишити Англію. Якийсь журналіст під виглядом лаборанта дістався до його лабораторії, маючи намір зробити згодом сенсаційні викриття. Завдяки неймовірній випадковості,— якщо справді то була випадковість,— його жахлива брошура набула гучної популярності. Саме в день її надрукування з лабораторії Моро втік облуплений, пошматований собака.

Був тоді кінець літа, у пресі затишок,— отож відомий видавець, двоюрідний брат тимчасового лаборанта Моро, вирішив хоч цим схвилювати громадську думку. Вже не вперше ця сама "громадська опінія" повставала супроти експериментальних досліджень. Доктора Моро просто вигнали з країни. Може, так і слід було зробити, тільки ж надто вже благенька підтримка його з боку інших експериментаторів, а так само й те, що мало не всі вчені колеги позрікалися його,— все це заслуговувало найтяжчого осуду. Щоправда, деякі з його дослідів — коли вірити звітові журналіста,— були занадто жорстокі. Та проте йому, можливо, й пощастило б дійти миру з громадськістю, якби він припинив свої дослідження, тільки ж він не пристав на те. Зрештою так би вчинила більшість людей, що вже скуштувала чару дослідництва. До того ж він не мав родини,— отже, міг діяти, як йому заманеться.

Я впевнювався, що це був саме той Моро. Все свідчило на користь такої думки. Я збагнув тепер, для чого було привезено пуму та інших тварин, що потрапили з рештою багажу до загорожі, і зрозумів, що означає той дивний, невиразний, ледве знайомий запах, який досі мені тільки підсвідомо вчувався. Це був антисептичний запах операційної кімнати. Я почув, як десь за стіною закричала пума; заскавулів собака, так наче його били.

Але певно, що для людини, тим паче, коли вона цікавиться наукою, вівісекція не є настільки жахливою, щоб її аж так утаємничувати! Думки мої нараз перестрибнули на інше, і знову постав переді мною служник

Монтгомері, його гострі вуха й очі, що світилися в темряві. Я споглядав простерту перед моїм зором зелену морську далечінь, яка пінилась під легким вітерцем, і неймовірні події останніх днів спливали одна за одною у моїй пам’яті.

Що воно все це означає? Ця замкнута загорожа на пустельному острові, цей відомий вівісектор і ці скалічені та спотворені люди?

VIII. КРИК ПУМИ

Десь близько години дня мої думки й підозри були обірвані приходом Монтгомері. Його дивний служник, що ввійшов за ним, приніс на таці хліб, якісь овочі та ще щось їстівне, пляшку віскі, кухоль води, три склянки й три ножі. Я скоса зиркнув на це чудне створіння й побачив, що воно спостерігає за мною своїми на диво метушливими очима. Монтгомері сказав, що пополуднує разом зі мною; Моро ж не прийде, бо не має часу.

— Моро? — запитав я.— Це ім’я мені знайоме.

— Сто чортів! — вигукнув він.— Який же я осел, що прохопився перед вами! Треба ж було подумати! Ну, та дарма. Це вам буде натяком до вияснення наших таємниць. Ви п’єте віскі?

— Дякую, я не вживаю спиртного.

— Я б теж хотів... Та після бійки кулаками не махають! Оця клята штука й загнала мене сюди. Вона та ще одна туманна ніч. Тоді мені видалася щастям пропозиція Моро поїхати з ним. Дивна річ...

— Монтгомері,— раптом випалив я, коли служник причинив за собою двері,— чому в нього такі гострі вуха?

— До біса! — вилаявся він, не встигши пережувати їжу, а потім, хвилину здивовано дивлячись на мене, запитав: — Гострі вуха?

— Еге ж, з гострими кінчиками,— відповів я по змозі спокійніше, хоч сам ледве переводив подих,— і вкриті темною шерстю.

Монтгомері задумливо налив собі віскі з водою.

— Мені завжди здавалося, що його вуха прикриті волоссям.

— Я побачив їх, коли він схилився, ставивши на стіл каву. І в нього очі світяться в темряві.

Співрозмовник мій тим часом уже встиг отямитись від несподіваного запитання.

— Отож я й гадав,— промовив він трошки шепелявим голосом,— що з вухами в нього не зовсім гаразд, бо він усе прикриває їх чуприною. Який же вони мають вигляд?

Було ясно, що Монтгомері просто викручується, але брехуном не можна було його назвати.

— Вони з гострими кінчиками,— сказав я,— невеличкі й поросліі шерстю, так-так, шерстю. Та й взагалі ця людина — одна з найдивніших істот, які мені доводилося бачити в житті.

Пронизливий і хриплий страдницький крик тварини долинув до нас із загорожі. З глибини й сили цього крику було зрозуміло, що це пума. Я помітив, як Монтгомері здригнувся.

— Так...— озвався він.

— Де ви його знайшли?

— Е-е... Та ніби у Сан-Франціско... Він і справді бридкий. І трохи пришелепуватий. От не пригадую вже, звідки він. Та я до нього звик. І він до мене. А чим, власне, він вас так уразив?

— Та він весь якийсь протиприродний,— відповів я.— Щось у ньому є таке... Не подумайте, що я дуже вередливий, але близькість його викликає в мені якусь огиду, аж здригаєшся, наче від дотику чогось нечистого...

Монтгомері, переставши їсти, зауважив:

— Дурниці, я цього не помічаю.

І взявся знову жувати.

— Мені таке й на думку не спадало,— сказав він.— Але, видно, команда шхуни це відчувала.... І як же вони його цькували! Ви ж бачили, як той капітан...

Раптом удруге почулося виття пуми, ще більш страждальне. Монтгомері стиха вилаявся. Я вже хотів спитатися у нього про тих людей, яких бачив на березі, коли це знову закричала нещасна звірина, цей раз короткими й уривчастими звуками.

— А ті ваші люди, що були на березі,— все-таки почав я,— до якої раси вони належать?

— Браві хлопці, га? — неуважно відповів Монтгомері, з кожним криком пуми все більше насуплюючи брови.

Я замовк. А з-за муру долинув зойк іще жахливішої розпуки. Монтгомері зиркнув на мене похмурими сірими очима й підлив собі віскі. Потім спробував перевести розмову на алкоголь, запевняючи мене, що тільки з його допомогою він урятував мені життя. Здається, він хотів підкреслити, що саме йому я завдячую своїм життям. Відповідав я неуважно. Полуденок невдовзі скінчився, і служник з клиноподібними вухами поприбирав зі столу. Монтгомері вийшов. Він насилу міг приховати своє роздратування від крику пуми, підданої вівісекції. Заявивши, що в нього щось не гаразд із нервами, він пішов, тим самим тільки посвідчивши слушність моїх підозр.

Крики тварини й справді страшенно дратували. По полудні вони стали ще гучніші. Спочатку вони тільки різали вуха, а далі й остаточно вивели мене з рівноваги. Я відкинув школярські переклади з Горація, які пробував був читати, і, зціпивши кулаки й кусаючи губи, став ходити по кімнаті.

Потім я позатулював собі пальцями вуха. Але верещання це не переставало шарпати мені нерви. Нарешті ці крики пройнялися такою безмежною мукою, що неможливо було залишатися в кімнаті. Я вийшов на свіже повітря, під заспокійливе проміння надвечірнього сонця, і, проминувши головні ворота, що як і раніше були замкнені, повернув за ріг огорожі.

Надворі крики чутно було ще дужче. Немовби всі страждання світу злилися в один цей голос. Можливо,— я не раз про це думав згодом,— якби, скажімо, в суміжній кімнаті хтось мовчки терпів подібні муки,— я сприймав би це значно легше. Однак коли страждання має голос і сіпає нам нерви,— лише тоді нашу душу опановують такі жалощі. Яскраво сяяло сонце, лагідний морський вітерець колихав зелені віяла пальм,— та світ, здавалося, поринув у похмурий хаос, був сповнений чорних і кривавих примар, аж доки я відійшов так далеко від загорожі, що звідти вже не долинав жоден звук.

IX. ЩОСЬ У ЛІСІ

Я продирався чагарником, що ріс на схилі пагорба за огорожею, сам не знаючи, куди йду. Далі проминувши цілий гайок струнких дерев, я опинився по той бік пагорба, де внизу вузеньким вибалком протікав струмок. Я зупинився й прислухався. За пройденою віддаллю, а може, й за густим листям дерев звуків од загорожі тут не було чути. Тиша стояла непорушна. Раптом з шелестом вигулькнув кролик і щодуху дременув по схилу. Не знаючи, що далі робити, я присів у затінку на узліссі.

Місце було прегарне. Буйні зарості обабіч приховували струмок, і тільки в одному місці трикутною латкою виблискувала водяна гладінь. На тім боці в синюватому серпанку видніли непролазні хащі дерев і витких рослин, а над ними — спокійна блакить неба. Де-не-де біло й малиново цвіли якісь невідомі квіти. Хвилину погляд мій блукав довкола, а потім я повернувся думками до того дивного слуги Монтгомері. Та надмірна спека заважала розмірковувати, і незабаром мене взяла дрімота.

Не знаю, чи довго я так прокуняв, тільки раптом вивів мене з цього стану якийсь шурхіт у зеленій гущавині за струмком. Спочатку я побачив, що хитаються верхів’я тростини й папороті. Потім на берег вийшла якась істота,— з першого погляду важко було розпізнати, що воно таке. Створіння те нагнулося й почало пити воду. Тільки тоді я побачив, що це людська істота, але вона чомусь рачкувала, наче тварина!

На ній була якась синя одежина, шкіра її — бронзового кольору, а волосся — чорне. Мабуть, незвичайна потворність була притаманна всім тутешнім остров’янам. Я чув, як та людина хлебтала воду.

Я весь подався вперед, щоб краще її розгледіти. Грудка лави, зрушена моєю рукою, покотилася по схилу. Людина з винуватим виглядом зиркнула вгору, і наші очі зустрілися. Вона миттю схопилася на ноги і, не спускаючи з мене погляду, незграбним помахом руки витерла рот. Ноги в цієї істоти були майже вдвічі коротші за тулуб. Отак

ми стояли, мабуть, добру хвилину, розгублено дивлячись одне на одного. Та раптом вона шаснула в кущі, кілька разів ще пильно озирнувшися, і шелест листя поступово завмер у далечині. Довго після того, як вона зникла, я сидів та дивився їй услід. Від мого дрімотного спокою не залишилося й сліду.

Щось шелеснуло в мене за плечима; я швидко оглянувся і встиг помітити, як промайнув біленький хвостик сполоханого кролика, що вже зникав за вершиною пагорка. Я зірвався на рівні ноги.

Поява тієї потворної напівдикої істоти свідчила, що це відлюддя не таке вже й пустельне. Я нервово озирався навкруги, шкодуючи, що не маю ніякої зброї. Потім мені спало на думку, що ця ж людина була в синій одежі, а не гола, як дикуни, і я намагався переконати себе, що то в неї тільки вигляд хижий, а сама вона — миролюбна.

Та все ж таки її поява позбавила мене спокою. Я пішов ліворуч схилом пагорка, приглядаючись до прогалин між струнких стовбурів дерев. Дивно, чому ця людина рачкувала, та ще й пила воду із струмка просто ротом?.. Нараз почувся крик якоїсь тварини. Я подумав, що це, мабуть, пума, і повернув у бік, протилежний тому, звідки долинув крик. Так спустився я до струмка, перебрів його і рушив далі через чагарник.

Несподівано увагу мою привернула якась червона пляма на землі. Підійшовши ближче, я побачив, що це чудернацький зморшкуватий гриб, подібний до лапатого лишаю. Тільки я доторкнувся до нього, він одразу розплився у водяний слиз. Під тінню пишної папороті я побачив неприємну картину — на землі лежав іще теплий труп кролика з відірваною головою. Його обсіли зелені мухи. Я зупинився, вражений видовищем розбризканої крові. Отож один із прибульців на острів уже загинув не своєю смертю!

Жодного іншого знаку на трупі не було. Виглядало так, наче кролика просто впіймали й відірвали голову. Дивлячись на це пухнасте, ще не

застигле тільце, я мимохіть замислився, як таке могло трапитись. Невиразний страх, який збудила в мені ота напівлюдська істота біля струмка, ставав дедалі відчутнішим. Я почав усвідомлювати, як небезпечно блукати тут, серед невідомих мені мешканців. Гущавина довкола нараз наче зовсім змінилася. У кожному закутку чатувала засідка, за кожним шурхотом чулася загроза, ніби якісь незримі створіння чигали на мене.

Я вирішив вертати назад. Круто обернувшись, я прожогом, мало не в розпачі, кинувся бігти через гущавину, прагнучи щонайшвидше вибратися на відкритий простір.

Зупинився я вчасно, бо мало не вискочив на галявину, яка утворилася, мабуть, від вітролому. Буйна памолодь уже почала боротися за вільне місце, а позад неї суцільним муром височіли дерева, обліплені виткими рослинами; густо росли гриби та розмаїті квіти. Переді мною, на вкритому лишаєм стовбурі поваленого дерева, підібгавши ноги, сиділо троє потворних створінь. Мого наближення вони ще не помічали. Одне з них скидалося на жінку, двоє — були чоловіки. Якщо не зважати на шматки червоної тканини, що оповивали їм стегна, вони були голі. Шкіра їхня була рожевувата на колір,— у жодного дикуна я не бачив подібної. Масивні обличчя були без підборідь, лоби занадто опуклі, а на головах стирчало ріденьке щетинясте волосся. Я ніколи не бачив таких твариновидих людей. Вони розмовляли, чи, певніше, один із них говорив до інших, і всі троє так захопилися, що ніхто й не помітив, як я надходжу. Вони хитали головами й погойдувались із боку на бік. Потворний чоловік так швидко сипав словами, що я, навіть чуючи їх, не спромігся будь-що второпати. Скидалося на те, що він править якісь теревені. Згодом його голос став іще верескливіший. Розвівши руки, він схопився на ноги.

Решта схопилися також і, розводячи й собі руками, заходилися вторити йому, похитуючись у такт пісні. Впадали в око їхні надзвичайно куці ноги та худі довгі ступні. Всі троє повільно заходили в танку, незграбно притупуючи ногами і махаючи руками. Якийсь примітивний

мотив можна було вловити в їхній ритмічній скоромовці з приспівом "валула" чи "балула". Очі їхні блищали, на потворних обличчях сяяла дивна радість, а з безгубих ротів текла слина.

Спостерігаючи ці смішні, чудернацькі рухи, я нарешті ясно зрозумів, чим, власне, так неприємно вони вразили мене і збудили суперечливі відчуття чогось дуже незвичного й водночас дуже знайомого. Ці три істоти, захоплені виконанням свого таємничого обряду, мали достеменно людську подобу, і разом з тим було в них щось від тварини. Незважаючи на свою людську зовнішність і на лахміття одежі, кожне з них мало на своїм єстві відбиття чогось тваринного, що виявлялося в рухах, у поводженні, в якійсь невловимій схожості на свиню.

Я стояв, приголомшений цим відкриттям, і найжахливіші підозри закружляли вихором у мене в голові. Чудні істоти почали одна за одною підстрибувати й рохкати. Одне створіння послизнулося й на мить стало на всі чотири, перш ніж підвестися. Проте й цієї миті було досить, щоб помітити його тваринну суть.

Я тихенько повернувся й шаснув у кущі, холонучи від самої лише думки про те, що тріск гілки або шелест листя може викрити мене. Минуло чимало часу, поки я зважився йти вже вільніше.

Мене турбувало тоді єдине — відійти чимдалі від тих огидних створінь, і я й незчувся, як вибився на ледь помітну стежку, що пролягала між деревами. Перетинаючи галявину, я від несподіванки аж здригнувся, завваживши поміж дерев чиюсь пару ніг. Хтось крадькома йшов паралельно зі мною на віддаленні якихось тридцяти ярдів. Його голову й верхню частину тулуба закривало густе листя витких рослин. Я рвучко зупинився, сподіваючись, що те створіння не помітило мене. Та в цю ж мить зупинилося й воно. Мене так це сполохало, що я насилу стримався, щоб не кинутися звідси стрімголов.

Тоді, пильно придивляючись крізь густе плетиво гілля та листя, я впізнав тулуб тієї самої напівтварини, яку бачив біля ручаю. Вона повела головою. Коли потвора глянула на мене, з мороку дерев блиснув зеленавий вогник її очей і зараз же погас, як тільки вона відвела голову. Це страховисько якусь хвилину стояло нерухомо, а потім чкурнуло навтікача в зелену гущавину кущів та дерев і за мить зникло з очей. Я вже не бачив його, але відчував, що воно зупинилося й стежить за мною.

Що ж воно за створіння, думав я, людина чи тварина? Що йому потрібно від мене? Я не мав ніякої зброї, навіть палиці. Втеча була б цілковитим божевіллям. Та хай там що, а йому — хто б не був — забракне духу напасти на мене. Зціпивши зуби, я попростував до нього. Я силкувався не показувати страху, дарма що в мене мурашки бігали по спині. Я продерся крізь якийсь чагарник, укритий білим цвітом, і кроків за двадцять від себе знов угледів його. Він, вагаючись, поглядав на мене через плече. Я ступив ще пару кроків ближче, пильно дивлячись йому у вічі.

— Хто ти такий? — запитав я.

Спершу він намагався витримати мій погляд, а тоді несподівано вигукнув: "Ні!" — і підстрибом подався в кущі. Відбігши трохи, він зупинився і знову зиркнув на мене. В сутіні дерев очі його виблискували.

Душа моя сховалась у п’яти, але я був певен, що єдиний порятунок — це сміливість, і тому знову пішов просто на нього. Він повернувся й зник у заростях. Трохи згодом мені привиділось, ніби очі його ще раз блиснули з гущавини,— і це було все.

Аж тепер я збагнув, яка небезпека може чигати на мене в таку пізню годину. Сонце тільки-но зайшло, і раптові тропічні сутінки вже облягали небо зі сходу, а перший нічний метелик нечутно кружляв біля моєї

голови. Я мусив квапитися назад, щоб не довелося провести ніч серед невідомих небезпек таємничого лісу.

Думка про повернення в отой страждальницький притулок була мені вкрай неприємна, але ж перспектива залишитися тут, серед нічного мороку й усіх несподіванок, які в ньому криються, була тим більш неприємна. Ще раз глянувши на синювату сутінь, що поглинула ту дивну істоту, я повернув назад. Спускаючись схилом струмка, я думав, що йду в тому ж напрямі, звідки й сюди прибув.

Занепокоєний зі всього, що побачив, я квапливо йшов уперед і невдовзі дістався рівнини, на якій дерев росло вже менше. Бліде прозоре небо, яке буває при заході сонця, бралося мороком. Небесна блакить дедалі тьмянішала, провалюючись у глибінь, і одна за одною з’являлися маленькі зірочки. Прогалини між дерев, просвітлини в далекому гіллі, які повивав синюватий серпанок, тепер ставали чорні й таємничі.

Я простував далі. Все довкола втрачало свої барви. Верховіття дерев, що чорними силуетами вимальовувалися на тлі блакитного неба, і все, що лежало нижче, зливалося в суцільну темну масу. Незабаром дерева почали рідшати, натомість густішав підлісок. Потім відкрився понурий піщаний простір, а за ним знову густий чагарник.

Мене все тривожив ледь чутний шурхіт праворуч. Спершу я подумав, що це витвір моєї уяви, бо коли я зупинявся, відразу ж залягала цілковита тиша, яку порушував тільки шелест листя на кронах дерев. Та тільки я починав іти, в такт моїх кроків неначе ступав іще хтось.

Я йшов неподалік кущів, тримаючись відкритих місць і час від часу повертаючи то праворуч, то ліворуч, щоб збити зі сліду свого переслідувача, якщо й справді хтось скрадався за мною. Бачити я нікого не бачив, а відчуття чиєїсь присутності все-таки зростало. Я прискорив ходу і невдовзі наблизився до невеликого узвишшя, а потім, перетнувши

його, рвучко обернувсь і зупинився, не спускаючи очей з пагорба, що чітко окреслювався на тлі неба.

Незабаром на обрії промайнула вмить чиясь темна тінь. Я впевнився, що це за мною знову крадеться той самий темношкірий нападник. До того ж я зробив ще одне невеселе відкриття,— що я заблукав.

Якийсь час, цілком зневірившись, я йшов уперед, переслідуваний своїм таємним ворогом. Хто б він не був, але йому або бракувало духу напасти на мене, або ж він вичікував слушної нагоди. Я все пильнував, щоб не зайти в гущавину. Часом зупиняючись, я прислухався і нарешті переконав себе, що мій ворог припинив погоню, якщо це взагалі не витвір моєї збентеженої уяви. Раптом до мене долинув шум моря, і я мало не кинувся бігти. В ту ж мить я почув, як позаду хтось спіткнувся. Я швидко обернувся й глянув на дерева, що невиразно темніли за мною. Мені видалося, що якась чорна тінь злилася з іншою. Я став прислухатися, весь холонучи зі страху. Крім стукоту крові у скронях, я нічого не чув. Тоді я вирішив, що нерви мої стомилися і, певне, слух підводить мене. Рішуче обернувшись назад, я знову пішов на шум моря.

За кілька хвилин дерева розступилися, і я вийшов до пустельного низовинного мису, що врізувався в темну воду. Ніч була тиха й ясна. Сяйво безлічі зірок відбивалося у спокійній гладіні моря. Трохи віддалік на нерівному пасмі підводних скель блідо мінився прибій. На заході зодіакальне світло зливалося з жовтим мерехтінням вечірньої зорі. Берег тягнувся далеко на схід від мене; із західного боку він ховався за виступом мису. Тепер я здогадався, що й та бухта, в якій ми висадилися, мусить бути десь на заході.

Раптом позаду мене тріснула гілка й почувся шурхіт. Повернувшись, я втопив очі в темну масу дерев. Я не міг нічого розгледіти, чи, певніше, я розгледів занадто багато. Кожна чорна тінь, набуваючи в темряві зловісних обрисів, здавалася настороженою живою постаттю. Так я стояв, може, хвилину, а тоді, не спускаючи погляду з заростей, повернув

на захід, щоб перетяти мис. Ледве я рушив, як одна з тіней, які чатували на мене, заворушилася й пішла слідом.

Серце моє шалено стукотіло. Невдовзі на заході показалася широко окреслена бухта, і я зупинився знову. Водночас зупинилася й безмовна тінь десь на віддалі десятьох ярдів. На далекому вигині бухти блищала маленька світла цятка, весь піщаний берег сірів, освітлений блідим сяйвом зірок. Цей маленький вогник був за якихось дві милі звідси. Щоб дістатися туди, мені треба було пройти через ліс, де чатували чорні тіні, а тоді спуститися по схилу, що заріс кущами.

Тепер я міг ясніше розгледіти свого переслідувача. Це був не звір, бо стояв він вертикально. Я розкрив рота, щоб озватися, та спазми перехопили мені горло. Нарешті я вигукнув:

— Хто це?

Ніхто не відповідав. Я ступив крок наперед. Тінь не ворухнулася, тільки ніби зіщулилась. Я спіткнувся об камінь. Це підказало мені одну думку. Не зводячи очей з темної постаті переді мною, я нагнувся і підняв каменюку. Помітивши мій рух, постать по-собачому хутко відсахнулася й умить зникла в темряві. Я пригадав, як ото, було, в школі ми відбивалися від великих собак, і, поклавши камінь у носову хустинку, намотав її кінці на руку. З темряви почувся рух,— здавалося, що нападник мій відступає. Водночас спало й моє збудження. Я почав тремтіти, увесь вкрившись холодним потом, коли вгледів, що супротивник тікає.

Пройшло кілька хвилин, доки я зважився рушити поміж кущів й дерев униз до узбережжя. Спочатку я йшов, а далі кинувся бігти. Досягши піщаного берега, я раптом почув, що хтось із тріском женеться за мною.

Зовсім очманівши від страху, я чимдуж побіг по піску. Одразу ж навздогін мені почувся легкий, швидкий тупіт. Я дико закричав і ще наддав ходи. Якісь темні невиразні істоти, завбільшки з кролика, вистрибом ховалися по кущах, коли я біг уздовж берега. Доки житиму, не забути мені жаху цієї погоні! Я мчав біля самої води і чув, як по мокрому піску лопотіли слідом за мною чиїсь ноги. Десь далеко, безнадійно далеко, блимав жовтий вогник. А довкола була чорна ніч і тиша. Ноги мого переслідувача лопотіли все ближче й ближче. Я захекався,— бо ж не звик так багато бігати,— дихав із свистом, а в боці відчував такий гострий біль, ніби туди встромили ножа. Мені вже стало ясно, що таємнича істота наздожене мене раніше, ніж я досягну огорожі. Зовсім задихавшись і впавши у відчай, я раптом рвучко повернувся і з усієї сили вдарив свого супротивника, тільки-но він підскочив до мене. Камінь вилетів із хустки, немов із пращі.

Коли я обернувся, нападник мій, що біг на всіх чотирьох, зірвався на рівні ноги, і каменюка влучила йому просто в скроню — аж череп його хруснув. Людино-тварина зосліпу налетіла ще на мене, штовхнула руками, а потім, захитавшись, упала на пісок, лицем уткнувшись у воду, і лежала там нерухомо.

Я не зміг примусити себе підійти до цієї темної брили. Так я й залишив переслідувача там, біля води, що плюскотіла довкола, і він лежав під тихими іскристими зорями, а я подався далі на світло жовтого вогника хатини. Невдовзі з почуттям справжньої полегкості почув я жалібне виття пуми — те саме, що спонукало мене до обстеження цього таємничого острова. Незважаючи на страшенну втому й виснаження, я, зібравши рештки сил, кинувся бігти на той вогник. Мені видалося, ніби чийсь голос волає до мене з пітьми.

X. ЛЮДСЬКИЙ КРИК

Наближаючись до хатини, я побачив, що то світилося у відчинених дверях моєї кімнати. Я почув голос Монтгомері з темряви:

— Прендіку!

Я біг далі. Незабаром Монтгомері гукнув мене знову, і я відповів кволим голосом:

— Е-гей!

Через якусь хвилину, хитаючись, я добіг до нього.

— Де ви були? — запитав він, утримуючи мене рукою на віддалі так, щоб світло з дверей било мені просто в обличчя.— Ми обидва так заклопоталися, що оце тільки півгодини, як згадали про вас.

Він завів мене до кімнати й посадив у шезлонг. На мить світло зовсім засліпило мене.

— Ми й гадки не мали, що ви підете обстежувати острів, не попередивши нас,— сказав він.— Я вже занепокоївся... Але... Що з вами?.. Слухайте...

Я був зовсім знесилений, і голова моя впала на груди. Він дав мені коньяку і, здається, зробив це не без внутрішнього задоволення.

— Ради Бога,— промовив я,— замкніть двері.

— Ви, певно, зустріли якесь із наших чудес? — запитав Монтгомері.

Він замкнув двері й знову підійшов до мене. Ні про що більше не питаючи, він дав мені ще трохи коньяку з водою і змусив поїсти. Я був зовсім виснажений. Він якось невиразно сказав, що забув, мовляв, попередити мене, й у двох словах запитав, коли я вийшов звідси та що я побачив. Відповідав я також небагатослівно, короткими, уривистими фразами.

— Скажіть мені, що воно все це означає? — запитав я мало не в істериці.

— Нічого надзвичайно страшного,— відповів він,— однак я гадаю, що на сьогодні вам і цього досить.

Раптом страждальницьки завила пума. Монтгомері стиха вилаявся:

— Хай мене грім поб’є, якщо це місце не таке ж паскудне, як і Гауер-стріт із його котами.

— Монтгомері,— запитав я,— що то за істота переслідувала мене — тварина це чи людина?

— Якщо ви зараз не ляжете спати,— сказав він замість відповіді,— то завтра й зовсім збожеволієте.

Я став навпроти нього.

— Що то за істота переслідувала мене? — повторив я своє запитання.

Він якось дивно глянув на мене, скрививши рота. Його очі, які за хвилину перед цим жваво блищали, нараз пригасли.

— Коли судити з вашої розповіді,— сказав він,— то це, мабуть, була примара.

Мене охопив порив шаленої люті, що так само швидко спав, як і виник. Знову сівши у шезлонг, я затис руками чоло. Пума завила ще раз.

Монтгомері підійшов до мене ззаду і поклав на плече руку.

— Ось вислухайте мене, Прендіку,— почав він.— Я не мав ніякого бажання брати вас на цей ідіотський острів. Але справи, голубе, не такі вже й погані, як вам здається. У вас розходилися нерви, ото й усе. Зважте на мою пораду і випийте снотворного. А це,— він кивнув у бік загорожі,— триватиме ще кілька годин. Вам просто слід заснути, інакше я ні за що не відповідаю.

Я мовчав. Схиливши голову, я закрив руками обличчя. Незабаром Монтгомері приніс маленьку склянку з якоюсь темною рідиною і дав мені її випити. Я слухняно проковтнув рідину, і він допоміг мені залізти в гамак.

Коли я прокинувся, був уже ясний день. Якусь годину я лежав нерухомо й дивився в стелю. Сволоки, як я помітив, було зроблено з корабельного дерева. Тоді я повернув голову і побачив, що на столі вже стоїть мій сніданок. Відчувши голод, я почав вилазити з гамака, але він, ласкаво випередивши мої наміри, перевернувся і викинув мене на підлогу. Я впав на всі чотири.

Піднявшись, я сів до столу. Голова моя обважніла, в пам’яті поставали невиразні спомини нічних пригод. Крізь незасклене віконце до кімнати віяв вранішній вітерець; свіже повітря та їжа викликали в мене почуття фізичного вдоволення. Несподівано за моєю спиною відчинилися двері, що виходять у двір. Я обернувся й побачив Монтгомері.

— Чи все гаразд? — запитав він.— Мені дуже ніколи.

Він відразу ж і причинив двері, але згодом я помітив, що він забув їх замкнути.

Тоді я пригадав, який вираз на обличчі був у нього ввечері, і все, що трапилося перед тим, ожило в моїй пам’яті. Повертаючись думками до пережитого жаху, я знову почув крик. Але це вже був крик не пуми.

Я відклав шматок, що ніс до рота, і прислухався. В глибокій тиші чути було тільки подих легкого вітерця. Я подумав, що це мені вчулося.

Невдовзі я знову взявся до їжі, все так само пильно прислухаючись. Незабаром почувся новий крик, але дуже слабкий і тихий. У мене аж наче кров застигла в жилах. Крик цей приголомшив мене більше за всі інші звуки, які я чув тут раніше. Тепер уже не могло бути ніякого сумніву, що то був за звук, звідки він брався: це був стогін, що переривався риданням і болісним важким зітханням. Тварина не могла так стогнати. Це була мука людської істоти!

Збагнувши весь цей жах, я зірвався на ноги й одним стрибком перетнув кімнату; вхопившись за ручку дверей, що вели в двір, я відчинив їх навстіж.

— Прендіку, стійте! — зненацька звідкілясь вихопився Монтгомері.

Зляканий шотландський хорт загарчав і загавкав. У мисці була кров, свіжа, темно-червона і водночас яскрава. Я почув своєрідний запах карболової кислоти. Далі крізь відчинені двері в напівтіні виднілося щось, прив’язане до верстака. Воно було все пошматоване, у крові, обмотане бинтами. Раптом, заслонивши це видовище, показалася сива й страшна голова старого Моро.

Він ухопив мене закривавленою рукою за плече і, піднявши, як малу дитину, люто шпурнув назад до кімнати. Я на весь зріст простягся на підлозі. Двері грюкнули і сховали від мене його розпалене гнівом лице. Тоді я почув, як крутнули ключем у замку і щось докірливо промовив Монтгомері.

— Зруйнувати працю всього життя! — донісся голос Моро.

— Він же не розуміє,— відповів Монтгомері. Він сказав іще щось, та я вже не розібрав.

— Я не маю часу,— озвався Моро.

Далі я вже не міг розчути. Я підвівся і, весь тремтячи, стояв, а в голові в мене було повно найжахливіших припущень. "Чи ж то можлива, — думав я,— така страхітлива річ, як вівісекція людини?" Ця думка майнула, наче блискавка на буряному небі. І раптом мій затьмарений жахом розум пройнявся передчуттям неймовірної небезпеки.

XI. ПОЛЮВАННЯ НА ЛЮДИНУ

Коли в мене з’явилася безглузда думка про втечу, я пригадав, що двері моєї кімнати, які виходять назовні, ще не замкнені. Я був тепер цілковито переконаний, що Моро піддав вівісекції людину. Від тієї хвилини, коли я почув це ім’я, я все силкувався якось пов’язати дивну звіроподібність остров’ян із огидними вчинками Моро. І тепер мені здалося, що я все зрозумів. Я пригадав його працю про переливання крові. Таж ті створіння, що я зустрів тут,— жертви якихось мерзенних дослідів!

Ці бридкі негідники хочуть втримати мене, ошукати своєю лицемірною довірою, а тоді взяти на тортури, страшніші навіть за смерть, і потім ще приректи на таку жахливу долю, яку важко й уявити собі,— вони хочуть кинути мене, безпомічного, до своєї звироднілої череди! Я оглянувся довкола, шукаючи хоч якоїсь зброї для самозахисту. Але нічого не знайшов. Нараз мені сяйнула в голові думка; я перекинув шезлонг, уперся в нього ногою і відламав ніжку, та ще й з цвяхом. Цвях робив бодай трохи певнішою цю занадто вже благеньку зброю. Знадвору почулися чиїсь кроки. Я відчинив двері й побачив зовсім близько біля себе Монтгомері. Він збирався замкнути двері назовні.

Я замахнувся своїм кийком, цілячи йому просто в обличчя, та він одскочив назад. Якусь мить я нерішуче стояв, а тоді обернувся й швидко побіг за ріг хатини.

— Прендіку! — здивовано скрикнув Монтгомері.— Не будьте такий дурнуватий, чоловіче!

"Ще б одна хвилинка,— подумав я,— і він би замкнув мене, як кролика, для своєї вівісекції". Раптом він з’явився з-за рогу, і я знову почув його голос:

— Прендіку!

Він кинувся бігти за мною, весь час гукаючи щось навздогін.

Цього разу я навмання подався на північний схід, в напрямку під прямим кутом до вчорашніх мандрів. Біжачи чимдуж берегом, я глянув через плече назад і помітив, що до Монтгомері приєднався і його служник. Із шаленою швидкістю я перетяв пагорб і повернув на схід, уздовж скелястої улоговини, обабіч заростої лісом. Так я пробіг добру милю, напружуючи всі свої сили,— серце у мене в грудях мало не розривалося. Впевнившись, що ні Монтгомері, ні його служника вже не чути позаду, я, вкрай знеможений, круто повернув назад, туди, де, на мою думку, мав бути берег, а згодом ліг перепочити в тіні заростей.

Довго я там пролежав, боячись не тільки ворухнутись, але й навіть подумати, що робити далі. Навкруги слався дикий краєвид, який сонно німував під сліпучим сонцем,— тільки було чутно, як бриніли комарі, встигши вже виявити мою присутність. Згодом я розрізнив іще дрімливий шум — то морський прибій шурхотів узбережною галькою.

Певно, десь через годину долинув голос Монтгомері, що кликав мене далеко з північного боку. Треба було щось робити. Я зміркував, що на острові живуть тільки ці два вівісектори та їхні отваринені жертви. В разі потреби вони можуть любісінько нацькувати на мене когось із цих жертв. Я знав, що Моро й Монтгомері озброєні револьверами. А я, коли не рахувати цього нікчемного ціпка з цвяшком на кінці, був беззбройний.

Лежав я отак, аж доки згадав про харчі та воду. І тільки зараз усвідомив цілковиту безнадійність свого становища. Я й не уявляв, як роздобути собі їжу: я не мав ніяких знань з ботаніки, щоб знайти хоч би їстівні плоди чи коріння, які можуть тут бути. Ні з чого було мені зробити пастку на тих кількох кроликів, що бігали по острову… Чим більше я обмірковував своє становище, тим очевидніше ставала його безвихідність. У розпачі я навіть був подумав про тих тварино-людей, що бачив у лісі. Може, вони якось могли б стати мені в пригоді? Перебираючи в пам’яті кожного з них по черзі, я дошукувався, хто б міг допомогти мені.

Несподівано почув я гавкання хорта — це віщувало нову небезпеку. Не довго думаючи,— адже вони могли мене знайти — я стрімголов кинувся зі своєї схованки на шум прибою. Пам’ятаю кущ, колючки якого вп’ялися, мов голки, в моє тіло. Вибрався з нього я весь скривавлений, із порваною одежею і вибіг до видовженої бухти на півночі острова. Не вагаючись ні хвилини, я заліз у воду і, перейшовши вбрід бухту, опинився по коліна в маленькій річці. Видряпавшись кінець кінцем на західний берег і відчуваючи, як шалено б’ється серце, я шмигнув у густу папороть і там чекав уже, що воно буде. Я почув, як собака,— він був тільки один,— підбіг ближче і заскавулів, тикнувшись носом у колючі кущі. Більше не чути було нічого. Я подумав, що погоня закінчилась.

Минали хвилини — тиші ніщо не порушувало. Через годину спокою до мене знову почала повертатися мужність.

Тепер я не відчував себе ні переляканим, ні нещасним,— я вже переступив межі розпачу й страху. З моїм життям уже було покінчено, я це зрозумів, і, мабуть, тому став справжнім сміливцем. Я навіть був ладен зустрітися віч-на-віч з Моро. Коли я брів водою, мені спало на думку, що, як уже на те піде, від тортур я завжди знайду порятунок: навряд чи вони зможуть перешкодити мені втопитися. І я був уже подумував, чи й справді так не вчинити, та якесь дивне бажання побачити все до кінця, якась незбагненна цікавість втримували мене. Я випростав зранені колючками ноги й оглянувся довкола. І раптом зовсім

несподівано я побачив чорне обличчя, яке із зеленої гущавини спостерігало за мною. Я впізнав мавпоподібне створіння, що на березі зустрічало баркас. Воно висіло, учепившись за нахилений стовбур пальми. Я вхопив палицю й підвівся, дивлячись йому в обличчя. Воно щось заварнякало.

— Ти, ти, ти,— оце все, що я міг второпати спочатку. Нараз воно скочило із дерева і, розхиливши гілля, стало з цікавістю вдивлятися в мене.

Я не відчував до цього створіння тієї відрази, яка виникла в мене при зустрічі з іншими тварино-людьми.

— Ти,— сказало воно,— в човні.

Це вже була людина, хоча б такою ж мірою, як і служник Монтгомері,— вона ж могла розмовляти.

— Еге ж,— мовив я,— приплив човном із судна.

— О! — вигукнув чоловічок, і його блискучі неспокійні очі почали обмацувати мене, мої руки, палицю, що я тримав, ноги, пошматовану мою одежу, подряпане колючками тіло. Він наче був чимось здивований. Його погляд знову зупинився на моїх руках. Він підняв свою руку і повільно порахував пальці.

— Один, два, три, чотири, п’ять — так?

Я не второпав, до чого це він. Згодом я дізнався, що руки у цих тварино-людей були спотворені — їм інколи бракувало аж трьох пальців. Однак у цю мить, гадаючи, що це ніби вітання, я повторив його жест. Він з невимовним задоволенням вискалив зуби. Потім його меткі очі знову забігали. Він жваво повернувся і зник. На тому місці, де він стояв, з шелестом зімкнулася папороть.

Я вийшов слідом за ним із заростей і з подивом побачив, що він гойдається поміж дерев, вхопившись тонкою рукою за витку петлювату рослину. До мене він був спиною.

— Гей! — гукнув я.

Він швиденько скочив на землю й обернуся лицем у мій бік.

— Послухай-но,— звернувся я,— де б мені чогось поїсти?

— Поїсти? — повторив він.— Поїсти людської їжі!

Погляд його метнувся на зелену гойдалку.

— В хижках,— додав він.

— А де ж ті хижки?

— Он!

— Я тут уперше.

Тоді він повернувся й хутко пішов геть. Всі його рухи були навдивовижу спритні.

— Ходімо! — сказав він.

Я рушив за ним, цікавлячись, що буде далі. Я догадувався, що ті хижки, певно, якісь первісні житла, де він мешкає із рештою тваринного люду. Можливо, вони — створіння миролюбні, і мені пощастить зав’язати з ними добрі стосунки. Я тоді був далекий від думки, що вони вже позбулися тих людських рис, які я сподівався в них знайти.

Мій мавпоподібний супутник із обвислими руками й видовженими щелепами тупцював поруч. Мене цікавило, яка у нього пам’ять, і я запитав:

— Коли ти потрапив на цей острів?

— Коли потрапив? — повторив він і по тому підняв три пальці.

З усього видно було, що йому недалеко до ідіота. Я силкувався вияснити, що він хотів сказати, але це, мабуть, йому набридло. Десь уже після другого запитання він раптом кинув мене й метнувся за якимось плодом, що звисав із дерева. Тоді нарвав цілу жменю колючих горіхів і заходився їх гризти. Все це спостерігав я з приємністю: принаймні на острові була хоч якась їжа. Я спробував ще дещо в нього спитати, та у відповідь він бурмотів таке, що й купи не трималося. В окремих його словах ще можна було добрати глузду, але здебільшого це було словесне лушпиння, завчене, ніби папугою.

Я так захопився оцією дивовижею, що майже не помічав, куди ми простуємо. Невдовзі ми підійшли до якихось почорнілих і обвуглених дерев, а там і на місцину, вкриту чимось жовтаво-білим. По землі слався їдкий дим, який заходив у ніс і очі. Праворуч за голою скелею виблискувала блакитна гладінь моря. Покручена стежина зненацька повернула вниз у вузький ярок, обабіч завалений великими купами вулканічної породи. Ми вийшли на цю стежку.

Прохід видавався особливо темним після сліпучого сонячного світла, яке мерехтіло на сірчаному грунті. Схили яру дедалі зводилися прямовисніше й зближувалися між собою. Зелені й темно-червоні плями замиготіли у мене перед очима. Раптом мій провідник зупинився.

— Вдома,— сказав він.

Я стояв на дні крутого урвища, що спочатку видалось мені зовсім темним. Почувши якісь дивні звуки, я, щоб краще розгледітись, протер очі. До мене сягав якийсь неприємний запах, як ото буває в погано вичищених мавпячих клітках. Вдалині поміж скель виднівся пологий, вкритий зеленню й залитий сонцем косогір; з обох сторін у глибину ущелини пробивалися вузькі смуги світла.

XII. ОПОВІСНИКИ ЗАКОНУ

Щось холодне торкнулося моєї руки. Я сильно здригнувся й побачив перед собою темно-рожеве створіння, що дуже скидалося на дитину з облупленою шкірою. Своїми м’якими, але відразливими рисами воно нагадувало лінивця; таке ж низьке надбрів’я, такі ж повільні рухи. Коли мої очі призвичаїлися до темряви, я виразніше розгледів усе довкола. Маленьке рожеве створіння пильно дивилося на мене. Провідник мій кудись зник.

Ця вузька ущелина поміж стрімкими стінами лави була просто тріщиною у звивистому потоці вулканічних виверженъ. Обабіч під самою скелею переплетіння морської тростини та пальмових віял утворювали низку неоковирних, темних хижок-лігвищ. Це покручене провалля, кроків на три завширшки, було завалене купами гнилих плодів та інших покидьків, від яких ішов задушливий сморід.

Маленьке рожеве створіння все кліпало на мене очима, коли це з якогось лігва з’явилася знову моя мавпо-людина і покликала мене. Саме в цю хвилину з найдальшого закапелка дивовижної цієї вулиці, похитуючись, виповзло якесь страхіття і, випроставшись у недоладну постать на тлі яскравої зелені поза ущелиною, витріщило на мене свої очиська. Завагавшись, я вже надумав тікати геть тим самим шляхом, яким і сюди дістався, але потім таки вирішив іти до кінця у своїх пригодах. Затиснувши в руці ціпок, я зігнувся й увійшов за своїм провідником до якоїсь смердючої повітки. Це була напівкругла халупа — щось наче півдупла. Під скелястою стіною, що була її затиллям, лежала купа кокосових горіхів та інших плодів. Кілька грубих дерев’яних і

кам’яних посудин стояло на землі, а одна — на абияк збитій лавці. Вогню не було. В темному кутку сиділо щось масивне; коли я ввійшов, воно буркнуло: "Гей!" Я просунувся в глибину халупи й присів там навпочіпки. А моя мавпо-людина, стоячи при ледь освітленому вході, простягнула мені розбитий кокосовий горіх. Я взяв його і, незважаючи на своє тремтіння та нестерпну задуху лігвища, почав якомога спокійніше їсти. Те саме рожеве створіння стовбичило біля входу, а з-за його плеча мене зосереджено розглядали чиїсь блискучі очі на темному обличчі.

— Гей! — почулося знову з таємничої темної брили.

— Це людина! Це людина! — заторохкотів мій провідник.— Людина, жива людина, як і я.

— Помовч! — озвався бас із темряви.

В напруженій мовчанці я жував горіх і пильно вдивлявся в темряву, але нічого не міг там ясно розгледіти.

— Це людина,— повторив той самий густий бас.— Вона прийшла жити разом із нами? — Голос цей був із чудним присвистом, одначе англійська вимова — навдивовижу правильна.

Мавпо-людина глянула на мене якось очікувально. Я зрозумів, що від мене сподіваються на відповідь.

— Вона прийшла жити разом із вами,— сказав я.

— Це людина. Вона мусить вивчити Закон.

Я вже почав розрізняти в темряві невиразні обриси зігнутої постаті. Але при вході з’явилися нові дві голови, і від того стало ще темніше. Рука моя міцніше затисла ціпок. Істота в глибині халупи мовила голосно:

— Проказуй слова.

Я не второпав, чого вона хоче.

— Не ходити на Чотирьох — це Закон.

Мене приголомшило.

— Проказуй слова,— повторила мавпо-людина; ті, що стояли при вході, загрозливо загомоніли. Я здогадався, що мушу повторити цю ідіотську присягу. І тут почався безглуздий обряд. Голос у темряві завів якусь наче дурнувату літанію, а ми з рештою присутніх підтягували. При цьому всі вони погойдувались з боку на бік і ляскали себе руками по стегнах, а я повторював їхні рухи. Мені здавалося, що я помер і це все діється на тім світі. Ця темна халупа, ці карикатурні невиразні постаті, на які вряди-годи падали проблиски світла! Усі вони ритмічно погойдувались та заводили:

— Не ходити на Чотирьох — такий Закон. Хіба ми не Люди?

— Не хлебтати Води — такий Закон. Хіба ми не Люди?

— Не їсти ні М’яса, ні Риби — такий Закон. Хіба ми не Люди?

— Не обдирати пазурами на Деревах Кори — такий Закон. Хіба ми не Люди?

— Не полювати на інших Людей — такий Закон. Хіба ми не Люди?

І так далі, починаючи від заборони безглуздих вчинків і аж до заборони того, що видалось мені тоді божевільним, неможливим і вкрай непристойним. Якесь ритмічне шаленство опанувало всіма: ми заводили, все швидше й швидше погойдуючись і проказуючи цей дивовижний

Закон. Я теж ніби піддався загальному психозові, але в глибині душі в мені боролися сміх та огида. Довгий список заборон нарешті закінчився, і тоді наше виття набуло іншого характеру.

— У Нього є Дім Страждання.

— У Нього є Руки, що творять.

— У Нього є Руки, що ранять.

— У Нього є Руки, що зціляють.

І далі страшенно довге, здебільшого незрозуміле мені, белькотіння про Нього, хто б він там не був. Я ладен був вважати все це сном, якби коли-небудь раніше мені доводилося чути вві сні цей спів.

— У Нього є блискавиці,— витягували ми.

— У Нього є глибоке солоне море...

В моїй голові зродилися жахливі здогади, що Моро, перетворивши цих нещасних людей на тварин, втокмачив їм у вбогі мізки віру, ніби він божок. Однак я занадто ясно відчував довкола себе білі зуби та гострі кігті, щоб зважитися мовчати в цьому хорі.

— Йому належать зорі на небі.

Нарешті спів скінчився. Лице мавпо-людини лисніло від поту, і мої очі, уже призвичаєні до темряви, виразно розгледіли постать у кутку, що промовляла басом. На зріст вона була, як людина, а тіло її здавалося вкрите шерстю, як у шотландських тер’єрів. Що це була за істота? І хто вони всі? Уявіть себе посеред найстрахітливіших калік і маніяків, яких

тільки спроможна витворити людська уява, і ви трохи зрозумієте, що я відчував в оточенні цих незвичних карикатур на людей.

— У нього п’ять пальців, п’ять пальців, п’ять пальців, як у мене,— сказала мавпо-людина.

Я витягнув руки. Сіре створіння в кутку нахилилося вперед:

— Не бігати на Чотирьох — це Закон. Хіба ми не Люди?

Воно простягло свою на диво спотворену лапу і вхопило мене за пальці. Лапа його була подібна до оленячої ратиці, тільки мала пазури. Я трохи не скрикнув від болю та несподіванки. Розглядаючи мої нігті, воно витяглося наперед, і на лице його впало надвірне світло. Раптом, затремтівши від огиди, я побачив, що це було не людське лице й не тваринява морда, а якась куделя сірої щетини з трьома ледь помітними дугастими прорізами для очей і рота.

— У нього маленькі пазури,— сказала волохата потвора у свою щетинисту бороду,— це гаразд.

Вона відпустила мою руку, і я інстинктивно вхопився за палицю.

— Харчуватися корінням і травами — це Його наказ,— промовила мавпо-людина.

— Я — Оповісник Закону,— сказала сіра постать.— Сюди приходять всі новаки вивчати Закон. Я сиджу в темряві й оповіщаю Закон.

— Справді так,— ствердила одна з тварин, що стояла при вході.

— Страшна кара впаде на тих, хто порушить Закон. Нема їм порятунку.

— Нема порятунку,— гуртом промовили тварино-люди, крадькома зиркаючи одне на одного.

— Нема, нема,— підхопила мавпо-людина.— Нема порятунку. Послухай-но! Колись я вчинив одну провину, маленьку провину. І я бубонів, бубонів, зовсім перестав говорити. Ніхто не міг мене зрозуміти. Мене покарали. Випалили тавро на руці. Він великий. Він добрий.

— Нема порятунку,— сказало сіре створіння у кутку.

— Нема порятунку,— повторив тваринний люд, скоса переглядаючись поміж собою.

— У кожного якась своя вада,— озвався сірий Оповісник Закону.— Які твої вади — ми не знаємо. Ми довідаємося згодом. Дехто любить чигати на те, що ходить, вистежувати й скрадатися, нападати, вбивати й кусати, кусати глибоко й дошкульно, висмоктувати кров. Це погано.

— Не полювати на інших Людей — такий Закон. Хіба ми не Люди?

— Не їсти ні М’яса, ні Риби — такий Закон. Хіба ми не Люди?

— Нема порятунку,— сказала ряба істота, що стояла при вході.

— У кожного якась своя вада,— знову промовив сірий Оповісник Закону.— Дехто любить виривати зубами й руками коріння, обнюхувати землю… Це погано.

— Нема порятунку,— промовили ті, біля входу.

— Є такі, що шкрябають пазурами дерева, є такі, що розгрібають могили померлих, є такі, що б’ються лобами або ногами, дряпаються

кігтями, є такі, що кусаються без усякої причини, є такі, що люблять багнюку.

— Нема порятунку,— промовила мавпо-людина, чухаючи собі литку.

— Нема порятунку,— повторило рожеве створіння, схоже на лінивця.

— Кара жорстока й неминуча. Тому вивчай Закон. Проказуй ці слова.

І він тут же затягнув ту саму чудернацьку літанію про Закон, а я разом із іншими знову почав співати, погойдуючись з боку на бік. Голова у мене запаморочилася від цього бурмотіння й задушливого смороду халупи, але я не переставав і собі підтягувати, сподіваючись, що далі вже поведеться краще.

— Не ходити на Чотирьох — це Закон. Хіба ми не Люди?

Ми зчинили такий галас, що я й не помітив метушні за порогом, доки одна із свино-людей,— чи не тих, що вже стрічалися мені в лісі,— просунула голову понад плечем рожевого створіння і закричала щось збудженим голосом. В ту ж мить всі, хто стояв при вході, позникали, за ними метнулася моя мавпо-людина, а тоді посунула і та потвора, що сиділа в темному кутку. Я побачив тільки, що вона була незграбна і покрита сріблястою шерстю. Я залишився сам.

Ще не дійшовши до виходу, я почув гавкання хорта.

Умить я вже вистрибнув із халупи, тримаючи у руці ціпок. Кожна жилка в мені тремтіла. Десятків зо два цих тварино-людей збилися в кутку і, повтягувавши голови в плечі, гарячково розмахували руками. Інші напівтваринні обличчя запитливо виглядали із своїх лігв. Прослідкувавши за їхніми поглядами, я побачив під деревами перед ущелиною бліде від люті обличчя Моро. Він стримував собаку, який поривався вперед. Услід за ним із револьвером в руці йшов Монтгомері.

На якусь хвилину я завмер, скутий жахом.

Озирнувшись потім, я помітив, що вихід з ущелини позад мене загородила масивна потвора з величезним сірим лицем та блискучими маленькими очима. Страховисько це наближалося до мене. Глянувши праворуч, я побачив кроків за десять від себе вузький отвір у кам’яній стіні, крізь який цідилося в ущелину тоненьке пасмо диму.

— Стійте! — вигукнув Моро, помітивши, що я кинувся у той бік.— Тримайте його!

Одне за одним обличчя стали повертатися до мене. Але, на щастя, думки в тваринячих головах виникали дуже мляво.

Один незграба саме оглянувся до Моро, щоб дізнатися, що від нього хочуть. У цю мить я штурхонув його, він повалився на свого сусіду, невдало спробувавши схопити мене рукою. Тоді на мене плигнуло маленьке рожеве створіння. Я вдарив його палицею, перестрибнув через нього і хутко подряпався крутою стежкою до отвору, через який з ущелини виходив дим. Я чув, як навздогін мені гукали:

— Ловіть його! Тримайте!

Позад мене з’явилося страховисько з сірим лицем. Воно втелющилось своїм величезним тулубом у щілину і там застряло.

— Переймайте його! Ловіть! — ревли переслідувачі.

Нарешті я вибрався із розколини й вийшов на жовтуватий пагорб із західного боку від осель тварино-людей.

Весь мій порятунок був у цій розколині, адже ж її вузький отвір затримав моїх переслідувачів. Я помчав голим пустирем, а потім крутим схилом, на якому росли де-не-де дерева і нижче — висока тростина.

Далі я опинився в густому темному чагарнику. Волога тут була така, що аж вода під ногами хлюпотіла. Я вже встиг пірнути у зарості, коли перші з моїх переслідувачів тільки вибралися з розколини. За кілька хвилин я видряпався з чагарника.

Навколо мене лунали погрозливі вигуки. Я чув збуджений гамір нападників, що юрмилися вгорі, біля щілини, чув стукіт каміння й хрускіт гілля. Деякі створіння гарчали, неначе біснуваті хижаки. Ліворуч було чути гавкання хорта. Звідтіля ж доносилися й голоси Моро та Монтгомері. Тоді я різко повернув праворуч. Мені навіть вчулося, ніби Монтгомері гукнув, щоб я не зупинявся, коли хочу жити.

Невдовзі під ногами в мене стало знов багнисто й грузько. В розпуці я продирався далі, в’язнучи до колін у болоті, аж поки на превелику силу дістався стежки, що звивалась поміж високої тростини. Вигуки моїх переслідувачів чулися з лівого боку. В одному місці я наполохав трьох дивовижних жовтих тварин, завбільшки як кішка; вистрибом вони подалися геть од мене. Стежка вела догори, на іншу жовтувату галявину, вкриту сірчаним пилом, а там знову спадала вниз, у гущавину папороті. Потім стежка раптом звернула до яру і простяглася паралельно з ним, понад самою западиною, що з’явилася так несподівано, як ото огорожа з канавою в англійських парках. Бігши щодуху, я й не помітив крутого повороту і полетів шкереберть в яр, просто на кущі.

Підвівся я весь подряпаний, з порізаним вухом і закривавленим обличчям. Западина була майже прямовисна, поросла колючими кущами. Над вузеньким покрученим струмком, який протікав на дні яру, стелилась імла. Я здивувався,— де б воно опівдні в отаку спеку та взятися туманові,— але мені було не до того. Я повернув ще раз праворуч та й пішов за течією вниз, сподіваючись досягти моря і там утопитися. Аж тепер виявилось, що, падаючи, я загубив свою палицю.

Далі яр повужчав, і мені довелося залізти в струмок, але я зараз же й вискочив, бо вода була гаряча, немов окріп. Я помітив, що на ній

плавала тоненька сірчана плівка. Ще трохи далі яр звертав убік, і за тим вигином показався неясний блакитний обрій. Близьке море міріадами своїх граней віддзеркалювало сонячні промені. Видима смерть стояла переді мною. Я розпалився і важко дихав, гаряча кров текла у мене по обличчю, але й приємно струмувала в жилах. Я відчував щось більше, ніж приплив радості від того, що випередив своїх нападників. Топитися мені перехотілось. Я оглянувсь назад і прислухався.

Коли б не бриніли комарі і не стрекотіли якісь маленькі жучки, що стрибали поміж колючок,— в повітрі панувала б цілковита тиша. Аж раптом долинуло собаче гавкання, далекий ляскіт батога й вигуки. Звуки ці то голоснішали, то притихали. Гомін потроху даленів угору по струмку і нарешті й зовсім завмер. Цього разу я врятувався.

Тепер я вже знав, якої допомоги можна сподіватися від тваринного люду.

XIII. ПЕРЕГОВОРИ

Я знову повернув і став спускатися до моря. Гарячий струмок поширшав і змінився на обмілину, поросту бур’янами. Тут була сила-силенна крабів і довгастих багатоногих істот, що з моїм наближенням кинулися врозтіч. Я зійшов до самого моря і тільки тут відчув себе у безпеці. Оглянувшись, я взявся в боки й подивився на зелену гущавину, яку, ніби свіжа рана, перетинала імлиста западина. Був я занадто збуджений і,— хоч ті, кому ніколи не загрожували небезпеки, і не повірять цьому,— у занадто великому розпачі, щоб померти.

Тоді мені спало на думку, що в мене є ще один шанс на порятунок. Доки Моро та Монтгомері з тваринною чередою полюють на мене по острову, чи не зміг би я обійти їх із флангу вздовж берега і в такий спосіб дістатися до огорожі? Може, мені пощастило б виколупати з муру каменюку, розбити нею замка на малих дверях і знайти там ножа, пістолета чи яку іншу зброю, щоб потім, коли вони повернуться,

позмагатися з ними? В усякому разі, вони хоч дорожче заплатять за моє життя!

Отож я повернувся на захід і пішов понад самою водою. Призахідне сонце сліпило мені очі. Лагідний тихоокеанський приплив з ніжним дзюрчанням плюскотів біля берега.

Скоро берег повернув на південь, і сонце опинилося праворуч від мене. Зненацька далеко спереду я побачив спочатку одну, а потім іще кілька постатей, що повиходили з кущів,— це були Моро із своїм сірим хортом, Монтгомері та ще двоє. Тоді я зупинився.

Вони теж побачили мене і, наближаючись, стали розмахувати руками. Я стояв, стежачи за ними. Двоє тварино-людей метнулося вперед, щоб перетяти мені відступ до чагарника. Монтгомері біг просто на мене. Слідом за ним, трохи повільніше, біг і Моро з собакою.

Нарешті я оговтався і, повернувшись до моря, поліз у воду. Скраю було дуже мілко,— я пройшов добрих тридцять ярдів, доки вода дістала мені до пояса. З-під ніг у мене кидалися врозсип якісь водяні істоти.

— Що ви робите, чоловіче? — гукнув Монтгомері.

Я обернувся, стоячи до пояса у воді, і втупив очі у своїх переслідувачів.

Монтгомері стояв, відсапуючись, на березі, над самою водою. Лице його почервоніло від бігу, солом’яне волосся розпатлалось, а обвисла нижня губа відкривала нерівні зуби. У цю мить підбіг і Моро; його обличчя було бліде й рішуче; собака його гавкав на мене. Моро й Монтгомері в руках тримали важкі батоги. Трохи далі на березі витріщилися на мене тварино-люди.

— Що я роблю? Хочу втопитися,— сказав я.

Обидва чоловіки перезирнулися.

— Чому? — запитав Моро.

— Бо це краще, аніж потрапити до вас на тортури.

— Я ж вам казав,— озвався Монтгомері до Моро, і той щось йому тихо відповів.

— Чому ви думаєте, що я візьму вас на тортури? — запитав Моро.

— Бо я бачив,— промовив я.— По тих, що он там.

— Замовкніть! — вигукнув Моро і підняв руку.

— Не замовкну,— не вгавав я.— Вони були людьми, а чим вони стали тепер? Я, в усякому разі, таким не стану.

Я глянув поверх своїх співрозмовників. Вище на березі стояли Млінг, служник Монтгомері, і одне з тих білих закутаних створінь, що бачив я у баркасі. А далі, в тіні дерев, я помітив свою маленьку мавпо-людину і ще кілька невиразних постатей.

— Що ви зробили з цими створіннями? — запитав я, показуючи на них, гукаючи щораз голосніше й голосніше, щоб вони змогли мене почути.— Вони були людьми, такими ж, як і ви, а ви надали їм півтваринячої подоби, обернули їх на рабів і тепер самі боїтеся їх. Гей, ви, слухайте,— скрикнув я, показуючи на Моро і звертаючись до тваринного люду, що стояв позад нього,— слухайте! Невже ви не бачите, що вони обидва бояться вас, що вони жахаються вас? То чого ж ви боїтеся їх? Вас багато...

— На бога,— вигукнув Монтгомері,— замовкніть, Прендіку!

— Прендіку! — гримнув і Моро.

Вони кричали обоє водночас, аби заглушити мій голос. А позаду них виднілися здивовані обличчя тваринного люду, їхні потворні обвислі руки, їхні сутулуваті спини. Було таке враження, наче вони намагаються зрозуміти мене, пригадати щось із свого людського минулого.

Я викрикував іще щось, не пригадую вже, що саме. Здається, закликав їх убити Моро й Монтгомері, запевняв, що їм нема чого боятися. Еге ж, добрих думок понатоптував я в їхні голови собі на лихо! Я помітив, як зеленоокий чоловік в темному лахмітті, якого я бачив у перший свій вечір на острові, виступив з-поза дерев, і решта посунула за ним, щоб краще мене чути.

Нарешті я зупинився передихнути.

— Послухайте хвилинку,— промовив рішучим голосом Моро,— а тоді говоріть, що хочете.

— Ну? — сказав я.

Він кашлянув, подумав і тоді гукнув:

— Латина, Прендіку! Поганенька, школярська латина! Тож постарайтеся зрозуміти. Ні, non sunt homines, sunt animalia qui nos habemus...1 піддали вівісекції. Людинотворчий процес! Я поясню. Виходьте на берег.

Я засміявся.

— Ловко придумано! — відповів я.— Вони розмовляють, будують житла, варять їжу. Вони були людьми. Еге ж, так я зараз і вийду на берег!

— Позаду вас глибінь, і там багато акул.

— Саме це мені й потрібне,— сказав я.— Швидко й певно. Прощавайте.

— Зачекайте хвилинку! — Моро витяг із кишені якусь річ, що зблиснула на сонці, і кинув собі під ноги.— Це заряджений револьвер,— сказав він.— Монтгомері зробить те ж саме. Ми відійдемо на таку віддаль, якої вам буде досить для безпеки. Тоді виходьте й забирайте револьвери.

— Е, ні! У вас є ще третій револьвер.

— Зважте все як слід, Прендіку. По-перше, я вас не запрошував на цей острів. По-друге, ми могли б учора любісінько вас приспати, коли б мали на думці щось лихе. Нарешті, коли ваш перший страх улігся й ви здатні трошки міркувати, скажіть, невже вдача Монтгомері пасує до тієї ролі, яку ви йому приписуєте? Ми гналися за вами просто заради вас самих, бо на цьому острові багато небезпечних див. Та й навіщо б ми стріляли у вас, коли ви самі оце хотіли втопитися?

— А для чого ж ви... наслали на мене своїх людей, коли я був в ущелині?

— Ми були певні, що впіймаємо вас і відвернемо небезпеку. Пізніше ж ми зумисне звернули зі сліду,— для вашого-таки добра.

Я замислився. Все це скидалося на правду. Тоді я пригадав іще одне.

— Але ж я бачив,— сказав я,— там у загорожі...

— То була пума.

— Послухайте, Прендіку,— озвався Монтгомері,— ви дурнуватий осел. Вилазьте з води, забирайте револьвери, та й будемо розмовляти. Ми не можемо зробити для вас більше, аніж зробили тепер.

Мушу зізнатися, що й у ту мить, як і перед тим, і пізніше, я не довіряв Моро і стерігся його. Але з Монтгомері, здавалося мені, я можу порозумітися.

— Відійдіть берегом вище,— сказав я, трохи подумавши, а потім додав: — І підійміть руки.

— Цього вже ми не можемо,— відповів Монтгомері, промовисто кивнувши плечем позад себе.— Це вже принизливо.

— Гаразд, тоді відійдіть до дерев,— сказав я.

— Безглузда церемонія! — буркнув Монтгомері.

Вони обидва повернулись обличчями до тих шести чи семи карикатурних створінь, що стояли неподалік. Істоти ті мали плоть, вони могли ходити, від них падали тіні — і все-таки було в них щось нереальне. Монтгомері ляснув на них батогом, і вони миттю повернулися й сипонули врозтіч, ховаючись між деревами. А коли Монтгомері й Моро відійшли на віддаль, яка мені здалася достатньою, я вийшов на берег і підняв револьвери. Щоб упевнитись, що тут нема якогось підступу, я вистрілив у круглий шмат лави і задоволено побачив, що камінь збризнув чорним порошком, а куля, відскочивши, заглибилася в пісок.

Однак якусь хвилину я ще простояв, вагаючись.

— Що ж, ризикну,— сказав я і, тримаючи по револьверу в руках, попростував берегом угору, де стояли Моро й Монтгомері.

— Ну й добре,— незворушно сказав Моро.— І все-таки ви своєю проклятою уявою відібрали у мене кращу частину дня.

Із ледь помітним презирством, яке присоромило мене, він і Монтгомері повернулися й мовчки пішли попереду.

Здивована купка звіриного люду так і стояла поміж деревами. Проходячи повз неї, я силкувався бути якомога спокійнішим. Один уже хотів піти слідом за мною, та швидко метнувся геть, тільки Монтгомері ляснув на нього батогом. Решта стояли мовчки, спостерігаючи за нами... Може, й справді вони колись були тваринами? Проте мені ще не випадало бачити тварин, котрі б намагалися мислити.

XIV. ДОКТОР МОРО ПОЯСНЮЄ

— А зараз, Прендіку, я поясню вам геть усе,— сказав доктор Моро, коли ми поїли й випили.— Слід сказати відверто, що ви найдеспотичніший гість із усіх, кого я будь-коли приймав. Попереджую — це остання моя поступка вам. Якщо й удруге будете погрожувати самогубством, я не втримуватиму вас, хай би це навіть і було мені прикро.

Він сидів у поламаному шезлонгу, тримаючи вправними білими пальцями напіввикурену сигару. Світло великої лампи падало на його сиве волосся. Він дивився крізь маленьке віконце на мерехтливі зорі. Я сидів якомога далі від нього по другий бік столу, не випускаючи з руки револьвера. Монтгомері десь вийшов. Невелика це була втіха сидіти разом із ним сам на сам у цій малій кімнатці!

— Ви допускаєте, що піддана вівісекції людська істота, як ви її називали, всього лише пума? — запитав Моро.

Він таки змусив мене глянути на те страхіття у внутрішній кімнаті, аби я впевнився, що воно не людина.

— Так, то пума,— відповів я,— і ще жива, але така пошматована й покалічена, що не доведи Господи коли-небудь побачити щось подібне! З усіх підлих...

— Це дурниці, облишмо,— сказав Моро.— Принаймні дайте мені спокій з цими дитячими жахами. Так, як ви, думав колись і Монтгомері. Отже, ви погоджуєтесь, що то пума. Сидіть спокійно, доки я викладатиму вам свої фізіологічні теорії.

Почавши тоном украй знудженої людини, він поволі запалився темою розмови і пояснив мені суть своєї праці. Говорив він дуже просто й переконливо. Бувало, в голосі його прохоплювалися саркастичні нотки. Тоді я паленів від сорому за себе.

Виявляється, створіння, що я їх бачив,— не люди і ніколи не були людьми. Це — тварини, тварини, що набули людської подоби, живий приклад тріумфу вівісекції.

— Ви забуваєте, що може зробити вправний вівісектор із живої істоти,— сказав Моро.— Як на мене, то я ніяк не збагну, чому все, що я тут здійснив, не було здійснено раніше. Малі досягнення в цьому напрямі — як ампутація, втинання язика, вирізування окремих органів — знані давно. Вам, певне, відомо, що косоокість за допомогою хірургії може бути вилікувана? По вилученні деяких органів у тілі стаються різні другорядні зміни — порушення пігментації, модифікація пристрастей, зміни в утворенні сальних тканин. Безперечно, все це вам відоме?

— Звичайно,— відповів я,— однак ці ваші потворні істоти...

— На все свій час,— обірвав він мою мову, махнувши рукою.— Я щойно починаю. Отже, це тільки звичайні зміни організму. Хірургія здатна на серйозніші речі. Вона може як руйнувати, так і творити. Певно, вам доводилося чути про пластичну операцію, до якої вдаються при пошкодженні носа? На лобі підрізують клаптик шкіри, повертають

його до носа, і він у такому вигляді приживлюється. Це щось ніби прищеплення до живого організму його ж власної тканини. Так само цілком можливе перенесення живої матерії з одного організму на інший, — візьміть, наприклад, зуби. Такі живці шкіри й кісток полегшують загоювання. Хірург вміщує всередині рани клаптик шкіри чи потрібну кістку, що дістав од живої чи тільки-но вбитої тварини. Гантер,— може, ви чули про це,— прищепив бикові до шиї півнячу шпору. А щури-носороги алжірських зуавів?2 Ці потвори спродуковані у той же спосіб: вирізані з хвоста шматочки шкіри переносять щурові на ніс, і та шкіра приростає там.

— Спродуковані потвори! — вигукнув я.— Цим ви хочете сказати мені...

— Авжеж! Створіння, яких ви бачили,— це тварини, перекраяні й виготовлені за іншою подобою. Але своє життя я присвятив тому, щоб вивчити творення нових життєвих форм. Я працював роками, поповнюючи свої знання. Я бачу, вас моя розповідь вражає, але ж я нічого нового вам не кажу. Все це роками лежало на поверхні практичної анатомії, тільки що бракувало сміливців, які б за цю справу взялися. Я не обмежуюсь змінюванням самих зовнішніх форм тварини. Фізіологія, хімічний склад істоти теж потребують значних змін. От хоч би вакцинація та інші способи прищеплення живих і мертвих тканин, про що, безперечно, ви знаєте. До цих операцій належить і переливання крові,— річ, з якої я, власне, й почав. Все це — однорідні явища. Інший характер мали і, можливо, далеко складніші операції тих середньовічних хірургів, які виготовляли карликів, жебраків-калік та всіляких потвор. Сліди цього мистецтва залишилися й досі в методах підготовки різних балаганних штукарів та акробатів. Віктор Гюго розповів про це в "Людині, що сміється"... Та, мабуть, моя думка вже ясна. Ви розумієте, що можливо переносити тканину з однієї частини тіла на іншу або з однієї тварини на іншу, що можливо змінювати хімічні реакції, умови розвитку, змінювати розташування окремих органів і навіть що можливо цілковито змінювати внутрішню будову організму?

І в цю незвичайну галузь науки ніхто із сучасних дослідників ніколи не заглиблювався систематично, аж доки я не взявся за неї. Дещо було відкрито у зв’язку з останніми досягненнями хірургії, але більшу частину явищ, про які я говорив, цілком випадково відкрили тирани, злочинці, дресирувальники коней та собак, люди невправні, невігласи, які мали на меті лише власну користь. Я перший взявся до цих питань, озброєний антисептичною хірургією і справжнім науковим знанням законів розвитку організмів.

Це все донині, можна гадати, практикувалося таємно. От хоч би сіамські близнята... Та й у підземеллях інквізиції... Безперечно, головною метою інквізиторів було витончене катування, але ж деяким із них, певно, була властива й наукова допитливість.

— Так,— утрутився я,— однак ці створіння, ці тварини розмовляють!

Він погодився з цим і доводив далі, що сфера вівісекції не обмежується простими фізичними перетвореннями. Можна видресирувати й свиню. Розумова структура менше досліджена від фізичної. За допомогою гіпнотизму, який дедалі більше розвивається, ми можемо заміняти старі природжені інстинкти на нові навіювання, ніби роблячи прищеплення або переміщення на грунті спадковості. Багато з того, що ми звемо моральним вихованням, є всього лише штучна зміна й спотворення інстинкту; войовничість можна перевиховати на відважну самопожертву, а придушений статевий потяг — на релігійний екстаз. Велика різниця між людиною і мавпою,— провадив Моро,— у будові гортані. Мавпа нездатна розмежовувати найтонші звуки — символи понять, якими виражається думка. Тут я з ним не погодився, але він досить нечемно не звернув уваги на моє заперечення. Він повторив, що це саме так, і далі викладав свої погляди.

Я запитав його, чому він узяв за зразок людську подобу. Мені здавалося тоді, та й тепер теж, що в цьому виборі криється якась дивна злість.

Він пояснив, що цю подобу обрав цілком випадково.

— Я міг би з таким же успіхом перероблювати баранів на лам і лам на баранів. Але, мені здається, людська подоба привабливіша з артистичного погляду, аніж зовнішність будь-якої тварини. Однак я не обмежувався твореннями людей. Раз чи двічі...— На якусь хвилину він замовк.— Ці роки! Як вони непомітно промайнули! А оце я змарнував день, щоб урятувати вам життя, і ось іще цілу годину марную на пояснення.

— І все-таки я й досі не зрозумів,— відказав я,— чим виправдовуєте ви страждання, яких завдаєте живим істотам? Вівісекцію можна було б виправдати тільки в тому разі, коли б вона стала в пригоді...

— Маєте рацію,— перебив він мене.— Та, як бачите, я — людина іншої вдачі. Ми стоїмо на різних позиціях. Ви — матеріаліст.

— Даруйте, я — не матеріаліст,— палко запротестував я.

— Звісно, з мого погляду. Тому що нас із вами розділяє саме проблема страждання. Доки чиїсь страждання, які ви бачите й чуєте, завдають вам прикрощів, доки ви знаходитесь під владою власних страждань, доки страждання зумовлюють ваші поняття про гріх, дотик, повторюю, ви тварина, яка мислить ледь ясніше за справжню тварину. Ці страждання...

У відповідь на такі софізми я нетерпляче знизав плечима.

— О, ці страждання — дрібниця. Розум, справді відкритий науці, безперечно, повинен бачити, що ці страждання — дрібниця. Можливо, ніде, крім цієї маленької нашої планети, цієї жменьки космічного пилу, що зникне з очей раніше, ніж досягнеш найближчої зорі, можливо, повторюю, більше ніде у всесвіті не існує того, що ми звемо стражданням. А існують тільки ті закони, до яких ми навпомацки

наближаємось... Та й навіть тут, на Землі, серед живих істот, що воно таке — страждання?

Кажучи це, він витяг із кишені складаного ножика, відкрив маленьке лезко і повернувся у шезлонгу так, щоб мені видно було його стегно. Далі, вибравши місце, встромив у стегно ножа і витягнув.

— Звичайно, ви бачили таке й раніше. Це не завдає анітрохи болю. Про що ж воно свідчить? Про те, що цьому м’язові не потрібна здатність відчувати біль, і тому її не закладено в нього. Потребу в болі має тільки шкіра, через те деякі місця на стегнах здатні відчувати його. Біль — це не що інше, як наш внутрішній порадник, що застерігає нас і спонукає бути обережними. Всяке живе тіло неболездатне так само, як і всякий нерв. Скажімо, оптичний нерв позбавлений болю, справжнього болю. Якщо ви вразите оптичний нерв, то побачите перед очима вогненні кола. Таке саме пошкодження слухового нерва просто тільки викликає шум у вухах. Рослини також не відчувають болю, як, певно, не відчувають його й нижчі тваринні організми, подібні до морських зірок і річкових раків. Що ж до людини, то, в міру свого інтелектуального розвитку, вона дедалі ретельніше піклуватиметься про власні вигоди і дедалі менше потребуватиме відчуття болю — цього стимулу, що оберігає її від небезпек. Я ніколи не чув ні про одну зайву річ, якої еволюція рано чи пізно не усунула б із життя. А біль якраз і стає непотрібний.

До того ж, Прендіку, я віруючий, якою мусить бути кожна нормальна людина. Можливо, я більше за вас знаю про шляхи творця світу, бо все своє життя власноручно дошукувався його законів, тоді як ви, наскільки я зрозумів, колекціонували метеликів. Кажу вам ще раз: радощі й страждання не мають нічого спільного ні з небесами, ні з пеклом. Радощі й страждання — пхе! Релігійний екстаз ваших теологів — чи не криються за ним Магометові гурії?З Ця безліч чоловіків і жінок, життя яких у радощах і стражданнях,— хіба на цих людях не випечене тавро звіра, від якого вони походять? Страждання! Страждання й радощі існують для нас доти, доки ми плазуємо в поросі...

Як бачите, я провадив свої досліди у той спосіб, який самі вони мені підказували. Я завжди вважав, що це єдиний шлях для всякого дослідника. Я ставив питання, дошукувався відповіді на нього і діставав... нове питання. Це можливе чи те можливе? Важко пояснити, що означають ці питання для дослідника, яка інтелектуальна жага сповнює тоді його. Ви не здатні навіть уявити собі дивну, несказанну насолоду цієї розумової жадоби. І те, що перед вами уже не тварина, не таке створіння, як і ви, а просто загадка. Співчуття стражданню... Про нього я знаю тільки те, що колись давно я його відчував. Я прагнув — і це була єдина річ, якої я прагнув,— грунтовно вивчити пластичність живих істот.

— Так,— зауважив я,— але ж це огидно!

— Досі мене ніколи не обходив моральний бік справи. Вивчення природи робить людину такою ж немилосердною, як і сама природа. Я усе працював, незважаючи ні на що, крім питань, якими безпосередньо був заклопотаний, а те, що виходило з-під моїх рук... спливало ген туди, в халупи... Близько одинадцяти років збігло відтоді, як ми — я, Монтгомері й шестеро канаків4 прибули сюди. Пригадується й досі зелене безгоміння острова і довкола нас відлюддя океану, ніби все це було вчора... Здавалося, неначе це місце чекало на мене.

Ми розвантажилися і збудували хату. Канаки спорудили собі хижки біля яру. Я взявся до праці над тим, що привіз із собою. Спочатку у мене трапилось кілька прикрих невдач. Почав я із вівці, але другого ж дня вбив її, необачно орудуючи скальпелем. Тоді взяв я другу вівцю. Страшенних мук довелося їй зазнати; потім її рани позагоювались. Знову її оглянувши, вже коли вона набрала людської подоби, я залишився невдоволений: я пересвідчився, що розуму в цієї істоти не більше, ніж у вівці. Чим довше я дивився на неї, тим потворнішою вона мені здавалася. Нарешті я змилосердився і вкоротив їй віку. Позбавлені будь-якої мужності, ці нещасні тварини, що навіть перед загрозою найважчих мук не виявляли ані краплини активності, не годилися для виготовлення людей.

Тоді я взяв горилу і, обережно працюючи над нею, долаючи перепону за перепоною, створив нарешті першу свою людину. Робота ця забрала в мене цілий тиждень, щодня і щоночі я працював. Найважче було сформувати мозок: багато чого треба було додати, багато чого змінити. Коли я скінчив і створіння моє лежало переді мною забинтоване, зв’язане, нерухоме,— воно видалося мені добрим зразком негритянської раси. Тільки упевнившись, що життя його уже в безпеці, я зайшов до цієї кімнати, де застав Монтгомері в такому ж самому стані, як оце були й ви. Він чув крики створіння, що перетворювалося на людину, такі ж крики й вас стривожили. Спочатку я не повністю відкрив йому свої таємниці. Канаки теж дещо підозрювали. Від одного тільки мого погляду вони божеволіли зі страху. Сяк-так мені вдалося перетягнути Монтгомері на свій бік, але набагато важче було утримати канаків од утечі. Кінець кінчем троє з них таки втекли, прихопивши й яхту з собою. Багато витратив я часу на виховання тварини. Три-чотири місяці провозившись із нею, я трошки навчив її англійської мови, дав деякі поняття з рахунку і навіть навчив абетки. Правда, це давалося їй на превелику силу, хоча я бачив ідіотів ще тупіших. Починала вона з найпримітивніших речей — мозок її був абсолютно чистий, в неї не збереглося ніяких споминів із того, ким вона була раніше. Після того, як рани її зовсім позагоювалися, у неї залишилась тільки болісна вразливість та незграбність рухів. Коли вона навчилась трохи розмовляти, я привів її до канаків, аби там поселити.

Спершу вони чомусь страшенно злякались її. Це мене певною мірою образило, бо я був дуже вдоволений своїм досягненням,— але вона видалась такою лагідною й мирною, що за короткий час канаки звикли до неї і почали навіть дечому навчати її. Вона швидко переймала і точно повторювала все, що їй показували. Мені здається, що курінь собі вона збудувала навіть кращий, ніж у канаків. Серед них знайшовся один з місіонерськими нахилами і навчив її коли не читати, то принаймні складати літери. До того ж він прищепив їй деякі елементарні поняття моралі, і я не помічав, щоб у неї виявлялися коли-небудь тваринні інстинкти.

Після роботи я кілька днів спочивав і вже думав написати про все це звіт, щоб зацікавити англійських фізіологів. Та якось одного разу натрапив я на це створіння, коли воно сиділо навпочіпки на дереві і щось варнякало до двох канаків, які його дражнили. Погрозивши йому, я збудив у нього почуття сорому і сказав, що так робити людині не личить. Тоді я вирішив домогтися кращих результатів, перше ніж везти свій витвір до Англії. Згодом я таки домігся кращого. Але з часом моя робота все ж сходила нанівець,— день за днем у них просипалися вперті тваринні інстинкти, хоч я сподіваюся ще досягти успіхів. Я сподіваюся перебороти їхню тваринність. Ця пума...

Ото й уся історія. Канаки вже померли. Один випав з баркаса в море, другий помер, поранивши п’яту отруйною рослиною. Троє, що втекли на яхті, очевидно, затонули. Останнього... було вбито. Ну, що ж! Я створив інших. Спершу Монтгомері поводився так само, як ви, і тоді...

— Що саме сталося з останнім? — гостро спитав я,— з останнім канаком, якого було вбито?

— Річ у тім, що я, створивши чимало людиноподібних істот, створив одну...— тут він затнувся.

— Ну? — не вгавав я.

— Її ми вбили.

— Я не розумію. Ви хочете сказати...

— Так, вона вбила канака, а згодом ще кілька інших створінь. Ми довго на неї полювали. Вона вирвалася цілком випадково,— я й не ждав такої халепи. Вона була недокінчена. Власне, це була тільки спроба. Це була істота без рук і ніг, з жахливим лицем; вона повзала по землі, звиваючись, як гадюка. Вона була дуже сильна, невимовно розлютована стражданням і качалася по землі так, як ото бурі дельфіни у воді. Вона

ховалася в заростях кілька днів, знищуючи все, що тільки потрапляло на очі, аж доки ми не загнали її на північну частину острова. Ми розбилися на групи й оточили її. Монтгомері хотів неодмінно бути зі мною. Той канак мав рушницю, і коли знайшли його тіло, ми побачили, що дуло рушниці зігнуте у формі літери "S" і все погризене... Монтгомері застрелив ту потвору. Після цього я обрав за взірець людську подобу, за винятком дрібних істот.

Він замовк. Я спостерігав за виразом його обличчя.

— Отак я працюю цілих двадцять років,— включаючи дев’ять років праці в Англії,— а й досі знаходжу у своїх створіннях якісь вади, що викликають у мені невдоволення і спонукають до подальших зусиль. Інколи я підіймаюсь вище середнього рівня, інколи падаю нижче, та ніколи не досягаю того, про що мрію. Я можу легко надати своєму витворові людської подоби, наділити його гнучкістю і зграбністю або високим зростом і силою, однак дуже часто виникають труднощі, коли доходить до рук і пазурів — дуже болюча це операція, і я не наважуюсь довільно їх змінювати. Але найскладніша річ — це надати мозкові нових форм. Розумові здібності цих істот часто надзвичайно примітивні, з дивними порожнечами, несподіваними провалами. І зовсім уже не задовольняє мене, що я ніяк не можу знайти, де саме міститься основа емоцій. Пристрасні прагнення, інстинкти, поривання, від яких страждає людина,— несподівано вириваються із свого сховища і охоплюють все єство мого створіння гнівом, ненавистю чи страхом.

Ці істоти здаються вам химерними й надприродними, коли ви приглядаєтеся до них, а от для мене, скоро я встигну їх закінчити, вони вже мають вигляд створінь безсумнівно людських. Тільки згодом, коли придивлюся ближче, ця впевненість покидає мене. Спочатку одна тваринна риса, а за нею друга вирине на поверхню і зводить мою роботу нанівець. Та я переборю цю тваринність! Кожного разу, коли я завдаю живому створінню пекельного страждання, я кажу собі: аж тепер я випалю в ньому все тваринне, аж тепер я зроблю з нього розумну істоту.

А зрештою, що таке десять років? Людина формувалася тисячоліттями... — Він спохмурнів.— Та я наближаюся до мети. Ця моя пума...

Помовчавши, він додав:

— А все-таки вони повертаються до свого попереднього стану. Як тільки виходять вони з-під моїх рук, у них знову починає пробуджуватися звір, знову проявляються...

Тривала мовчанка запала знову.

— І ви свої створіння спроваджуєте до того яру? — спитав перегодом я.

— Еге ж, коли я почуваю, що в них оживає звір, я виганяю їх, і вони осідають там. Вони бояться цього будинку й мене. В них там свого роду пародія на людське суспільство. Монтгомері знає все про них, бо він наглядає за ними. Він призвичаїв одного чи двох до праці, і вони тепер прислужують нам. Мені здається, що він навіть полюбляє декотрих із них, хоч і соромиться цих почуттів. Зрештою, це справа його, а не моя. Вони викликають у мене тільки почуття невдоволення. Самі собою вони мене не цікавлять. Мабуть, вони дотримуються настанов канака-місіонера і виробили собі жалюгідну карикатуру на розумне існування,— бідолашна худобина! Вони мають якийсь там, як самі його називають, Закон. Вони співають гімни "все належить Тобі". Вони роблять собі халупи, збирають плоди, рвуть трави і навіть одружуються. Та я бачу їх наскрізь, бачу саму глибину їхніх душ, бачу в ній лише звіра, бачу їхню страшну звірячу лють і пристрасті, жадобу жити і вдовольняти себе. Так, вони справді незбагненні, складні, як і все, що живе на світі. У них є по-своєму високі пориви, є потроху честолюбства, потроху — пригаслого статевого потягу, потроху — млявої цікавості. Та все те лише смішить мене... Я багато сподіваюся від цієї пуми, вперто працюю над її головою, над її мозком...

І знову замовк. Кожен задумався про щось своє.

— Ну, а тепер,— озвався він нарешті,— скажіть мені, що ви думаєте? Чи й досі боїтеся мене?

Я глянув на нього й побачив тільки стару, бліду і сиву людину із спокійними очима. Ясність його обличчя, яка межувала з красою, і спокійна рішучість величної постави надавали йому особливого чару. Все інше було в Моро звичайне й не виділяло його серед сотні приємних старих чоловіків. Я здригнувся. Замість відповіді на друге запитання я простягнув йому обидва револьвери.

— Тримайте у себе,— сказав він, втримуючись, щоб не позіхнути. Він підвівся, глянув на мене й усміхнувся:

— Ви пережили два дні, сповнені пригод,— промовив він.— Я раджу вам спочити. Я радий, що все вияснилось. Добраніч!

Він хвилинку про щось міркував, а потім вийшов через внутрішні двері. Я відразу ж закрив зовнішні двері на ключ.

Довго сидів я, спустошений та млявий. Я настільки розумово й фізично виснажився, що не міг думати про будь-що. Ніби чиєсь око, дивилося на мене темне вікно. Нарешті я, зібравши сили, погасив лампу і ліг у гамак. Незабаром я заснув.

XV. ТВАРИННИЙ ЛЮД

Прокинувсь я рано. Мені відразу ж пригадалася вчорашня розмова з Моро. Я вибрався з гамака й підійшов до дверей, щоб переконатися, чи вони замкнені. Потім я обстежив віконні грати — вони виявилися досить міцні. Ці людиноподібні істоти насправді мали тваринне єство і були дивовижними пародіями на людську подобу. Саме тому бентежила мене думка, як вони поводитимуться надалі; і ця непевність у їхніх вчинках

була важча від усякої певної небезпеки. Хтось постукав у двері, і я почув невиразну Млінгову мову. Засунувши руку з револьвером у кишеню, я відчинив Млінгові двері.

— Доброго ранку, сер,— привітався він, несучи в додаток до звичайного сніданку, що складався з овочів, ще й нашвидку засмаженого кролика. За ним увійшов Монтгомері. Його пильне око помітило, як я тримав у кишені руку, і він глузливо посміхнувся.

Сьогодні пумі дали спокій, але Моро, який за своїм звичаєм тримався самітно, не приєднався до нашого товариства. Я завів розмову з Монтгомері, бажаючи зрозуміти спосіб життя тваринного люду. Мені цікаво було дізнатися, що втримувало ці жахливі створіння від нападу на Моро й Монтгомері і від взаємного знищення.

Монтгомері пояснив мені, що відносна безпека Моро і його самого полягає в розумовій обмеженості цих створінь. Незважаючи на їхній більший, ніж у звичайних тварин, розвиток і на тенденцію їхніх тваринних інстинктів оживати, вони перебувають під впливом певних сталих ідей, які Моро вклав їм у мізки. Ці ідеї, безперечно, обмежують їхню волю. Насправді вони загіпнотизовані, їм вбито в голови, що одних речей не можна робити, а інших — не треба, і ці заборони так глибоко засіли в їхніх нужденних мізках, що будь-яка можливість непослуху чи непокори — виключена. На певних ділянках, однак, старі інстинкти виступали проти ідей, навіяних Моро, і тоді ті ідеї трималися не так міцно. Ціла низка приписів, що називаються Законом,— я вже мав нагоду їх чути,— бореться в них у свідомості з глибоко вкоріненими бунтівливими прагненнями їхньої звірячої природи. Вони знов і знов товкмачать цей Закон, але знов і знов, як я переконався згодом, порушують його. Моро й Монтгомері докладали неабияких зусиль, щоб ці потвори не скуштували крові, тому що боялися неминучих наслідків такої спокуси.

Монтгомері сказав мені, що вплив Закону, а надто на тварино-людей із родини кошачих, послаблювався з приходом ночі. О цій порі в них з

особливою силою прокидалося звірине. Коли починало сутеніти, їх бентежив пригодницький дух, і вони зважувались на такі речі, про які ніколи й не думали вдень. Цим і пояснюється погоня за мною леопардо-людини в першу ніч після мого прибуття. Але на початку мого перебування на острові вони порушували Закон лише крадькома, та й то нічної пори; удень же заборони були свято дотримувані.

При цій нагоді я вже можу подати деякі загальні відомості про острів і про тваринний люд. Цей острів лежав низько над рівнем моря, мав звивисті береги, а площу десь сім-вісім квадратних миль.5 Походження його вулканічне. Із трьох сторін острів облямовували коралові рифи. Кілька димовалів на півночі та гаряче джерело — єдині сліди від тих сил, що витворили цей острів. Вряди-годи ще відчувалися слабкі поштовхи землетрусу, і в пасма диму клубами вривалася пара. Але тим усе й кінчалося. Заселяли острів, як сказав мені Монтгомері, понад шістдесят дивних істот — витворів майстерних рук Моро, не рахуючи менших за величиною потвор, що жили у кущах і не мали людської подоби. Всього Моро створив їх близько ста двадцяти, та багато з них померли, декотрі — як отой безногий оцупок, що про нього мені розповідали,— були знищені. Відповідаючи на моє запитання, Монтгомері пояснив, що вони могли й плодитися, але їхні нащадки вмирали. Їм не передавались по спадковості риси людського характеру, прищеплені їхнім батькам. Але доки вони жили, Моро працював над ними, надаючи їм людської подоби. Жінки, яких було менше за чоловіків, часто ставали об’єктом таємних залицянь, дарма що Закон приписував моногамію.

Я не можу докладно описати цього тваринного люду — моє око не призвичаєне до фіксування деталей, та й малювати я не вмію. Найбільше вражали мене їхні занадто куці, порівняно з тулубами, ноги; та все ж,— яка відносна наша уява про красу! — зір мій з часом призвичаївся до їхнього вигляду, і кінець кінцем мені стало здаватися, ніби мої власні довгі ноги якісь неоковирні. Інша особливість цих створінь — це випнута вперед голова і незграбно вигнутий хребет, зовсім не схожий на людський: навіть мавпо-людина не мала цього

приємного вигину спини, що надає такої грації людській поставі. Плечі у них були здебільшого недоладні, горбаті, а куці руки безвільно звисали вздовж тулуба. Деякі зовсім обросли шерстю,— принаймні так вони виглядали під час мого перебування на острові.

І ще дуже впадала в око деформованість їхніх облич. Майже в усіх них щелепи виступали далеко вперед, вуха були потворні, носи — великі й плескаті, волосся густе й щетинясте, а очі — якогось дивного кольору і часто ніби не на своєму місці. Ніхто з них не вмів сміятися, тільки мавполюдина якось кумедно хихотіла. Крім цих загальних рис, голови їхні були мало схожі одна на одну,— кожна з них зберігала властивості своєї породи: людська подоба лише змінювала дещо, але не приховувала повністю рис леопарда, бика, свині чи якоїсь іншої тварини або й кількох тварин заразом, що з них зліплено було ці створіння. Голоси вони також мали напрочуд різноманітні, руки — завжди спотворені. І хоча деякі створіння вражали мене своєю людською подобою, проте чи не в усіх них була неоднакова кількість пальців, грубі нігті, і їм бракувало відчуття дотику.

Найстрашніші з усіх тварино-людей були моя леопардо-людина та істота, створена з гієни й свині. Розміром їх перевищували три людино-бики,— ті, що витягували на берег човен. Далі йшли сірий волохатий Оповісник Закону, тоді Млінг, потім сатироподібне створіння — поєднання цапа з мавпою. Було ще троє людино-кабанів, жінка-свиня, кінь-носоріг, кілька створінь жіночої статі, що їх походження я не міг визначити. Було декілька вовків, ведмеде-віл та сенбернар, яким надано людської подоби. Про людино-мавпу я вже згадував, а, крім неї, ще була особливо огидна й смердюча стара жінка, скомпонована з лисиці й ведмедя, яку зненавидів я з першого погляду. Казали, що вона з особливою побожністю шанувала Закон. Менші за розміром були кілька плямистих істот і маленьке рожеве створіння... Та досить цього переліку!

Спочатку я здригався від огиди, коли бачив цих покручів. Я дуже сильно відчував, що вони все-таки звірі, проте поволі став звикати до

них,— почасти, певно, під впливом Монтгомері. Він так довго перебував серед них, що вважав їх мало не за звичайних людей,— його лондонське життя тепер йому здавалося напівзабутим маренням. Лише якийсь там раз на рік він вирушав до Аріки залагодити справи з агентом Моро, який постачав тварин. У цьому приморському селищі іспанських метисів навряд чи траплялися йому зразки досконалої людської краси. Він казав, що люди на судні здавалися йому такими ж чудернацькими, як мені — оці тварино-люди,— ноги у них були надмірно довгі, обличчя якісь плескаті, лоби занадто випуклі, і всі вони мали вигляд підозрілих, небезпечних і жорстоких істот. Він і справді не любив людей. До мене ж Монтгомері відчував сердечну приязнь тільки тому, як він гадав сам, що врятував моє життя.

Мені навіть здавалося, що він відчував якусь незбагненну доброзичливість і до декого із цих перекраяних створінь, якусь дивну симпатію; спершу він це намагався старанно приховувати від мене.

Млінг, чорновидий його служник, перший, кого я зустрів із тваринного люду, жив не в халупах разом із іншими створіннями, а в маленькій високій хатинці за огорожею. Може, розумом він стояв і нижче за людино-мавпу, проте був набагато лагідніший, та й зовні більш скидався на людину, аніж решта тваринного люду. Монтгомері навчив його куховарити й вести хатнє господарство. Млінг — це складний витвір жахливого мистецтва Моро, поєднання ведмедя, собаки та буйвола, одне з найретельніше опрацьованих створінь. До Монтгомері Млінг ставився з дивовижною ніжністю, був безмежно йому відданий. Монтгомері інколи помічав це, голубив його, називаючи то напівглузливими, то напівжартівливими іменами, і служник аж підстрибував з невимовної радості. Інколи ж господар завдавав прикрощів своєму слузі,— а надто після коньяку. Тоді на Млінга сипалися стусани, каміння, запалені тріски. Але чи поводився з ним Монтгомері добре, а чи погано, Млінг над усе полюбляв бути біля нього.

Помалу я так звик до того тваринного люду, що тисячі речей, які здавалися мені незвичайними й збуджували огиду, невдовзі вже стали

виглядати в моїх очах, як щось цілком природне. Мабуть, усе в житті набуває забарвлення залежно від середовища, що нас оточує. Монтгомері й Моро були особистості занадто незвичні й глибоко індивідуальні, щоб я, дивлячись на них, міг зберегти своє усталене уявлення про людину. Та все ж коли я дивився на одне з тих бичачих створінь, що розвантажували човен, як воно важко ступало по заростях, я мимоволі запитував себе: чим же воно відрізняється від справжнього селянина, що плентає додому після цілоденної виснажливої праці? А коли я здибав жінку, скомпоновану з ведмедя й лисиці, створіння з хитрющим лицем, навдивовижу подібним до людського своїм лукавством, мені здалося, що я вже колись зустрічав її на вулиці якогось міста.

Вряди-годи моїм очам відкривалося щось чисто звіряче в цих істотах. Так, я бачив, як один потворний чоловік, що на вигляд був наче горбань-дикун, сидів навпочіпки біля входу до хижки. Раптом, випроставши руки, він потягнувся й став позіхати. І тут несподівано показалися гострі, як ножиці, зуби-різаки та міцні й блискучі, як ножі, ікла. Або таке: зустрівши на вузенькій стежці яку-небудь замотану в біле гнучку жіночу постать, я раптом із огидою помічав, що зіниці її схожі на щілинки. А коли я переводив погляд нижче, бачив закручений пазур, яким вона підтримувала свою нікчемну одежину. І, дивна річ,— ніяк я не міг цього збагнути — ці дивовижні створіння (я маю на увазі жіночу стать) в перші дні мого перебування на острові інстинктивно відчували свою потворність і тому більше навіть, ніж люди, дбали про пристойність та свою одежу.

XVI. ЯК ТВАРИННИЙ ЛЮД СКУШТУВАВ КРОВІ

Моя письменницька невправність зраджує мене, і це видно з того, що я відхиляюся від провідного стрижня своєї розповіді. Коли я поснідав разом із Монтгомері, він повів мене по острову, щоб показати розщілину, крізь яку виходив дим, і той гарячий струмок, у воду якого забрів я минулого дня. Озброївшись батогами й зарядженими револьверами, ми йшли туди крізь густі зарості й раптом почули пронизливий кролячий

виск. Ми зупинилися й стали прислухатися, та, нічого більше не почувши, пішли далі; невдовзі ми зовсім забули про це. Монтгомері звернув мою увагу на кількох маленьких рожевих істот із довгими задніми лапками, що підстрибом бігали поміж кущів. Монтгомері сказав мені, що цих істот Моро створив із нащадків тваринного люду. Він хотів розводити їх на м’ясо, та з того нічого не вийшло, бо вони мали звичай поїдати власне потомство. Я вже зустрічав кілька цих створінь — одне, коли втікав уночі від леопардо-людини, а друге — вчора, коли за мною гнався Моро. Зараз одне звірятко, втікаючи від нас, ненароком потрапило в яму від великого дерева, яке з корінням вирвав вітер. Воно не встигло звідтіля видряпатись, і ми його впіймали. Воно пищало й фиркало, мов кішка, дряпалося, відчайдушно било задніми лапками і намагалося вкусити, але зуби його були занадто слабенькі і могли хіба вщипнути, та й то не боляче. Було воно приємним маленьким створінням. Монтгомері до того ж запевняв, що воно ніколи не риє нір і, отже, не псує дерну і що воно чепурненьке у своїх звичках. Такі звірята, гадаю, могли б не без успіху замінити звичайних кроликів у англійських садибах-парках.

Простуючи далі, ми помітили оголений стовбур дерева, на якому довгими пасами було обдерто кору. Монтгомері звернув на це мою увагу.

— "Не обдирати пазурами Кори на Деревах — такий Закон",— сказав він.— А чи багато з них його дотримуються!

Незабаром після цього, пригадую, здибали ми сатира і мавпо-людину. Втіленням знань Моро з античності був оцей сатир із цапиним виразом обличчя, яке скидалося на грубу подобу єврейського типу; в голосі його чулося гидке мекання, а нижні кінцівки були достоту, як у чорта. Коли ми проходили повз нього, він саме жував стручки якихось бобових плодів. Обидва створіння привітали Монтгомері.

— Добридень,— мовили разом,— тому Другому, що з батогом.

— Тепер є й Третій з батогом,— сказав Монтгомері,— затямте це добре.

— Хіба його не зробили? — запитала мавпо-людина.— Він сказав — він сказав, що його зробили.

Сатиро-людина з цікавістю глянула на мене.

— Третій з батогом, він плаче й тікає в море, у нього поблідле й худе обличчя.

— У нього є тонкий і довгий батіг,— зауважив Монтгомері.

— Вчора він був у крові й плакав,— сказав сатир.— У вас ніколи не йде кров, і ви не плачете. У Господаря ніколи не йде кров, він ніколи не плаче.

— Нікчемний волоцюго! — гукнув Монтгомері.— Начувайся, бо сам будеш у крові й плакатимеш!

— Він має п’ять пальців, він людина з п’ятьма пальцями, як і я,— не вгавала мавпо-людина.

— Ходімо, Прендіку,— сказав Монтгомері. Він узяв мене за руку, і ми пішли далі.

Сатир і мавпо-людина стояли на місці, спостерігаючи за нами й обмінюючись якимись зауваженнями.

— Він зовсім не озивався,— сказав сатир.— А людина має голос.

— Вчора він просив у мене їсти,— сказала мавпо-людина.— Він не знав, де знайти.

Подальшої їхньої розмови вже не можна було розібрати, я почув тільки мекання сатира.

На зворотному шляху ми натрапили на мертвого кролика. Червоне тільце нещасної маленької тваринки було пошматоване, м’ясо об’їдене аж до кісток; та й хребет був обгризений.

Тут Монтгомері зупинився.

— Господи Боже! — вихопилося в нього. Він нагнувся й підняв кілька розрізнених хребців, щоб роздивитись їх зблизька.— Господи боже,— повторив він,— що це значить?

— Якесь із ваших м’ясоїдних пригадало свою давню звичку,— відказав я після невеликої паузи.— Цей хребет прокушено наскрізь.

Монтгомері стояв приголомшений, з блідим обличчям і перекошеною губою.

— Це мені не подобається,— промовив він стиха.

— Таке мені вже траплялося бачити,— сказав я,— у перший же день мого перебування на острові.

— Прокляття! Що саме бачили ви?

— Також кролика з відірваною головою.

— Того дня, коли ви прибули?

— Так, того дня. В гаю поза огорожею, тоді, коли я надвечір пішов по острову. Голова його була зовсім відірвана.

Монтгомері тихо присвиснув.

— До того ж у мене є деякі припущення, хто саме з ваших створінь ото накоїв. Щоправда, це лише підозра. Перед тим як натрапити на кролика, я бачив, як одне з ваших страховиськ хлебтало зі струмка воду.

— Хлебтало воду?

— Еге ж.

— "Не хлебтати Води — такий Закон". Оце так вони дотримуються Закону, коли перед ними не стоїть Моро?

— Це була тварина, що гналася за мною.

— Саме так,— підтвердив Монтгомері,— це звичай всякого м’ясоїдного. Коли хижак скуштує крові, він п’є воду. А який він на вигляд? Чи змогли б ви його впізнати? — стоячи над мертвим кроликом, він озирався довкола; його очі вдивлялися в тіняву зеленої гущавини, в ці потаємні сховища й пастки лісу, що оточував нас із усіх боків.— Він уже скуштував крові,— додав Монтгомері.

Він витяг револьвер, перевірив у ньому набої і заховав його. Потім потер свою обвислу губу.

— Я думаю, що зміг би впізнати оту тварину. Я огрів її каменюкою. У неї на лобі мусив залишитися добрячий синяк.

— Але ж нам треба довести, що саме він убив кролика,— сказав Монтгомері.— Як я шкодую, що привіз їх сюди.

Я вже хотів рушати далі, та він, роздумуючи, усе стояв над цим пошматованим кроликом. Тоді я відійшов на таку відстань, що вже не видно було кролячого тільця.

— Ходімо! — гукнув я до Монтгомері.

Скоро він отямився й підійшов до мене.

— Знаєте,— промовив він майже пошепки,— цим створінням було втовкмачено в голови, що вони не можуть їсти нічого живого. Коли ж хтось із них випадково скуштував крові...

Деякий час ми йшли мовчки.

— Як це могло статись? — сказав він сам до себе. А тоді, помовчавши, знову озвався: — Я таки вчинив безглуздя. Отой мій служник... Я показав йому, як білувати й смажити кролика. І даремно... Я бачив, як він облизував свої руки... Мені такого не траплялося бачити раніше.— І по новій паузі: — Ми мусимо покласти цьому край. Я повинен розповісти про все Моро.

Повертаючись назад, він не міг уже думати ні про що інше.

Ця подія стурбувала Моро ще більше, ніж Монтгомері, і їхній неприхований страх передався й мені.

— Треба провчити їх,— сказав Моро.— Я анітрохи не сумніваюся, що це робота леопардо-людини. Тільки як це довести? Дуже прикро, що ви, Монтгомері, не відзвичаїлись від м’ясних страв. Можна було прожити й без цих збудливих нововведень. А тепер маємо турботи.

— Який же я дурень,— відповів Монтгомері,— та зробленого не вернути. Тільки ж і ви не проти були, ви ж знаєте.

— Нам потрібно одразу ж все вияснити,— сказав Моро.— Я сподіваюся, Млінг зможе сам себе захистити, як щось трапиться?

— Я не дуже в цьому певний,— відповів Монтгомері.— А я ж його таки знаю.

В пообідню пору Моро, Монтгомері, я та Млінг пішли в протилежний бік острова, де в ущелині крилися хижки. Ми всі були озброєні. У Млінга була невеличка сокира, якою він рубав дрова, та кілька мотків дроту. Моро повісив собі через плече великий ріг, які бувають у пастухів.

— Зараз ви побачите збір тваринного люду,— звернувся до мене Монтгомері.— Це цікаве видовище.

Моро за всю дорогу не сказав ні слова, його похмуре, облямоване сивиною обличчя було зловісне.

Ми перетяли яр, на дні якого протікав гарячий струмок, трохи пройшли покрученою стежкою крізь зарості й вибралися на широку рівнину, вкриту густим шаром жовтуватого пилу. Мені здалося, що це була сірка. Далеко за обмілиною, яка поросла високою травою, виблискувало море. Ми дійшли до місця, яке нагадувало природний амфітеатр, і всі четверо зупинилися. Тоді Моро засурмив у ріг, порушивши тишу тропічного післяполудня. Чудові, мабуть, були в нього легені! Посилені власним відлунням, далі й далі линули ці оглушливі звуки.

— Хе! — вирвалось із грудей Моро. Відсурмивши, він опустив зігнутий дугою ріг.

Незабаром у тропічній тростині почувся хрускіт, і з зелених кущів, що росли на болоті, по якому проходив я напередодні, долинули голоси. Тоді з різних боків укритої сірчаним пилом рівнини з’явилися карикатурні постаті тварино-людей, що поспішали до нас. Мене аж у

мороз кинуло, коли я побачив, як, похитуючись, одне за одним стали виходити із-за дерев та кущів ці потвори. Проте Моро й Монтгомері стояли досить спокійно, і я мимоволі тримався ближче до них.

Найперший прибув сатир, якийсь навдивовижу нереальний, дарма що від нього падала тінь і з-під ратиць здіймалася курява. За ним із чагарника вийшла незграбна страхітлива маса — покруч коня й носорога,— ця потвора й зараз, наближаючись, жувала солому. Потім ішли жінка-свиня та дві жінки-вовчиці, далі лисиця-ведмедиха, схожа на відьму, із червоними очима на гостроносому червонавому обличчі, а там — квапливо підбігали й інші. Ще з півдороги вони вклонялися Моро і кожне на свій лад починало співати уривки з другої половини літанії про Закон.

— У Нього є Руки, що ранять, у Нього є Руки, що зціляють,— і так далі.

Наблизившись до нас десь так ярдів на тридцять, вони зупинилися, впали навколішки і стали посипати собі голови сірчаним пилом. Уявляєте таку сцену? Ми втрьох, одягнені в синю одежу, стоїмо разом із чорновидим потворним служником на жовтій рівнині під яскраво-блакитним небом, оточені цими страховиськами, що, скоцюрбившись, розмахують руками і повзають по землі. Частина з них подібні до людей, тільки в рухах і виразах облич щось тваринне, інші — якісь пошматовані каліки, що скидаються на жахливі витвори хворобливої уяви. А далі, з одного боку — смуга буйної тростини, з другого — пальмовий гай, що відмежовує нас від ущелини з її хижками, а з півночі — повитий серпанком обрій Тихого океану.

— Шістдесят два, шістдесят три,— рахував Моро.— Ще бракує чотирьох.

— Немає леопардо-людини,— зауважив я.

Тоді Моро знову засурмив у великий ріг, а тваринний люд, почувши ті звуки, став корчитись і плазувати в пилюці. Нарешті з кущів підтюпцем вибігла леопардо-людина, яка хотіла непомітно за плечима Моро приєднатися до гурту, що зняв страшенну куряву. На лобі у неї я помітив синяк. Останньою прибігла маленька мавпо-людина. Ті, що зібралися раніше, натомлені плазуванням, кидали на неї люті погляди.

— Тихо! — голосно й рішуче гукнув Моро, і тваринний люд, переставши співати хвалу, присів навпочіпки.

— Де Оповісник Закону? — запитав Моро. Сіре страховисько схилило обличчя до землі.

— Проказуй слова,— наказав Моро, і завмерлий натовп зразу ж почав хитатися з боку в бік, підкидаючи сірчаний пил спочатку правими руками, а тоді лівими, і знову затяг свою чудну літанію.

Коли вони дійшли до слів: "Не їсти ні М’яса, ні Риби — такий Закон", — Моро підніс догори свою тонку білу руку.

— Досить! — крикнув він, і над усіма раптом запала цілковита тиша.

Мені здається, усі вони знали, до чого йшлося, і були пройняті жахом. Я окинув їх поглядом. Побачивши, як вони тремтять, який переляк світиться у їхніх блискучих очах, я здивувався сам із себе,— і як я міг подумати, що вони — люди!

— Цей Закон порушено,— сказав Моро.

— Нема порятунку,— промимрило срібношерсте створіння.

— Нема порятунку,— повторила заклякла громада тваринного люду.

— Хто він, порушник Закону? — гукнув Моро і, хльоснувши батогом, оглянув юрбу.

Я помітив, що гієно-свиня і леопардо-людина розгубилися.

Моро стояв, втупивши погляд у створіння, що корчилися перед ним, холонучи з жаху тільки від згадки про нестерпні страждання, яких вони зазнали.

— Хто він, порушник Закону? — запитав Моро ще раз громовим голосом.

— Кара тому, хто порушив Закон,— проспівав Оповісник Закону.

Моро глянув просто в очі леопардо-людини, наче пронизуючи наскрізь її душу.

— Хто порушує Закон...— почав Моро, відводячи погляд від своєї жертви й оглядаючи решту тварино-людей. Голос його тепер звучав урочисто.

— ...той повертається в Дім Страждання! — вигукнули всі водночас. — Повертається в Дім Страждання, о Володарю!

— Повертається в Дім Страждання, повертається в Дім Страждання, — забурмотіла мавпо-людина, ніби ця думка була для неї приємна.

— Ви чуєте? — сказав Моро, стоячи спиною до злочинця.— Друзі... Гей!

Моро не докінчив, бо леопардо-людина, звільнившись від гіпнозу його погляду, схопилася на ноги і кинулася на свого мучителя. Очі її палали, а здоровенні хижацькі ікла блищали з перекошеної пащі. Я

певен, що тільки неймовірний жах міг спричинити цей напад. І враз ця череда з шістьох десятків страхіть, які оточували нас, неначе сказилася. Я вихопив револьвер. Дві постаті зчепилися. Я бачив, як Моро хитнувся від удару леопардо-людини. Звідусіль було чути крики й виття. Всі заметушилися. На мить я навіть подумав, що почався загальний бунт.

Переді мною майнуло оскаженіле обличчя леопардо-людини, за якою гнався Млінг. Я бачив хижі вогники в жовтих очах гієно-свині, яка ладна була ось-ось напасти на мене. З-за її похилих плечей збуджено зиркав на мене сатир. Я почув, як Моро вистрілив із револьвера, й побачив червоний спалах, що зблиснув понад юрбою. Весь той натовп круто повернув у напрямі пострілу, підхопивши й мене з собою. За мить я вже летів разом з усіма далі, услід за леопардо-людиною.

Оце й усе, що я можу з певністю розповісти. Я бачив, як леопардо-людина кинулася на Моро, а далі все навкруги пішло шкереберть. Пам’ятаю тільки, що мчав я скільки було духу.

Млінг летів попереду всіх, переслідуючи втікача. За ним, повисолоплювавши язики, великими стрибками бігли жінки-вовчиці; далі, збуджено повискуючи, гналися людино-свині та двоє людино-биків у білій одежі. А там, поміж тваринного люду, біг і Моро. Вітер зірвав з нього крислатого бриля і скуйовдив сиве довге волосся. В руці він тримав револьвер.

Гієно-свиня бігла поруч зі мною, пристосовуючись до мого кроку й крадькома зиркаючи на мене хижим оком, а решта з криком і тупотінням летіли слідом за нами. Леопардо-людина пробивала собі дорогу крізь високі кущі, які хльостали Млінга по обличчю. Всі ми, що були позаду, кинулись і собі на протолочену стежку і мчали з чверть милі, доки не потрапили зовсім у хащі, де довелося сповільнити ходу. Хоч ми бігли юрбою, та віття шмагало нас у лице, клейкі виткі рослини хапали за шию і оплутували ноги, а колючки шарпали одяг і тіло.

— Ось тут він проплазував на чотирьох,— відсапуючись, промовив Моро, що був саме біля мене.

— Нема порятунку,— вигукнув мені просто в очі вовко-ведмідь, розпалений погонею.

Далі ми опинилися між скелями й помітили спереду нашу жертву, що вільно бігла на чотирьох і, оглядаючись через плече, люто гарчала на нас. При цьому вовко-люди зайшлися радісним виттям. На втікачеві була й досі біла одежа, обличчя його здалеку мало вигляд людський, але хода була котяча, а сторожко припалі до землі плечі виявляли в ньому зацькованого звіра. Раптом він перестрибнув через колючий кущ, вкритий жовтавим цвітом, і зник. Млінг був на півдорозі до нього.

Більшість із нас уже не могли мчати, як раніше, і притишили біг. Коли ми перетинали голу місцевість, я спостеріг, що переслідувачі тепер бігли не один за одним, а розгорнулися цепом. Гієно-свиня й досі бігла поряд, не спускаючи мене з ока. Вона часто морщила рило й посміхалася.

Добігши до скель, леопардо-людина побачила, що далі — той самий мис, де вона підкрадалася до мене першого вечора, і відразу шаснула назад у зарості. Але Монтгомері помітив цей маневр і змусив її вибратися звідти.

Так, задихаючись, спотикаючись об каміння, плутаючись поміж тростин і папороті, подряпаний колючками, я допомагав ловити леопардо-людину, що порушила Закон, а поруч зі мною, злостиво посміхаючись, бігла гієно-свиня. Я хитався, голова у мене йшла обертом, серце гарячково стукотіло, знесилене вкрай, та я не зважувався відстати від погоні, боячись залишитися наодинці зі своєю жахливою супутницею, і мчав далі, незважаючи ні на цілковите виснаження, ні на страшенну спекоту тропічного надвечір’я.

Зрештою шаленство погоні стало улягатися. Ми загнали сердешну тварину на самий край острова. Моро з батогом у руці вишикував нас півколом, і ми, перегукуючись між собою, стали повільно наближатися до своєї жертви. Невидима й мовчазна, вона принишкла в тих заростях, де я рятувався від неї.

— Обережність! — вигукував Моро.— Обережність!

Кільце навкруг заростей почало змикатися.

— Стережіться нападу,— почувся з гущавини голос Монтгомері.

Я був на схилі над кущами. Монтгомері й Моро заходили берегом. Ми повільно просувалися між сплетеним гіллям та листям. Наша жертва, видно, причаїлася.

— Повертається в Дім Страждання, в Дім Страждання, в Дім Страждання! — пролунав ярдів за двадцять праворуч голос мавпо-людини.

Почувши ці слова, я простив леопардо-людині той жах, який вона нагнала на мене.

Захрустів хмиз, теж десь праворуч,— то, ламаючи гілля, пробивав собі дорогу важкий кінь-носоріг. Тоді нараз у гущавині, в півтемряві буйних заростей, я побачив те зацьковане створіння. Я аж завмер. Зіщулившись, воно припало до землі й через плече поглядало на мене своїми блискучими зеленуватими очима. І тут сталося зі мною щось дивне, щось зовсім незрозуміле; дивлячись на це чисто по-звірячому принишкле створіння з яскравим блиском в очах, з напівлюдським обличчям, спотвореним від страху, я знову помітив у ньому людську подобу. Ще хвилина — і решта переслідувачів побачать свою жертву, кинуться на неї і схоплять, щоб знову піддати неймовірним тортурам за огорожею. Я рвучко вихопив револьвер і вистрілив у охоплені жахом очі.

У ту ж мить гієно-свиня також побачила леопардо-людину і, шарпнувшись, із пронизливим виском, жадібно вп’ялася зубами їй у шию. Вся зелена хаща довкола мене заколихалася й затріщала від навали тваринного люду. Одна за одною вихоплювалися постаті переслідувачів.

— Не вбивайте його, Прендіку! — гукав Моро.— Не вбивайте!

Я побачив, як він продирався вперед, пригинаючись попід листям папороті.

Він зараз же угамував гієно-свиню, вдаривши її ціпком, а тоді разом із Монтгомері відігнав і збуджених запахом крові тварино-людей, а надто Млінга, подалі від тіла, яке ще здригалося на землі. Та сіра потвора, прошмигнувши в мене під рукою, стала втягувати носом повітря. Решта збуджених тварин юрмилися навкруги, силкуючись побачити все зблизька.

— Хай вам біс, Прендіку,— озвався Моро.— Він був мені потрібний.

— Шкодую, що так сталося,— відповів я, хоча зовсім і не шкодував.— Все це трапилося вмить.

Я почував себе зовсім виснаженим од надмірного збудження і втоми. Обернувшись, я пробрався крізь натовп тварино-людей і пішов собі схилом догори на саме верхів’я острова. Я почув, як за наказом Моро троє закутаних у біле бико-людей потягли жертву вниз до води.

Тепер я міг залишитися на самоті. Натовп з чисто людською цікавістю посунув за трупом, сопучи та бурмочучи щось, коли бико-люди тягли тіло на берег. Згори мені було видно на тлі підвечірнього неба чорні силуети, що волокли до моря це мертве тіло. Нараз у голові в мене майнула думка, що всі події на цьому острові позбавлені здорового глузду.

На березі, між камінням, біля Монтгомері й Моро стояли мавпо-людина, гієно-свиня та ще дехто з тваринного люду. Усі вони були вкрай збуджені й галасливо висловлювали свою вірність Законові. Однак я був цілком упевнений, що гієно-свиня також причетна до загибелі кролика. Я зрозумів, що, незважаючи на всю незвичайність і карикатурність цих істот, я бачив тут людське життя в мініатюрі, у якому переплелися інстинкт, розум та доля. Волею випадку загинула не звичайна людина, а людина-леопард. Тільки й різниці.

Бідолашні тварини! Тепер я починав бачити зло, що несла з собою жорстокість Моро. Досі я не замислювався над тими муками і страхом, яких зазнавали ці нещасні жертви після виходу з його рук. Я здригався, уявляючи собі страждання в загорожі, але зараз це здавалося мені менш важливим. Колись це були тварини з інстинктами, пристосованими до навколишнього середовища, і вони були щасливі, наскільки це можливе для живих істот. А тепер їх скуто путами людських умовностей, живуть вони під тягарем постійного страху, підвладні законові, якого не здатні збагнути. Їхнє існування, наче на глум, прибране в людські форми, почалося із страждань і усе було сповнене внутрішньої боротьби й дикого страху перед Моро — і заради чого?.. Я був обурений з такого безглуздя.

Коли б Моро мав якусь зрозумілу мені мету, я міг би хоч трохи симпатизувати йому,— не такий уже я противник жорстокості. Я спробував би частково зрозуміти дослідника, навіть якби вчинки його породила ненависть. Але ж він був такий незворушний, такий байдужий. Просто Моро полонили цікавість і дикі безцільні досліди; скомпонувавши нове створіння, він пускав його в життя на якийсь там рік, щоб воно боролося, помилялося, страждало і, врешті-решт, гинуло в муках. Ці істоти були нещасні уже самі по собі: колишня їхня тваринна ненависть спонукала їх переслідувати одне одного, а Закон на деякий час тільки утримував їх від запеклої боротьби й неминучого кінця, властивого їхній звірячій природі.

У ці дні мій страх перед особою Моро заступив страх перед тваринним людом. Я був у якомусь хворобливому стані, важкому, тривалому, що залишив глибокий слід у моїй свідомості. Правду кажучи, я втратив усяку віру в здоровий глузд світу, коли побачив болісні страждання на цьому острові. Сліпа доля, наче величезний немилосердний механізм, викроювала живі істоти, надаючи їм певних форм. І мене, і Моро із його жагою до досліджень, і Монтгомері з його пристрастю до пияцтва, і тваринний люд із його інстинктами та вбогим розумом — усіх нас крутили й шматували, безжалісно й неминуче, безкінечно складні колеса долі. Але цей стан охопив мене не одразу. Мені навіть здається, що, розповідаючи про це тепер, я трохи випереджаю події.

XVII. КАТАСТРОФА

Не минуло й шести тижнів, як я втратив усякі почуття, крім відрази й огиди до ганебних дослідів Моро. Єдина моя мрія була — втекти від цих жахливих карикатур на подобу творця нашого, повернутися до приємного й здорового спілкування з людьми. Мої брати-люди, з якими мене було розлучено, тепер уявлялися мені ідилічно-добродійними та прекрасними. Приязнь моя до Монтгомері не зростала. Його тривале життя поза людським суспільством, його прихована пристрасть до пияцтва, його очевидна симпатія до тварино-людей — все це відштовхувало мене від Монтгомері. Кілька разів я залишав його самого, коли він ішов до них. Я всіляко намагався уникати спілкування з тварино-людьми. Здебільшого проводив я час на березі, виглядаючи рятівного вітрила, яке ніколи не з’являлося, аж доки одного дня не впало на нас велике горе, що зовсім змінило моє життя на острові.

Сьомого чи восьмого тижня після мого прибуття,— а може, й більше минуло вже часу, я не завдавав собі клопоту вести точний рахунок дням,— сталася ця катастрофа. Вона скоїлася вранці, наскільки пам’ятаю, години о шостій. Я встав і поснідав зарані, бо мене розбудив галас тварино-людей, що саме приносили дрова до загорожі.

Після сніданку я підійшов до відкритих воріт кам’яної стіни і зупинився там, покурюючи сигарету й милуючись свіжістю вранішньої години. Незабаром з-за рогу загорожі з’явився Моро. Привітавшись, він пройшов повз мене; я чув, як за моєю спиною він відімкнув замок і ввійшов до себе в лабораторію.

Перебуваючи на цьому жахливому острові, я так зачерствів, що вже без хвилювання слухав, як бідолашна пума починала новий день тортур. Вона зустріла свого мучителя пронизливим криком, який буває в розлютованої жінки.

А потім щось трапилося. Що саме, я точно не знаю й донині. Я тільки почув позад себе різкий крик, почув, як хтось упав, тоді я оглянувся й побачив страхітливе обличчя, що кинулося на мене,— це було не людське обличчя, не звіряча морда, а щось пекельне,— буре, покопирсане, обмережане багряними рубцями, в краплинах крові, з очима без повік. Я підняв руку, щоб захиститися від удару, і полетів сторч головою, відчувши, що рука моя зламана. Величезна потвора, обмотана закривавленими бинтами, що маяли навколо неї, перестрибнула через мене й зникла. Я покотився вниз до берега, марно силкуючись зупинитися, аж поки не впав, знесилений, на зламану руку. У цю мить з’явився Моро. Його масивне зблідле обличчя здавалося ще страшнішим од крові, що текла по чолу. У руці в нього був револьвер. Ледь глянувши на мене, він кинувся за пумою. Я помацав свою другу руку й сів. Широко стрибаючи, щодуху мчала берегом забинтована постать, а слідом за нею — Моро. Пума оглянулася й, побачивши переслідувача, раптом повернула вбік, до кущів. От-от вона вже сховається в заростях. Я бачив, як вона шаснула в кущі, а Моро, бігши навпростець, щоб її перейняти, вистрілив навздогін, але не влучив. Пума зникла з поля зору. Незабаром і Моро зник у зеленій гущавині.

Я дивився їм услід, а рука моя так пекуче щеміла, що я, стогнучи й хитаючись, на превелику силу встав. У дверях з’явився Монтгомері,— вдягнений, із револьвером у руці.

— Боже-світе, Прендіку! — вигукнув він, не помітивши, що я поранений.— Той звір утік! Вирвав із стіни ланцюг. Бачили їх? — Тільки зараз він помітив, що я тримаюся за руку, й швидко запитав: — Що з вами?

— Я саме стояв біля воріт,— відповів я.

Він підійшов і торкнувся моєї руки.

— На сорочці кров,— сказав він і закотив мені рукави. Сховавши револьвер, він обмацав мою руку й завів мене до кімнати.

— Рука зламана,— мовив він і додав: — Скажіть, що саме тут сталося і як.

Я коротенько розповів йому про все, що бачив, перериваючи свою мову стогоном, а він тим часом швидко й спритно перев’язував мені руку. Він уклав її до шлейки, почепленої на плече, і відступив, дивлячись на мене.

— З вами гаразд,— сказав він.— Але що ж далі?

Монтгомері замислився. Потім вийшов і замкнув ворота загорожі. Якийсь час він не повертався.

Мене найбільше турбувала зламана рука. Втеча пуми здалася мені просто однією з багатьох страшних подій, що тут відбуваються. Я сів у шезлонг і, мушу зізнатися, вилаяв цей острів від щирого серця. Тупий біль у руці вже перемінився на пекучий вогонь, коли знову з’явився Монтгомері.

Його лице поблідло, а нижня губа обвисла ще більше.

— Про Моро ні слуху ні духу,— сказав він.— Гадаю, що йому буде потрібна моя допомога.— Він дивився на мене своїми безвиразними очима.— Адже тварина та дуже сильна, вона ж просто вирвала із стіни ланцюг!

Він підійшов до вікна, потім до дверей, а тоді обернувся до мене.

— Піду шукати Моро,— сказав він.— Ось ще один револьвер, я можу його залишити вам. Відверто кажучи, я чомусь занепокоєний.

Він вийняв зброю, поклав її на стіл біля мене і вийшов, а мене охопила тривога. Після його відходу мені не сиділося. Тримаючи в руці револьвер, я підійшов до дверей.

Ранок видався напрочуд тихим. Вітер не віяв, море блищало, неначе гладеньке скло, у небі — ні хмаринки, берег — пустельний. Якийсь гарячково збуджений, я страшенно гнітився цією тишею.

Я спробував засвистіти, але глухий звук тут же й завмер. З вуст моїх знову зірвалося прокляття — вдруге цього ранку,— і я підійшов до рогу загорожі, пильно вдивляючись у глибину острова, у зелені хащі, які поглинули Моро й Монтгомері. Коли вони повернуться? І як?..

Ген далеко на березі промайнула маленька сіра тварино-людина,— вона підійшла до води й стала хлюпатись. Я повернув назад до дверей, тоді знову до рогу і так почав ходити туди й сюди, як вартовий на чатах. Один раз я зупинився, вчувши десь здалеку голос Монтгомері: "Агов, Моро!"

Тепер моя рука не так боліла, але натомість почалася гарячка. Мене трусило, хотілося пити. Тінь моя щоразу коротшала. Я слідкував за постаттю, що маячіла вдалині, аж доки вона не зникла з очей. А якщо Моро й Монтгомері ніколи вже не повернуться?.. Троє морських птахів почали змагатися за якусь здобич, що її хвилі викинули на берег.

Раптом десь далеко від загорожі пролунав револьверний постріл. Тривала тиша — і ще постріл. А за ним — десь ближче — почувся якийсь дикий крик, і знову лиховісна тиша. Моя бідолашна уява малювала мені бозна-які страхітливі картини. Раптом пролунав ще один постріл, уже ніби зовсім поряд.

Я метнувся до рогу загорожі й побачив Монтгомері. Обличчя його розчервонілося, волосся було розкуйовджене, штани на колінах подерті. Весь його вигляд був сповнений глибокого жаху. За ним плентався Млінг, у якого навколо рота виднілися якісь підозрілі бурі сліди.

— Він повернувся? — спитав Монтгомері.

— Моро? — відповів я.— Ні.

— Боже ти мій! — Він важко дихав, мало не схлипуючи.— Ходімо до хати,— сказав він, взявши мене за руку.— Вони показилися. Їх усіх охопило якесь шаленство. Що могло трапитись? Нічого не розумію. Дайте передихнути, я все розповім. Коньяку нема?

Він увійшов попереду мене до кімнати й сів у шезлонг. Млінг простягся за порогом, відсапуючись, як натомлений собака. Я подав Монтгомері коньяк і воду. Він сидів, утупившись порожнім поглядом перед собою, і поволі приходив до пам’яті. Через кілька хвилин він уже почав розповідати мені, що сталося.

Спочатку він ішов їхнім слідом. Слід цей легко було помітити по зламаному гіллю, по білих клаптях бинтів, якими була обмотана пума, по кривавих плямах, що залишилися на кущах та стовбурах дерев. Але, вийшовши по той бік річки на кам’янистий грунт, де я бачив на водопої леопардо-людину, він збився зі сліду і тоді повернув навмання на захід, гукаючи Моро. До нього приєднався Млінг, озброєний сокирою.

Млінг не знав, що трапилося за огорожею,— він саме рубав у той час дрова і почув, як його кличуть. Далі вони пішли разом, гукаючи Моро. Дорогою вони натрапили на двох тварино-людей, що слідкуючи за ними, причаїлися в кущах; їхні жести і вся постава виглядали так підозріло, що стривожили Монтгомері не на жарт. Він озвався до них, але тварино-люди, наче почуваючи якусь провину, майнули геть. Тоді він перестав гукати Моро. Проблукавши марно ще якийсь час, він зважився заглянути до хижок у розщелині.

Там було порожньо.

З кожною хвилиною усе більш стривожений, він рушив своїми ж слідами назад. Незабаром він зустрів двох свино-людей, що я бачив у день свого приїзду, як вони танцювали; роти в них були в крові, а самі вони — надзвичайно збуджені. Вони якраз пробиралися крізь папороть, та вгледіли Монтгомері й зупинилися з лютим виразом на обличчях. З деяким острахом він хльоснув на них батогом, але свино-люди відразу кинулися на нього. На таке не зважувалась іще жодна тварино-людина! Одній він прострелив голову, а на другу накинувся Млінг, і, зчепившися, вони удвох качалися по землі. Нарешті Млінг підбив свино-людину під себе і вп’явся зубами їй в горлянку; у цю мить Монтгомері її й застрелив. Млінга він насилу примусив іти за собою.

Після цього вони поспішили назад до загорожі. Дорогою Млінг несподівано шаснув у кущі й витяг звідтіля низеньку на зріст оцелото-людину,6 так само заплямовану кров’ю; вона накульгувала на поранену ногу. Тварина трошки відбігла, а потім повернулась і злякано кинулась на них. Монтгомері — хоча мені здається, що в цьому не було конечної потреби,— застрелив її.

— Що ж усе це означає? — запитав я.

Він похитав головою і знову взяв пляшку з коньяком.

XVIII. МОРО ЗНАЙДЕНО

Помітивши, що Монтгомері вже третій раз наливає собі коньяк, я вирішив утрутитись. Він і так уже був напідпитку. Я сказав йому, що з Моро, певне, щось негаразд, а то б він уже повернувся, отже, ми мусимо вияснити, що саме з ним сталося. Монтгомері почав заперечувати, але кінець кінцем погодився з моєю думкою. Ми трохи поїли і втрьох подалися на розшуки.

Може, це пояснюється моїм тодішнім напруженням, але я й досі виразно пам’ятаю, як ми блукали в спекотній тиші тропічного надвечір’я. Попереду, горблячись, йшов Млінг, його дивовижна чорна голова жваво крутилася, коли він зиркав то в один бік, то в другий. Він не мав зброї,— свою сокиру він загубив під час сутички із свино-людьми. Тоді за зброю правили йому власні зуби. Позад нього, засунувши руки в кишені, похнюплено плентався Монтгомері. Він сп’янів і злостився на мене, що я відірвав його від чарки. Моя ліва рука була на шлейці,— щастя, що саме ліва! — у правій тримав я револьвер.

Ми йшли вузькою стежкою поміж дикої рослинності острова, простуючи на північний захід. Аж ось Млінг прикипів до землі й прислухався. Монтгомері мало не налетів на нього й також зупинився. Напружуючи слух, ми почули за деревами якийсь галас і тупотіння, що швидко наближалися до нас.

— Він помер,— промовив чийсь тремтливий голос.

— Він не помер, він не помер,— бурмотів інший.

— Ми бачили, ми бачили,— заторохкотіло кілька голосів.

— Егей! — зненацька вигукнув Монтгомері.— Гей, ви!

— Нема на вас диявола! — гукнув я, стискуючи револьвер.

Спочатку запала тиша, а потім у густому плетиві гілля почувся тріск, і раптом показалося з півдюжини облич — облич з якимось новим, незвичним виразом. З Млінгової горлянки вирвалось гарчання. Я побачив мавпо-людину,— я вже впізнав її по голосу,— і двох закутаних у біле створінь, які в день мого прибуття були в човні Монтгомері. Біля них стояли дві плямисті тваринки і та страхітливо згорблена потвора, яка оповіщала Закон, із сірими патлами, що спадали їй на щоки, з насупленими сірими бровами й сірою щетиною, наїжаченою посеред приплюснутого лоба. Ця волохата потвора з цікавістю поглядала на нас із зеленої гущавини своїми червоними очима.

Всі мовчали. Тоді Монтгомері, затинаючись, спитав:

— Хто с-сказав, що він помер?..

Мавпо-людина винувато зиркнула на сіру потвору.

— Він помер,— озвалася та.— Вони бачили.

Ватаги цієї нічого було боятися. Тварино-люди були приголомшені страхом і незбагненністю подій.

— Де він? — спитав Монтгомері.

— Там,— кивнуло головою сіре створіння.

— Чи існує й зараз Закон,— запитала мавпо-людина.— Чи повинні ми й тепер виконувати Його веління? Чи правда, що Він помер?

— Чи існує зараз Закон? — повторила істота в білому.— Є тепер Закон, ти, Другий, котрий з батогом?

— Він помер,— знову озвалася сіра потвора.

Всі стояли, пильнуючи за нами.

— Прендіку,— звернувся Монтгомері, тупо зиркнувши на мене.— Мабуть, це він помер.

Під час цієї розмови я стояв позад Монтгомері. Я почав усвідомлювати ситуацію. Тоді раптом я виступив наперед і промовив твердим голосом:

— Діти Закону, Він не вмер.

Млінг звів на мене свій проникливий погляд.

— Він змінив лише свій образ, Він змінив своє тіло,— провадив я.— Якийсь час ви не зможете Його бачити. Він... там,— я показав на небо,— і звідтіль стежить за вами. Ви не зможете Його бачити. Але Він може бачити вас. Бійтеся Закону!

Я рішуче дивився на них. Їх пройняв трепет.

— Він великий, Він милостивий,— промовила мавпо-людина, злякано дивлячись догори крізь густе верховіття.

— А те створіння? — запитав я.

— Створіння, що було в крові, що бігло з криком і стогоном, воно також померло,— сказала сіра потвора, не спускаючи з мене очей.

— Ото й гаразд,— буркнув Монтгомері.

— Той, Другий, котрий з батогом...— почала вона.

— Ну? — гостро глянув я.

— ...сказав, що Він помер.

Але Монтгомері був досить тверезий, щоб збагнути, з яких оце причин я заперечую смерть Моро.

— Він не помер,— повільно промовив Монтгомері.— Не помер — і все. Не помер, як і я.

— Є такі,— докинув я,— що порушили Закон. Вони мусять померти. Дехто вже вмер... А тепер покажіть нам, де лежить Його колишнє тіло. Те тіло Він уже покинув, бо воно більше Йому не потрібне.

— Ось туди йти, Людино, що бігла в море,— відповіла сіра потвора.

Із шістьма створіннями, що показували нам дорогу, ми пішли на північний захід, продираючись через густу папороть і виткі рослини, обминаючи стовбури дерев. Аж далі почувся якийсь вереск, захрустіло гілля, і повз нас із криком шмигнула маленька рожева істота. Переслідуючи її, одразу ж за нею вискочило з хащів дике, заюшене кров’ю, патлате страховисько, що, не стримавшись, потрапило між нас. Сірий Оповісник Закону шарпнувся вбік, а Млінг з гарчанням накинувся на те страховисько, але воно відшпурнуло його; Монтгомері вистрілив, та не влучив; пригнувши голову, він підняв для захисту руку і повернувся тікати. Тоді вистрілив я, проте страховисько не впало. Я вистрілив удруге просто йому межи очі — гидке його обличчя покрив спалах. Геть усе воно було розтрощене. І все ж потвора встигла проскочити повз мене; вона ще вхопила Монтгомері й впала разом із ним на землю, протягши його за собою у передсмертній агонії.

Я опинився один із Млінгом біля мертвої потвори і розпростертого долілиць Монтгомері. Нарешті він повільно підвів голову й, нічого ще не тямлячи, подивився на закривавлену тварино-людину поряд з ним. Це його майже витверезило, і він звівся на ноги. Сірий Оповісник повертався до нас із-за дерев.

— Дивись,— мовив я до нього, показуючи на мертвого нападника.— Чи ж не існує Закон? Он до чого призводить порушення Закону.

Створіння поглянуло на труп і пробурмотіло низьким голосом слова з ритуалу:

— Він посилає нищівний Вогонь.

Решта тварино-людей, витріщивши очі, юрмилася довкола.

Кінець кінцем ми дісталися майже до західного кінця острова. Там ми побачили обідране, понівечене тіло пуми,— лопатка її була роздрібнена кулею,— а за якихось двадцять ярдів далі — й те, чого шукали. Моро лежав долілиць на втоптаній галявинці серед потолоченої тростини. Одну його руку було майже відірвано, сиве волосся — в крові, а голова розбита пуминим ланцюгом. Витолочена тростина забризкана кров’ю. Його револьвер так ми і не знайшли. Монтгомері перевернув тіло на спину.

Час від часу спочиваючи, ми понесли його до загорожі з допомогою шести тварино-людей,— бо Моро був таки важкенький. Посутеніло. Двічі ми чули, як поблизу нашого маленького загону вигукували й вили якісь невидимі істоти, а один раз з’явилося маленьке створіння, схоже на лінивця,— воно вп’ялося в нас поглядом і мерщій шаснуло геть. Проте на нас більше ніхто не нападав. Біля воріт загорожі тварино-людська компанія залишила нас. Млінг також пішов із ними. Ми замкнулися, забравши в двір скалічений труп Моро і поклавши його на купу хмизу.

Тоді ввійшли до лабораторії і знищили всіх живих істот, які ще там залишалися.

XIX. СВЯТО МОНТГОМЕРІ

Покінчивши з цим, помившись і попоївши, Монтгомері та я ввійшли до моєї маленької кімнати і вперше спробували серйозно обміркувати наше становище. Було вже близько півночі. Монтгомері майже протверезів, проте й досі ще не міг зібратися з думками. Він жив під постійним впливом Моро, і йому, певно, важко було зрозуміти, що Моро може вмерти. Це лихо несподівано зруйнувало всі його звички, які протягом десяти чи й більше років, проведених на острові, вже стали його другою натурою. Говорив він невиразно, ухильно відповідав на мої запитання і все зводив розмову на загальні теми.

— Як безглуздо влаштований світ,— розводився він.— Все життя — якийсь розгардіяш. Як на мене, то я ніби й зовсім не жив... Цікаво знати, коли воно, оте життя, почнеться! Цілих шістнадцять років борсався під опікою няньок та вчителів, виконуючи їхні настанови, п’ять років у Лондоні забивав собі голову медициною, погано харчувався, мешкав у злиденній квартирі, носив нужденну одежу, віддавався нікчемним порокам і,— треба ж такому статися! — нічого доброго й не зазнавши, завіявся на цей тваринячий острів... На десять років! Ну, й для чого все це, Прендіку? Невже ми якісь мильні бульбашки, що їх видуває дитина?

Важко було припинити ці теревені.

— Зараз нам треба подумати, яким чином вибратися із цього острова,— сказав я.

— А яка з того втіха? Я ж вигнанець. Куди мені податися? Це добре вам, Прендіку. Бідний старий Моро! Ми не можемо тут його залишити, бо вони й кістки обгризуть. Тому що це... А потім — яка доля спіткає кращу частину тваринного люду?

— Гаразд,— відповів я.— Про це поговоримо вранці. Я вважаю, що треба розкласти з хмизу багаття і спалити його тіло з рештою тих... А з тваринним людом — що може статися?

— Не знаю. Я думаю, що ті, яких створено з хижаків, рано чи пізно покажуть себе. Ми ж не можемо винищити всіх. Адже так? Хоча ваша людяність якраз дозволила б це зробити!.. Але вони зміняться. Вони неминуче зміняться.

Отак, не вгаваючи, базікав Монтгомері, і я відчув, що терпець мені вривається.

— Хай вам біс! — вигукнув він на якесь моє колюче зауваження.— Чи ви не бачите, що мені гірше, ніж вам?

Він устав і пішов по коньяк.

— Пийте! — сказав він, повернувшись.— Ви, мудрий блідолиций безбожнику з виглядом святого, пийте!

— Ні,— відповів я і сів, злісно дивлячись йому в обличчя, освітлене жовтавим світлом лампи. Він пив, теревенячи й далі. Пам’ятаю, що я був безмежно втомлений. Він знову почав захищати тваринний люд і Млінга. Він казав, що Млінг — єдине створіння, яке по-справжньому його любило. Нараз його осяйнула думка.

— Прокляття на мою голову! — вигукнув він; потім, похитуючись, звівся на ноги і схопив пляшку з коньяком.

Ніби саме небо зненацька прояснило мені розум, і я збагнув наміри Монтгомері.

— Ви не дасте пити цій худобині! — сказав я, підводячись і стаючи просто перед ним.

— Худобині! — вигукнув він.— Самі ви худобина! Таж він п’є, як і всяке хрещене. Геть з дороги, Прендіку!

— На милість Божу...— почав я.

— Геть з дороги! — заревів він, раптом вихопивши револьвер.

— Ну, гаразд,— сказав я і відступив убік. Коли він узявся за клямку, я мало не кинувся на нього, але вчасно стримався, згадавши покалічену руку.— Ви самі вже стали худобиною. Ідіть же до них!

Монтгомері відчинив двері й, наполовину обернувшись до мене, зупинився, освітлений з одного боку жовтавим світлом лампи, а з другого — блідим місячним сяйвом. Під густими бровами западини його очей були наче чорні плями.

— Ви пихатий, самовдоволений дурень, Прендіку, справжнісінький осел. Ви всього боїтесь і багато про себе думаєте. Нашим суперечкам — кінець. Я вирішив вранці перетяти собі горло. Але цеї ночі я влаштую собі диявольськи втішне свято.

Він повернуся й пішов геть.

— Млінг! — гукнув він.— Млінг, старий друзяко!

В сріблистому сяйві місяця морським узбережжям ішло троє якихось невиразних створінь; одне з них було в білому, а двоє, що позаду, маячіли темними плямами. Вони зупинилися й стали пильно дивитися. Тоді я побачив згорблену Млінгову спину — він саме виходив з-за будинку.

— Пийте! — вигукував Монтгомері.— Пийте, ви, звірі! Пийте і ставайте людьми. Я, чорти б його брали, наймудріший! Моро забував про це. Ось воно, останнє випробування. Пийте, кажу вам.

Вимахуючи пляшкою, він майже побіг на захід разом із Млінгом, який опинився між ним і трьома ледь помітними створіннями, що подалися слідом.

Я підійшов до дверей. Постаті вже розтавали в місячній імлі. Нарешті Монтгомері зупинився. Я побачив, як він частував Млінга коньяком і як потім п’ять тіней з’юрмилися в одну купу.

— Співайте,— почув я вигуки Монтгомері,— співайте всі разом: "Хай диявол вхопить Прендіка!" Отак, гаразд! Нумо знову: "Хай диявол вхопить Прендіка!"

Тоді темна групка розпалася знову на п’ять окремих постатей, і вони повільно пішли далі берегом, над яким світив місяць. Кожне вило по-своєму, вигукуючи на мою адресу всілякі образи і знаходячи в цьому вихід своєму п’яному шаленству.

Невдовзі я почув, як Монтгомері загукав: "Повертайте праворуч!" З криком і завиванням вони зовсім розтанули в темряві надбережних дерев. Мало-помалу всюди запанувала тиша.

Ніч стояла мирна й чарівна. Було вже далеко за північ; місяць котився на захід. Він був уповні й розливав яскраве світло, плинучи в глибокій синяві безхмарного неба. Біля моїх ніг слалася чорна тінь від стіни з ярд завширшки. Зі сходу море було тьмяно-сіре, таємниче, а між ним і чорною тінню виблискував і мерехтів сірий узбережний пісок (що складався з кристалів та скла вулканічного походження). Позаду мене горіла червонавим світлом гасова лампа.

Я зачинив двері, замкнув їх і пішов до загорожі, де лежав Моро і його останні жертви,— хорти, лама й кілька інших нещасних тварин. Масивне обличчя Моро і після страшної смерті було спокійне, суворі розплющені очі дивились на білість мертвого місяця. Я присів на край стічної труби,

не зводячи погляду з цієї жахної мішанини місячного сяйва й зловісних тіней, і замислився, що мені робити далі.

Вранці я зберу в човен трохи якихось харчів, спалю ці трупи та й знову попливу у відкрите море. Я бачив, що для Монтгомері нема вже порятунку; він і справді споріднився з цим тваринним людом і не здатний до співжиття у людському товаристві. Не знаю, скільки сидів я отак, поглинутий своїми планами,— пройшло, певне, з годину. Тоді десь поблизу з’явився Монтгомері й обірвав мої думки. До берега наближався якийсь страшенний галас — шалені збуджені вигуки, завивання, лемент. Уся ця лавина, видно, зупинилася аж біля води. Ревіння збільшилось, а потім затихло. Було чути важкий стукіт, тріск дерева, але тоді я ще не надавав цьому ніякого значення. Пізніше залунав безладний спів.

Я знову почав думати, яким би чином утекти з цього острова. Підвівшись, я взяв лампу і пішов до комори вибрати кілька барилець, що там якось бачив. У коморі мене зацікавили бляшанки з сухарями, і одну з них я відкрив. Раптом привиділась мені ззаду якась червона постать. Я хутко оглянувся.

Двір позад мене був помережаний смугами місяця і чорними тінями. На купі дров і хмизу лежав Моро поряд зі своїми останніми жертвами. Здавалося, що вони схопилися в останньому мстивому поєдинку. Його рани були чорні, як сама ніч, а на піску темніли плями крові. Тоді я побачив, не розуміючи, від чого це,— якісь миготливі червоні відблиски, що танцювали на протилежній стіні. Я подумав, що це відбивається світло моєї лампи, і знову заходився оглядати їстівні припаси в коморі. Я копався там, відкладаючи то те, то це, щоб уранці віднести до човна. Порався я мляво, наскільки це можливо людині з однією рукою, а час линув швидко. Невдовзі почало світати.

Співи на березі стихли, тільки було чути якийсь галас, потім вони почалися знову, і несподівано зчинилася метушня. Я почув крик: "Ще, давай ще!" А тоді інші вигуки, так наче там сварилися, і раптом пролунав чийсь пронизливий зойк. Тепер звуки були вже зовсім інші, й

це не могло не привернути моєї уваги. Я вийшов у двір і став прислухатись. Аж ось, неначе блиск меча, розітнув цю метушню револьверний постріл.

Я швидко перебіг через свою кімнату до маленьких дверей. У цю мить у коморі полетіло на підлогу кілька ящиків і, мабуть, розбилися; задзенькотіло скло. Я відчинив двері й виглянув назовні.

Далеко на березі, біля повітки для човнів, палало багаття, і цілі снопи іскор здіймалися у небо, що тільки-тільки починало світлішати. Навколо вогнища темним клубком юрмились якісь постаті. Я почув, як гукав мене Монтгомері, і мерщій кинувся з револьвером у руці до багаття. Біля землі щось рожево спалахнуло,— то вистрілив Монтгомері. Він лежав долі. Я закричав щосили й вистрілив угору.

Потім хтось вигукнув: "Володарю!" Чорний клубок розпався на окремі постаті, вогонь ще раз спалахнув і погас. Коли я наблизився, юрба тварино-людей панічно кинулася берегом урозтіч.

Я був дуже збентежений і, коли вони розбігалися, стріляв їм у спини, аж доки вся їхня зграя не зникла в кущах. Потім повернув до чорних постатей на піску.

Монтгомері лежав горілиць, а на нього навалилася ота сіра волохата потвора. Вона була мертва, але й досі стискала гачкуватими пазурами горло Монтгомері. Поряд зовсім нерухомо лежав Млінг. У нього була наскрізь прокушена шия, а в руці стирчала шийка пляшки від коньяку. Ще двоє тварино-людей лежало біля вогню; один був непорушний, другий же, важко дихаючи, коли-не-коли повільно підводив голову, а тоді знову її опускав.

Я вхопив сіру потвору й стягнув з тіла Монтгомері; пазури її тим часом чіплялися за мою одіж.

Обличчя Монтгомері почорніло, і сам він ледве дихав. Я покропив йому лице морською водою, а під голову підклав свою куртку. Млінг був мертвий. Одне поранене створіння,— людино-вовк із сірим бородатим лицем,— лежало передньою частиною тулуба на ще не догорілій колоді. Бідолашна тварина була так скалічена, що я з жалощів тут-таки пристрелив її. Другим створінням була бико-людина, закутана в біле. Вона також була мертва. Більше нікого з тваринного люду не було на березі.

Я знову підійшов до Монтгомері і, кленучи свою необізнаність із медициною, став біля нього на коліна.

Недалеко від мене згасало багаття,— ще виднілися обвуглені кінці перегорілих посередині колод упереміш із попелом від хмизу. Мене здивувало — де б ото Монтгомері міг знайти таких дров? Я помітив, що вже світає. Небо пояснішало, місяць на заході став більш блідий і прозоріший у чистій блакиті ранку. На сході небо палало багрянцем.

Тоді я почув, як щось позад мене падає й тріщить. Оглянувшись, я скрикнув з жаху й схопився на ноги. Над загорожею валували великі безладні клуби чорного диму, і крізь їх зловісну темінь пробивалось криваво-червоне полум’я з покритого тростиною даху. Я бачив, як звивисті вогняні язики повзли схилом покрівлі. Сніп вогню вирвався з моєї кімнати. Я тут же збагнув, що сталося. Мені пригадався дзенькіт скла: кидаючись на допомогу Монтгомері, я, певне, повалив купу ящиків і розбив лампу.

Неможливість урятувати будь-що з речей, залишених у загорожі, була цілком очевидна. Я знову подумки вернувся до плану своєї втечі і, швидко обернувшись, глянув у напрямі човнів, що були на березі. Але човни зникли! Біля мене на піску лежали дві сокири, довкола валялися тріски та уламки дощок, а темне згарище диміло у світанковій імлі. Це він спалив човни, щоб помститися мені й не дати мені змоги повернутися до людей!

Мене аж затрусило від люті. Я ладен був розвалити йому голову, цьому дурневі, що безпорадно лежав біля моїх ніг. Несподівано його рука ворухнулась, але дуже мляво, і таку жалість пробудило це в мені, що гнів мій одразу зник. Монтгомері застогнав і на мить розплющив очі.

Я став навколішки й легенько підняв йому голову. Він знову розплющив очі, мовчки втупившись у світанок. А тоді зустрів мене поглядом, і повіки його опустилися.

— Шкода...— насилу промовив він. Здавалося, він щось думав.— Усе, — пробурмотів він.— Настав край цьому безглуздому всесвітові. Яка суєта...

Я напружив слух. Голова його безсило схилилася набік. Я подумав, що кілька крапель питної води оживили б його, та напохваті не було ні води, ні посудини, щоб принести життєдайної вологи. Його тіло враз ніби обважніло. У мене похололо серце.

Я зігнувся над його обличчям і просунув руку в розріз сорочки. Монтгомері був мертвий. І саме у момент його смерті на сході за виступом острова запломенів білий вогонь, сонячний німб, що залив сяйвом небо і перетворив темне море на розгойданий сліпучий блиск. Це сяйво опромінило загострене після смерті обличчя Монтгомері.

Я обережно поклав його голову на похапцем зроблену зі своєї куртки тверду подушку і звівся на ноги. Переді мною простяглася сліпуча пустельність моря, де я так багато вистраждав у жахливій самотності; позад мене в ранковому промінні лежав німотний острів зі своїм тваринним людом, мовчазним і незримим. Хатина з усіма припасами харчів та одежі з тріскотом палала, час від часу вихоплювалися язики полум’я. Густий дим стелився берегом і далі в глиб острова, над верховіттям далеких дерев, туди до яру, де були хижки. Поруч лежали обвуглені рештки човнів та п’ять трупів.

Тоді раптом з-за кущів з’явилося троє тварино-людей. Плечі в них були похилі, голови випнуті наперед, руки незграбно обвислі. Із насторожено неприязними поглядами вони почали нерішуче підступати до мене.

XX. САМІТНИЙ МІЖ ТВАРИННИМ ЛЮДОМ

Я дивився на цих істот і бачив у їхніх очах свою долю. Я був беззбройний, з голими руками, а точніше, то й рука одна була у мене зламана. Щоправда, в кишені я ще мав револьвер, в якому бракувало двох набоїв, а між розкиданих на березі трісок валялися дві сокири, якими порубали човни. За моєю спиною плескотів прибій.

Отже, врятувати мене могла тільки власна мужність. Я сміливо глянув просто в вічі цим страховиськам, які підходили все ближче. Вони уникали мого погляду і тремтячими ніздрями ловили запах трупів, що лежали за мною. Я ступив кілька кроків, підібрав забруднений кров’ю батіг, що валявся біля тіла вовко-людини, і цьвохнув ним.

Вони зупинилися, не спускаючи з мене очей.

— Віддати шану! — наказав я.— На коліна!

Вони завагалися. Одне створіння впало навколішки. Я наказав удруге і, хоча моя душа сховалася в п’яти, трохи наблизився до них. Тоді біля першого стали навколішки і решта.

Я рушив у напрямку до трупів, весь час, однак, дивлячись на трьох тварино-людей,— так ото, як артист, проходячи по сцені, косить очима на публіку.

— Вони порушили Закон,— сказав я, ставши ногою на мертве тіло Оповісника Закону.— Їх убито. Навіть Оповісника Закону, навіть і Другого, який з батогом. Закон всемогутній! Підходьте і дивіться!

— Нема порятунку,— сказало одне з них, підступаючи ближче й поглядаючи на мене.

— Нема порятунку,— промовив я.— Отож будьте слухняні й виконуйте те, що я велю.

Підвелися ще двоє, запитливо переглядаючись між собою.

— Стійте там,— наказав я.

Я підняв обидві сокири і жбурнув їх через голови трьох тварино-людей, тоді перевернув Монтгомері долілиць, забрав його револьвер, в якому були дві кулі, і намацав у кишені ще з півдесятка патронів.

— Візьміть його,— гукнув я, звівшись на ноги і показуючи батогом на труп Монтгомері,— візьміть його, віднесіть і киньте в море!

Вони боязко ступили наперед, і досі, здавалося, страхаючись Монтгомері, але ще більше — боялися цьвохкання мого закривавленого батога. Після хвилинної нерішучості й розгублення, чуючи ляскіт батога і мої накази, вони обережно підняли труп, піднесли його до берега і з плюскотом вступили в море, що мерехтіло сліпучим блиском.

— Далі,— гукнув я,— далі! Віднесіть його далеко.

Вони залізли по пахви у воду і зупинились, оглядаючись на мене.

— Кидайте,— звелів я. Тіло Монтгомері шубовснуло й зникло. Щось стиснуло мені груди.— Гаразд,— сказав я тремтячим голосом.

Кваплячись зі страху, вони поспішили на берег, залишаючи за собою на посрібленій воді довгі темні смуги. Біля самого берега вони

зупинилися й оглянулись на море, ніби сподіваючись, що ось-ось Монтгомері випливе звідтіль і помститься їм.

— А тепер беріть цих,— сказав я, показуючи на решту трупів.

Одне за одним вони брали тіла чотирьох тварино-людей, і, щоб обминути те місце, де опустили Монтгомері, несли їх уздовж берега ярдів, мабуть, за сто далі, і тільки тоді лізли в воду.

Дивлячись, як вони несуть скалічені рештки Млінга, я раптом почув за спиною чиюсь легку ходу, миттю оглянувся й побачив за якихось дванадцять кроків од себе велику гієно-свиню. Голова її була схилена до землі, блискучі очі стежили за мною, а кулаки потворних рук притиснуті до боків. Коли я обернувся, вона заклякла в цій позі, відвівши погляд убік.

Одну хвилину ми стояли отак віч-на-віч. Я відкинув батіг і вихопив з кишені револьвер, вирішивши при першій нагоді вбити цю тварюку, найнебезпечнішу з усіх, що залишилися на острові. Хай це було трохи підступно, проте я вирішив-таки її вбити. Я її одної боявся більше, ніж будь-яких двох інших тварино-людей. Доки вона живе, не знати мені безпеки.

Секунд із десять я набирався рішучості, а тоді гукнув:

— Віддати шану! На коліна!

Вона загарчала, вишкіривши зуби:

— Хто ти такий, щоб я...

Я гарячково прицілився і вистрілив. Я чув, як вона завила, бачив, як вона метнулася вбік, і зрозумів, що схибив. Великим пальцем я знову відвів курок, щоб вистрілити вдруге, та вона вже щодуху мчала геть,

стрибаючи то в один, то в другий бік, і я не зважився ризикувати набоєм. Час від часу вона через плече озиралася на мене. Пробігши вздовж берега, гієно-свиня нарешті зникла в густій заслоні диму, що й досі стелився в загорожі. Якийсь час я стояв, дивлячись їй услід, а потім знову повернувся до трьох своїх покірних тварино-людей і кивнув їм, щоб опустили в воду тіло, яке ще й досі вони тримали. Тоді підійшов до багаття на те місце, де лежали трупи, і прикидав піском криваві плями.

Я махнув рукою трьом своїм підданцям, щоб вони йшли собі геть, а сам подався у гущавину прибережних кущів. У руці я тримав револьвер, а батіг разом із сокирами заткнув за шлейку, в якій носив зламану руку. Мені хотілося побути одному, щоб обміркувати своє становище.

Найстрашніше лихо,— я тільки почав його усвідомлювати,— що на всьому острові не було тепер жодного кутка, де б я міг притулитися й безпечно спочити на самоті. Відколи прибув сюди, я на диво зміцнів, проте й досі з будь-якої причини нервував і швидко стомлювався. Я був певен, що мені потрібно перебратися на другий бік острова, поселитися разом із тваринним людом і їхньою довірою гарантувати власну безпеку. Та на це я не міг наважитися. Вийшовши знову на берег, я повернув на схід, мимо охопленої вогнем загорожі, і пішов далі до вузенької смужечки коралового рифу. Тут я міг спокійно подумати, сівши до моря спиною, а обличчям до можливих несподіванок. Я так і сидів, спершись підборіддям на коліна. Сонце палило мені голову, а жах дедалі дужче гнітив мій розум: як мені дожити до порятунку, якщо він коли-небудь взагалі прийде? Я силкувавсь якнайспокійніше зважити все становище, але не міг позбутися емоцій...

Тоді я заходився думати, з яких причин Монтгомері впав у відчай. "Вони зміняться,— казав він,— вони неминуче зміняться". А Моро, що казав Моро? "Вперта звіряча суть зростає в них щодень". Потім мої думки повернулися до гієно-свині. Якщо я не вб’ю цієї тварюки, я певен, вона вб’є мене. Оповісник Закону вже мертвий, тому й небезпека збільшилася! Тепер вони пересвідчилися, що й ми, ті, що з батогами, також підвладні смерті...

Та, може, вони й зараз уже чигають на мене ген там з-за густої папороті та пальм? Може, тільки й чекають, щоб я підійшов ближче? Може, вони вже щось там задумують проти мене? Що набалакала їм гієно-свиня?.. Уява затягувала мене в трясовину безпідставного страху...

Думки мої обірвав крик морських птахів, що зліталися до якогось чорного предмета, викинутого хвилями на берег напроти загорожі. Я знав, що то таке, але мені бракувало духу підійти туди й відігнати птахів. І я пішов берегом у протилежному напрямі, вирішивши обійти східний бік острова і в такий спосіб дістатися до яру з хижками, проминувши хащі, в яких могли бути засідки.

Коли я пройшов десь уже з півмилі, з надбережних кущів з’явився один з тих трьох тварино-людей, що відносили в море трупи, і рушив до мене. Нерви мої були такі збуджені власною уявою, що я миттю вихопив револьвер. Навіть миролюбні жести цього створіння не могли мене заспокоїти.

Воно боязко наближалося.

— Геть! — гукнув я.

Щось у його улесливій покорі нагадувало собаку. Створіння трошки відступило,— точнісінько, як собака, якого проганяють додому, і зупинилося, благально дивлячись на мене своїми песячими брунатними очима.

— Іди геть! — сказав я.— Не підходь до мене.

— Не можна мені підійти до тебе? — запитало воно.

— Ні! Геть! — затявся я і ляснув батогом. Потім, узявши батіг у зуби, нагнувся за каменюкою і цією погрозою таки відігнав його.

Отак, у самітності, я обійшов яр, де були хижки тваринного люду, і сховався у бур’янах та тростині, що відмежовували яр від моря. Звідси став я приглядатися до тварино-людей, силкуючись зрозуміти з їхньої поведінки, як вплинули на них смерть Моро й Монтгомері та знищення Дому Страждання. Тепер я усвідомлюю все безглуздя своєї нерішучості. Коли б я повівся так само мужньо, як і на світанку, й не дав своєму духові ослабнути у самотніх роздумах, я міг би захопити вільний скіпетр Моро і правити звіриним людом. Та я втратив слушну нагоду, і вони почали вважати мене подібним до себе.

Десь там перед полуднем побачив я декількох тварино-людей; посідавши навпочіпки, вони грілися на гарячому піску. Владний голос голоду й спраги переміг мій страх. Я вийшов із-за кущів і з револьвером у руці попростував до тих постатей. Одна з них,— жінка-вовчиця,— повернула голову і вп’ялась у мене поглядом, а за нею й інші. Ніхто й не думав підводитись чи привітати мене. Я ж був занадто стомлений і знесилений, щоб домагатися цього від них, і знову пропустив сприятливий момент.

— Я хочу їсти,— підходячи ближче, сказав я таким тоном, ніби виправдувався.

— Харчі в хижках,— сонно буркнув кнуро-бик і відвів од мене погляд.

Я пройшов повз них і спустився в темряву й сморід майже безлюдного яру. В якійсь порожній хижці я поласував кількома плодами, а тоді завалив брудним, напівгнилим гілляччям та хмизом вхід і ліг обличчям до нього, тримаючи в руці револьвер. Знемога останніх тридцяти годин взяла своє, і я поринув у чутливий сон, сподіваючись, що якби сюди йшли, то накидана купа гілляччя наробить такого шуму, який не дасть заскочити мене зненацька.

XXI. ТВАРИННИЙ ЛЮД ПОВЕРТАЄТЬСЯ ДО ПОПЕРЕДНЬОГО СТАНУ

Таким чином я став одним із тварино-людей на острові доктора Моро. Коли я прокинувся, довкола було темно. Моя забинтована рука боліла. Я сів, спочатку не розуміючи, де це я. Знадвору чулися грубі голоси. Тоді я помітив, що мою барикаду розібрано і вхід до хижки вільний. Але револьвер і досі в мене у руці.

Я почув чиєсь дихання й помітив, що хтось, зіщулившись, лежить поряд зі мною. Я затамував дух, силкуючись розгледіти, що воно таке. Воно повільно, дуже повільно, ворухнулося. Потім щось м’яке, тепле й вогке пройшлося по моїй руці.

Всі мої м’язи напружилися. Я відсмикнув руку. Мало не скрикнувши від жаху, я, однак, встиг вчасно збагнути, в чому річ, і не спустив курка.

— Хто це? — запитав я хрипким шепотом, усе ще цілячись з револьвера.

— Я, володарю.

— Хто ти?

— Вони кажуть, що вже нема володаря. Та я знаю, я знаю. Я відносив у море тіла тих, кого ти вбив. Я твій раб, володарю.

— Ти той, кого я зустрічав на березі? — запитав я.

— Той самий, володарю.

Це створіння, очевидно, було досить вірне — інакше б воно любісінько могло напасти на мене, коли я спав.

— Гаразд,— сказав я, простягуючи йому руку, щоб воно знову її лизнуло-поцілувало. Я починав розуміти, що означала його присутність, і це надало мені сміливості.

— А де решта?

— Вони дурнуваті. У них нема розуму,— відповіла собако-людина.— Вони зараз там розмовляють. Вони кажуть: "Володар помер; Другий, котрий з батогом, помер. Той Третій, що ходив у море, такий самий, як і ми. Тепер над нами нема володаря, нема батога, нема Дому Страждання. Цьому настав край. Ми любимо Закон і будемо жити за ним, але для нас назавжди щезли страждання, володар та батіг". Так кажуть вони. Та я знаю, володарю, знаю.

Я намацав у темряві голову собако-людини і погладив її.

— Гаразд,— сказав я вдруге.

— Скоро ти їх усіх повбиваєш.

— Так,— відповів я,— скоро я їх повбиваю, через кілька днів, після деяких подій. Усіх повбиваю і лише декого помилую.

— Володар убиває того, кого володар захоче вбити,— сказала собако-людина з відтінком задоволення в голосі.

— Нехай вони ще більше грішать,— сказав я,— нехай біснуються, доки настане їхня година. І хай вони не знають, що я володар.

— Воля володаря найсолодша,— сказала собако-людина з надзвичайною кмітливістю, властивою собачій природі.

— Один уже нагрішив досить,— промовив я,— і я його скараю, коли зустрінуся з ним. Я тобі гукну: "Це він". Гляди мені, щоб ти кинувся на нього. А зараз я піду до чоловіків і жінок, які вже зібралися.

На мить постать собако-людини закрила вихід, і в хижці стало й зовсім темно. Я вийшов слідом і зупинився приблизно там, де помітив Моро та його хорта, які гналися за мною. Тільки тепер була ніч, навколо чорнів яр, загиджений нечистотами, а ззаду, на тому місці, де тоді зеленів освітлений сонцем схил,— тепер червоним полум’ям палало вогнище, а біля нього туди й сюди сонно ворушилися карикатурні, згорблені постаті. Верхів’я дерев віддалік повиті були темною пеленою густого віття. За яром сходив місяць, і випари, що завжди валували з вулканічних розколин, темною смугою затінювали його обриси.

— Іди поруч,— сказав я собако-людині, щоб підбадьоритися, і ми разом стали спускатися вузькою стежкою, майже не звертаючи уваги на невиразні постаті, що виглядали із своїх хижок.

Ніхто з тих, що сиділи біля вогню, не привітав мене. Більшість із них зухвало підкреслювала свою байдужість. Тут зібралося загалом, певно, двадцятеро тварино-людей, що сиділи навпочіпки і дивилися на вогонь або ж розмовляли між собою.

— Він помер, він помер, володар помер,— було чути праворуч від мене голос мавпо-людини,— Дім Страждання — нема Дому Страждання.

— Він не помер,— голосно сказав я.— Він і тепер стежить за нами.

Це приголомшило їх. Двадцять пар очей метнулися на мене.

— Дім Страждання зник,— провадив я далі.— Та він повернеться знову. Ви не можете бачити володаря, та він чує з неба кожне ваше слово.

— Правда, правда,— підтвердила собако-людина.

Упевнений тон мого голосу спантеличив їх. Тварина може бути хижа й хитра, але до брехні здатна лише людина.

— Людина з перев’язаною рукою говорить химерні речі,— заявила одна з тварино-людей.

— Кажу вам, що це так,— відповів я.— Володар і Дім Страждання повернуться. Лихо тому, хто порушує Закон.

Вони з цікавістю поглядали один на одного. Удавши байдужість, я заходився постукувати сокирою по землі. Я помітив, що вони дивляться на глибокі сліди від сокири.

Сатиро-людина висловила сумнів щодо моїх слів, і я відповів їй. Тоді заперечило одне з плямистих створінь, і навколо багаття зчинилася жвава суперечка. Тепер я дедалі більше впевнювався у власній безпеці. Я говорив, не переводячи подиху, так, як то було раніше, від надмірного хвилювання. Десь через годину мені пощастило переконати кількох тварино-людей, що я кажу правду, а серед інших посіяти сумнів. Я інколи озирався, чи не з’явився мій ворог — гієно-свиня, та вона не приходила. Часто я здригався від чийого-небудь підозрілого руху, однак моя впевненість швидко зростала.

Місяць котився з зеніту, мої слухачі один за одним вже позіхали, показуючи при світлі багаття свої великі криві зуби, і зрештою стали розходитись по своїх лігвах. Боячись тиші й темряви, я також пішов із ними, бо знав, що безпечніше бути в гурті, аніж із кимось одним з них.

Отак почався найбільш тривалий період мого перебування на острові доктора Моро. Але від цієї ночі і до кінця сталася тільки одна пригода, про яку слід розповісти, а все інше — то довга низка дрібних прикростей, повсякденна нервова напруженість. Тому я вважаю за

краще не зупинятися на всіх подіях тих десяти місяців, які випало мені провести в близькому спілкуванні з цими напіволюдненими тваринами. Багато такого зберегла мені пам’ять, про що я міг би розповісти, багато такого, що я ладен віддати праву руку, аби тільки його забути. Та всього й не висловиш. Оглядаючись назад, я з подивом пригадую, що так швидко засвоїв звичаї цих потвор і знову став упевнений у собі. Доводилось, щоправда, і сваритися з ними,— я міг би й зараз показати шрами від їхніх укусів,— але загалом вони невдовзі вже пройнялися повагою до мого мистецтва метати каміння й до ударів моєї сокири. А вірність мені собако-людини була неоціненна. Я переконався, що пошана їхня головним чином грунтувалася на здібності завдавати глибоких ран, і я, без хвастощів сказати, таки посідав між ними виняткове становище. Одне чи двоє з них, котрі після якихось там суперечок дістали на згадку про мене примітні шрами, були моїми ворогами, але їхня лють зводилася здебільшого до гримас на значній відстані й позаочі.

Гієно-свиня уникала мене, і я повсякчас був насторожі. Моя вірна собако-людина дуже ненавиділа її й боялась. Здається, та ненависть зросла з собачої любові до мене. Незабаром я впевнився, що гієно-свиня таки скуштувала крові й пішла шляхом леопардо-людини. Вона влаштувала собі лігво десь у лісі й жила самітно. Якось я спробував підмовити тваринний люд піти облавою на неї, та мого впливу виявилося замало, щоб усі вони діяли у злагоді. Намагавсь я й непомітно підійти до лігва гієно-свині й заскочити її зненацька, та вона була така обачна, що відразу або помітить мене, або почує і тут же втече. На кожній лісовій стежці я і мої спільники могли сподіватися ворожої засідки. Собако-людина майже ніколи не зважувалась відійти від мене.

Десь так із місяць тваринний люд вів себе пристойно, по-людському, коли порівняти з давнішою поведінкою, і я з одним чи двома із них (це крім собако-людини) дозволяв собі навіть дружню поблажливість. Маленьке створіння, схоже на лінивця, так прив’язалося до мене, що куди я не піду — і воно слідом. Зате мавпо-людина набридла мені. Вона вбила собі в голову, неначе ми з нею рівня, бо, бачите, вона також має

п’ять пальців, і вічно надокучала своїм безугавним базіканням, верзучи справжню нісенітницю. Одне, що в ній було трохи кумедне,— це її неймовірна спритність творити нові слова. Мені здається, що вона думала, ніби людська мова для того й існує, щоб молоти словесну полову. Вона цю полову називала "великими думками", на відміну од "малих думок", якими визначалися повсякденні життєві інтереси.

Коли я, бувало, казав що-небудь незрозуміле їй, вона дуже цим тішилася, просила повторити, а потім, запам’ятавши, весь час повторювала, переставляла слова, калічила їх і всюди говорила те саме перед цими обмеженими тварино-людьми. Все просте й зрозуміле не справляло на неї ніякого враження. Я придумав для неї навмисне кілька химерних "великих думок". Мені здається, що це була істота найбезглуздіша з усіх, які я бачив у житті. Вона розвинула в собі глупоту, властиву людині, не втративши при цьому ані крихти природної мавпячої глупоти.

Все це було першими тижнями мого самітницького життя між цих звірів. Тим часом вони ще дотримувалися встановлених Законом звичаїв і поводилися зовні цілком порядно. Всього лише раз знайшов я пошматованого кролика,— справа, безперечно, гієно-свині,— ото й тільки. Але у травні я вперше помітив, як змінюються мова й манера поведінки тварино-людей, як голоси їхні стають дедалі невиразніші, та й бажання розмовляти у них поступово зникає. Базікання моєї мавпо-людини зросло кількісно, але ставало щораз менше й менше зрозуміле і щораз більше й більше мавпяче. Дехто з тварино-людей ніби й зовсім уже втратив здатність розмовляти, хоча в цей час вони ще розуміли, що я говорив до них. Уявляєте собі мову, колись просту й зрозумілу, що поволі м’якшає й розпливається, втрачає форму й зміст, перетворюється знову на звукову мішанину? Та й ходити вертикально ставало їм важко. Певне, вони того й самі соромились, але я, бувало, натрапляв то на одного, то на другого, коли він рачкував, зовсім уже не здатний випростатися. Тепер вони речі тримали незграбно, воду — хлебтали, їли — гризучи, словом, щодень більше отваринювались. Я сам бачив те, про

що говорив мені Моро як про "вперті тваринячі інстинкти". Всі створіння поверталися до первісного стану, і поверталися досить швидко.

Деякі з них,— я з подивом спостерігав, що першість у цьому належала жінкам,— почали нехтувати пристойністю, але то було здебільшого потайки. Інші спробували й відверто зазіхати на усталену моногамію. Було ясно, що звичаї, встановлені Законом, втрачали свою силу. Неприємно мені згадувати усі ці прикрі речі. Моя собако-людина непомітно знову ставала звичайним собакою: щодень він скавучав, частіше ступав на чотири ноги, обростав шерстю. І повсякчас він никав поряд зі мною. До того ж неохайність тварино-людей і сварки між ними щодня зростали, а хижки, які й раніше не відзначалися чистотою, тепер зовсім були захаращені покидьками. Саме тому я мусив вибратися з яру. Перетнувши острів, я спорудив собі з гілляччя сякий-такий курінь серед чорних руїн загорожі Моро. Пам’ять про страждання, як я переконався, гарантувала цьому місцю найпевніший спокій від тваринного люду.

Неможлива річ докладно, крок за кроком, змалювати падіння цих істот, розповісти, як із кожним днем втрачали вони людську подобу, як вони поступово скидали одежу, як тіла їхні стали вкриватися шерстю, як лоби западали, а обличчя витягувались... Мені стало страшно навіть згадувати, що раніше, в перший місяць своєї самотності, я ставився до декого з них майже як до людей.

Зміни відбувалися повільно, але неминуче. Для мене й для них вони сталися без різких переходів. Я й далі безпечно ходив поміж ними, бо не було поштовху, що дав би прорватися властивостям їхньої звірячої натури, які що не день зростали, витискуючи людські риси. Та я вже побоювався, що цей поштовх незабаром станеться. Мій сенбернар заходив зі мною до загорожі, і його пильність часто дозволяла мені спати більш-менш спокійно. Маленький лінивець став полохливий і покинув мене, повернувшись до свого природного життя на гіллях дерев. Ми були саме у стані тієї рівноваги, що існує в клітках між звірами й приборкувачем і демонструється як "щаслива сім’я", доки звірі не розірвуть самого приборкувача.

Однак ці створіння не опустилися до рівня тварин, яких глядач бачить у зоологічних садах, до рівня звичайних ведмедів, вовків, тигрів, биків, свиней і мавп. У кожному з них залишалося щось дивне. Кожну тварину Моро створював із кількох інших, і в одній істоті брали гору ведмежі риси, в другій — котячі, в третій — бичачі. Кожне було покручем із декількох створінь, тому крізь індивідуальні нахили у ньому проглядали й спільнотваринні риси. Тепер мене вражали проблиски людського в них — раптовий поворот до людської мови, несподівана вправність передніх кінцівок, жалюгідні спроби стояти вертикально.

Певно, і я зазнав дивних змін. Одежа висіла на мені жовтим лахміттям, а крізь діри світилася засмагла шкіра. Чуприна виросла така, що я вже став її заплітати. А про очі мені й тепер кажуть, що вони дуже жваві і якось дивно блищать.

Спершу я цілі дні проводив на південному березі острова, виглядаючи судна, сподіваючись на нього і благаючи, щоб воно з’явилося. Я плекав надію, що "Іпекакуана" повернеться,— уже ж минав рік, відколи я на острові,— але вона не з’являлася. П’ять разів я бачив вітрила і тричі дим, та ніхто не підпливав ближче до острова. Я завжди мав напоготові вогнище, але ж було відомо, що цей острів вулканічного походження, отож і дим від мого багаття сприймали як природний.

Тільки десь у вересні чи жовтні я почав думати про спорудження плоту. На цей час рана моя вже загоїлася, і я міг працювати обома руками. Спершу майстрував я страшенно безпорадно. З теслярством я ніколи в житті не мав діла і тому щодня рубав у лісі дерева, пробуючи, як то воно вдасться мені їх скріпити між собою. У мене не було мотузків, і я не знав, з чого їх насукати. З багатьох витких рослин жодна не мала достатньої гнучкості й міцності, щоб її можна було для цього використати, а мої нікчемні знання не могли нічого іншого порадити. Понад два тижні порпався я між чорних руїн загорожі й на березі, де згоріли човни,— чи не знайдеться цвяхів або якого-небудь залізяччя, що стало б мені у пригоді. Інколи за мною стежили отваринені істоти, та ледве я до них озивався, як вони зникали. Потім почалася пора грозових

злив, що знов-таки уповільнило мою роботу. Та нарешті пліт було споруджено.

Радість прокинулась у мене в серці. Але був я людиною непрактичною, від чого не раз у житті потерпав. Оце й тепер спорудив я свій пліт за милю або й далі від берега, і, доки волік його до води, він розвалився на шматки. Може, воно було й на краще, що я не пустився на ньому в море, але тоді я так переживав свою невдачу, що кілька днів пригнічений тинявся берегом, поглядаючи у воду і думаючи про смерть.

І все-таки мені не хотілося помирати. Невдовзі одна подія нагадала мені, що моє зволікання — непростимо легковажне, бо небезпека з боку цих страховиськ дедалі більшала. Якось лежав я в затінку під загорожею, дивлячись на море, коли це щось холодне так несподівано торкнулося моїх п’ят, що я аж здригнувся. Схопившись, я побачив біля себе маленького лінивця. Він давно вже втратив здатність розмовляти й хутко бігати, гладенька шерсть його все густішала, а куці лапки викривилися ще більше. Він застогнав, а коли побачив, що я звернув на нього увагу, трошки відбіг до кущів і оглянувся.

Спершу я не зрозумів, чого він хоче, і лише потім здогадався, що він кличе мене за собою. Я повільно, бо саме стояла спека, рушив за ним. Тільки ми дійшли до дерев, він видряпався нагору, бо, чіпляючись за витки рослини, йому легше було пересуватися, аніж по землі.

І раптом на витолоченій траві я натрапив на жахливий бенкет. Долі лежав мій сенбернар, мертвий, а гієно-свиня припала до нього, обхопила ще теплий труп своїми гидкими лапами і, гризучи, аж повискувала від насолоди. Коли я підійшов, вона підвела на мене блискучі очі, вишкірила закривавлені зуби і погрозливо загарчала. Вона зовсім не злякалася й не знітилась — від колишнього олюднення не залишилося й сліду. Я ступив крок уперед, зупинився й витяг револьвер. Нарешті я зустрівся зі своїм ворогом віч-на-віч.

Вона й не думала тікати. Вуха її прищулились, шерсть наїжачилась, і все тіло припало до землі. Я націлився їй проміж очі й вистрілив. Вона кинулася на мене, збила з ніг, немов кеглю, і своєю огидною лапою вдарила по обличчю. Але не розрахувавши, вона перестрибнула через мене, і я упав їй під ноги. Та, на щастя, я не схибив, і це був уже передсмертний стрибок. Я вибрався із-під цього бридкого тягаря і, тремтячи, звівся на ноги. Хай там що, а ця небезпека минула! Однак я був певен, що це тільки початок подій.

Обидва трупи я спалив на вогнищі, що розклав з усякого гілляччя. Тепер мені було ясно: якщо я не виберуся з цього острова, то смерть моя — питання тільки часу. Тварини, крім однієї чи двох, покинули яр і в хащах острова поробили собі лігва згідно зі своїми нахилами. Деякі з них блукають вдень, більшість же вдень спить, і прибульцеві острів міг би видатись пустельним. Зате вночі повітря сповнюється жахливим тваринним риком та завиванням. Я майже зважився знищити їх усіх — розставивши пастки або ж орудуючи ножем. Мав би я досить набоїв, я б відразу почав діяти. На острові залишилось якихось двадцятеро хижаків,— найжорстокіші з них були вже мертві. Після загибелі собаки, останнього мого бідолашного друга, я також призвичаївся спати вдень, щоб уночі бути насторожі. Свою схованку між стінами загорожі я перебудував, зробивши там такий вузький прохід, що всякий, хто б наважився туди пролізти, неминуче зчинив би страшенний шум.

Тварини розучилися вже добувати вогонь і стали його боятися. Я ж знову заходився якнайретельніше збирати стовбури та гілля, щоб змайструвати новий пліт.

Тисячі всіляких труднощів стояли на моєму шляху. До того ж я взагалі до ремесла нездатний,— моє навчання закінчилось раніше, ніж по школах запровадили ручну працю,— однак більшість потрібних для плоту матеріалів зрештою таки я подістав і цього разу подбав, щоб пліт був уже достатньо міцний. Єдине лихо, якому я не міг зарадити,— це те, що не було аніякої посудини для води, а без води плавати довгий час у цій безлюдній частині океану — річ неможлива. Я б уже зліпив собі

якого-небудь горщика; та ніде тут не траплялося мені глини. У відчаї блукав я по острову, намагаючись знайти хоч якийсь вихід із становища. І з того безсилля я так лютував, що кидався до першого ж дерева, яке попадало мені на очі, й рубав його на цурпалки. Але придумати не міг я нічого.

Аж раптом одного дня, одного чудового дня, сталася у мене велика радість: на південному заході я помітив невеличке вітрило, наче малої шхуни. Я зараз же розпалив велике вогнище з різного гілляччя і так стояв під жаром багаття і полудневого сонця. Весь день стежив я за тим вітрилом, не пивши й не ївши, аж голова в мене йшла обертом; тварини підходили, поглядали на мене, ніби дивувалися, й відходили геть. Суденце було далеко, а настала ніч — то й зовсім поглинула його, і я до ранку метушився, підтримуючи велике полум’я; очі тварин зачудовано світилися з темряви. На світанку суденце було вже ближче, і я побачив, що це невеличкий брудний вітрильник. Зір мій стомився від напруження, і я дивився, очам своїм не вірячи. У човні сиділо двоє: один на носі, другий — біля стерна. Тільки човен плив якось дивно: носом він не тримався проти вітру,— просто його гнала течія.

Коли вже зовсім розвиднілось, я став махати до них залишками своєї одежі, але вони не помічали мене і сиділи собі й далі один навпроти одного. Тоді я кинувся на ту частину мису, що найдалі виступала в море, і заходився розмахувати руками й гукати. Ніхто не відповідав, а човен самоплином усе йшов уперед, дуже повільно наближаючись до бухти. Раптом з човна знявся великий птах, та ніхто в човні не ворухнувся і не звернув на нього ніякої уваги. Птах окреслив коло і полетів далі, вимахуючи дужими крильми.

Я перестав кричати, сів на землю і спер голову на руки, але погляду від човна не відводив. Повільно-повільно сунув човен на захід. Я міг доплисти до нього, але якийсь холодний невиразний страх стримував мене. Пополудню човна нарешті прибило до берега — десь за сотню ярдів на захід від руїн загорожі.

Люди в човні були мертві — вони померли так давно, що тільки я, нахиливши човен, витягнув їх, вони зараз же розсипалися на порох. В одного на голові була копиця рудого волосся, як у капітана "Іпекакуани", а на дні човна валявся брудний білий кашкет. Коли я стояв біля вітрильника, три тварини, скрадаючись, вийшли з кущів і принюхались у мій бік. Мене мало не занудило від огиди. Я відштовхнув човен од берега і вибрався на борт. Двоє з тих тварин були вовки,— вони підступили ближче, ніздрі у них дрижали, очі іскрилися; третя була невимовно жахливим покручем ведмедя та бика.

Я помітив, як вони, підходячи до тих нещасних останків, гарчать один на одного, як виблискують їхні вишкірені зуби, і моя огида змінилася на божевільний жах. Я обернувся до них спиною, спустив вітрило й заходився веслувати в море. Я не мав сили оглянутися.

Ніч цю перебув я між рифом та островом, а наступного ранку, завернувши до гирла струмка, наповнив прісною водою порожнє барильце, що стояло в човні. Набравшись терпіння, я назбирав трохи плодів, а тоді вистежив і вбив двох кроликів, витративши на них останні три набої. Човен на цей час я прив’язав до рифу, боячись, щоб його не помітили оті потвори.

XXII. САМІТНА ЛЮДИНА

Увечері я відплив від берега, тихо й невпинно прямуючи в море під лагідним південно-західним вітерцем; острів дедалі ставав менший і менший, а смужечка диму над ним усе тоншала й тоншала на тлі багряного заходу. Навколо зводився океан, ховаючи від очей низеньку темну цяточку землі. Денне світло, цей сонячний ореол, спливало з неба, і нарешті моїм очам відкрилася безмежна синя безодня, вдень схована під сяйвом сонця, з міріадами зірок на її поверхні.

Так я плавав три дні, заощаджуючи їжу та питво, міркуючи про все, що трапилося зі мною, і не дуже вже прагнучи побачити людей знову.

На мені залишилося тільки брудне лахміття, волосся на голові збилося в чорну куделю. Як це не дивно, а мені не хотілося повертатися до людей, — я тільки радів, що назавжди покинув ті бридкі страховиська. Тож, звісно, рятівникам своїм я мусив би видатись за божевільного.

На третій день мене підібрав бриг, що йшов з Апії до Сан-Франціско. Ні капітан, ні його помічник не йняли мені віри, коли я почав розповідати про свої пригоди — вони вважали, що з самітності та пережитих небезпек я втратив розум. Боячись, щоб така думка не склалася і в інших, я вирішив нічого більше не розповідати про те, що я зазнав відтоді, як загинуло судно "Леді Вейн",— цебто протягом року.

Я мусив поводитися з великою обачністю, щоб розвіяти підозри про моє божевілля. Згадки про Закон, про двох мертвих моряків, про засідки в темряві, про труп, знайдений у заростях тростини, не давали мені спокою. І хай це здасться протиприродним, але моє повернення до людей не принесло мені сподіваного почуття впевненості в собі та приязні до інших,— навпаки, в мені знову зросли страх і непевність, яких зазнавав я на острові. Ніхто не хотів мені вірити. А я ставився до людей з такою ж підозрою, як ставився раніше до тваринного люду. Може, я заразився дикістю свого попереднього товариства?..

Кажуть, що страх — це хвороба, та як би там не було, я можу це посвідчити, бо ось уже кілька років відчуваю такий страх, той постійний страх, що його, мабуть, відчуває напівприборкане левеня. Моя тривога тепер набувала химерних форм. Я не міг переконати себе, що чоловіки та жінки, яких я зустрічав, це не той самий тваринний люд. Мені здавалося, що вони такі ж тварини, що тільки зовні вони подібні до людей і що незабаром у них почнуть оживати тваринячі ознаки. З оцими своїми думками я звірився одній надзвичайно здібній людині, фахівцеві з нервових хвороб, котрий свого часу знав Моро; він, здається, наполовину повірив у те, що я розповів, і дуже багато мені допоміг.

Я вже не сподіваюся, що ті жахи, пережиті на острові, коли-небудь дадуть мені цілковитий спокій, але зараз вони відійшли десь на дно моєї

свідомості, вони — немов далекі, ледь видні хмарки; але часом ці хмарки споминів ростуть, аж доки не затьмарюють усього неба. Тоді я оглядаюся на людей, і мене бере страх. Одні обличчя здаються мені рішучими й ясними, інші — похмурими або небезпечними, ще інші — мінливими, нещирими. Але жодного обличчя не бачу я, щоб спокійне було і владне, як личить мудрій істоті. Мені здається, що за всім тим криється звір, що невдовзі настане таке саме виродження, яке я бачив на острові, але там воно набуло більших розмірів. Я знаю, що все це мої химери, що всі ці "уявні" чоловіки та жінки й насправді є чоловіки та жінки, що вони такими будуть усе життя, що вони цілком розумні, сповнені людських поривів і зворушливих турбот, звільнені від інстинктів і зовсім не раби фантастичного Закону, що вони істоти, зовсім не подібні до тваринного люду. І все-таки я уникаю їх, їхніх цікавих поглядів, їхніх розпитів і допомоги, я прагну самітності.

Ось чому я живу біля широкої пагорбистої рівнини і можу сховатися там, коли ця тінь упаде мені на душу; і як любо на тій безлюдній рівнині під ясним небом! Коли я жив у Лондоні, жах мій був майже нестерпний. Я не міг ніде сховатися від людей,— їхні голоси чулися крізь вікна, і замкнені двері не давали надійного захисту. Я тікав на вулиці, щоб побороти цюману, і мені ввижалося, що жінки вийшли на полювання і нявчать позаду, ніби кішки; що хижі чоловіки заздро зиркають у мій бік; що виснажені робітники, які йдуть повз мене квапливою ходою, бурмочучи щось самі до себе,— згорблені, старі, знеможені, брудні й обірвані,— подібні до пораненої, закривавленої тварини, а байдужа до всього цього обшарпана дітвора по-мавпячому безугавно базікає. Коли я заглядав до церкви, то навіть і там — так розходилися мої нерви! — мені здавалося, що священик бурмоче "великі думки", як це колись робила мавпо-людина; а коли в бібліотеці я бачив зосереджені над книгами людські обличчя, то мені ввижалося, що це хтось чигає на здобич. Найогиднішими були для мене бліді, позбавлені будь-якого виразу обличчя людей у поїздах та омнібусах. Мені вони здавалися мертвими, і я не наважувався їхати куди-небудь, аж доки не впевнювався в цілковитій самітності. А інколи я доходив аж до того, що я й сам не

розумне створіння, а всього лише тварина, змучена своїм схибленим розумом, і саме тому я тиняюся, немов ота змучена вівця.

Та, дякувати богові, тепер таке трапляється вже рідше. Я подався геть від людської суєти й людського натовпу, збуваю свої дні, обклавшись мудрими книгами, що, наче широкі вікна у наше життя, освітлюють його ясними душами людей, що писали ці книги. Я мало бачу чужих людей і живу дуже скромно. Дні мої минають за читанням книг і за дослідами з хімії, а коли ночі ясні, я ще вивчаю астрономію. Не знаю, чому це так, але в мерехтінні незчисленних небесних світил я знаходжу втіху безконечного миру й спокою. Я думаю, що саме там, у безмежних вічних законах матерії, а не в житейській суєті, гріхах і турботах, може знайти собі розраду і надію те, що є в нас вищого, ніж тваринне. А без надії я не зміг би жити. Отак в надії і в самотності кінчаю свою повість.

Едвард Прендік

ПРИМІТКИ

"Острів доктора Моро" був написаний протягом 1895 р. й вийшов окремим виданням у квітні 1896 р. Проте його ідея виникла в автора, очевидно, раніше, ще у 1984 р., коли він у журналі "Сатердей рев’ю" видруковує анонімно статтю "Кордони індивідуальної пластичності". Можна вважати, що саме ця стаття становить основний зміст глави XIV "Доктор Моро пояснює" самого роману "Острів доктора Моро". Веллс ставився до можливостей реалізації описаної наукової ситуації абсолютно серйозно не тільки під час написання роману, але й через багато років по тому, про що свідчать окремі сторінки його науково-популярної книжки "Наука життя", що вийшла через 35 років після "Острова доктора Моро".

Щодо літературних моделей, то в "Острові доктора Моро" явно відчувається вплив "Робінзона Крузо" Д. Дефо і "Пригод Гуллівера" Дж. Свіфта, тобто просвітницького роману.

Водночас можна стверджувати наявність мотивів романтичних, з якими Веллс полемізує (зокрема, з "Книгою джунглів" Кіплінга), а іноді й запозичує незвичайні "деталі" (човен із мерцями, який з’являється у фіналі, це запозичення із "Повісті про Артура Гордона Піма" Едгара По).

© Переклад з англійської: Дмитро Паламарчук

1 — Вони не люди, вони тварини, котрих ми... (лат.).

2 — Зуави — колоніальні війська у Франції, що формувалися із жителів Північної Африки і частково з європейців — мешканців Алжиру і Тунісу.

3 — Гурія — регіон Грузії, який із стародавніх часів населений грузинськими племенами і входив до складу Грузії. З XVI ст., знаходячись на кордоні християнського світу і Турції, вів боротьбу з мусульманством, що силоміць йому нав’язувалося.

4 — Канаки — остров’яни з півдня Тихого океану.

5 — Цей опис повністю відповідає острову Нобль — Ч. Е. П. (Прим. автора).

6 — Оцелот — хижак з родини котячих.